

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

VI. BIND

VIBORG AMT · RANDERS AMT

KØBENHAVN 1925

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Trstrup (egen Komm.)	172	Vile (Navtrup-Vile-Sæby Komm.)	108
Tise (egen Komm.)	90	Vinderslev (egen Komm.)	284
Tjele (Tjele-N.-Vinge Komm.)	218	Vindum (egen Komm.)	244
Torning (egen Komm.)	287	Vinge, se Nørre- og Sønder-Vinge.	
Torsø (Vejerslev-Ajt-Torsø Komm.)	327	Vinkel (egen Komm.)	240
Torum (Junged-Torum Komm.)	93	Viskum (Ørum-Viskum-Vejrum Komm.)	224
Torup (Langaa-Torup-S.-Vinge Komm.)	262	Vium (egen Komm.)	266
Tostrup (Tostrup-Roum Komm.)	177	Vording (Balling-Volling Komm.)	78
Tøndering (Durup-Tøndering Komm.)	177	Vording (Vorde-Fiskebæk-Romlund Komm.)	205
Ulbjærg (Ulbjærg-Lynderup Komm.)	177	Vorning (Vorning-Korning-Hammershøj Komm.)	177
Vammen (Vammen-Bjærg Komm.)	177	Vridsted (Vridsted-Fly Komm.)	156
Vejby (Lem-Vejby Komm.)	177	Rovsø-Resen (egen Komm.)	159
Vejerslev (Vejerslev Komm.)	177	Vejerslev (egen Komm.)	137
Vejrum (Ørum-Vejrum Komm.)	177	Vejrum (Ørum-Vejrum Komm.), Fjends Hrd.	140
Vellev (egen Komm.)	177	Viskum (Ørum-Viskum-Vejrum Komm.), Fjends Hrd.	140
Velling, se Øster-Velling		Vording (Vorning-Korning-Hammershøj Komm.)	177
Vester-Bjærgegrav (Vester-Bjærgegrav [Bjerregrav] (Ø.-Bjærgegrav-V.-Bjærgegrav Komm.)	183	Vording (Vorning-Korning-Hammershøj Komm.)	177
Vester-Bølle (egen Komm.)	163	Vording (Vorning-Korning-Hammershøj Komm.)	177
Vester-Velling (V.-Velling Komm.)	254	Øster-Bølle (egen Komm.)	166
Viborg Graabrødre Landdistrikt	192	Øster-Velling (Ø.-Velling-Helstrup-Grensteden Komm.)	258

RANDERS AMT ..... 337—710

Købstæder: Grenaa p. 410 — Hobro p. 388 — Mariager p. 399 — Randers p. 345 — Æbeltoft p. 423.

Herreder: Galten p. 507 — Gerlev p. 451 — Mols p. 660 — Nørhald p. 472 — Nørre-Dyrs p. 592 — Onsild p. 432 — Rovsø p. 534 — Støvring p. 491 — Sønder-Dyrs p. 628 — Sønderhald p. 547 — Øster-Lisbjerg p. 682.

Sogne (og Landkommuner):

Aalsø (Aalsø-Hoed Komm.)	629	Ebdrup (Kolind-Ebdrup-Skarresø Komm.)	659
Aarslev, se Nørre-Aarslev.		Egaa (Hjortshøj-Egaa Komm.)	704
Agri (Agri-Egens Komm.)	667	Egens (Agri-Egens Komm.)	669
Albæk (Harreslev-Albæk Komm.)	500	Enslev (Gerlev-Enslev Komm.), Gerlev Hrd.	470
Albøge (Lyngby-Albøge Komm.)	641	Enslev (Hammelev-Enslev Komm.), Nørre-Dyrs Hrd.	595
Alling, se Øster- og Vester-Alling.		Essenbæk (Virring-Essenbæk Komm.)	551
Anholt (egen Komm.)	624	Estruplund (Vore-Estruplund Komm.)	540
Asfærg (Asfærg-Faarup Komm.)	476	Faarup (Asfærg-Faarup Komm.)	478
Avning (Favsing-Avning Komm.)	556	Falslev (Falslev-Vindblæs Komm.)	437
Borup (egen Komm.)	493	Favsing (Favsing-Avning Komm.)	553
Bregned (Torsager-Bregned Komm.)	688	Feldballe (egen Komm.)	651
Dalbyneder (Dalbyneder-Dalbyover Komm.)	461	Fjellerup (Fjellerup-Glesborg Komm.)	609
Dalbyover (Dalbyneder-Dalbyover Komm.)	462	Fuglslev (Tirstrup-Fuglslev Komm.)	650
Draaby (egen Komm.)	663	Galten, se N.-Galten.	
Dronningborg Landsogn [Randers Skt. Mortens østre Landdistr.] (egen Komm.)	491	Gammelsovn [Grenaa Landsogn] (egen Komm.)	592

	Pag.		Pag.
Gassum (Spentrup-Gassum Komm.)	483	Marie Magdalene (Marie Magdalene-Koved Komm.)	569
Gerlev (Gerlev-Enslev Komm.)	469	Mejlby (Todbjærg-Mejlby Komm.)	708
Gerrild (Gerrild-Hemmed Komm.)	602	Mellerup (Støvring-Mellerup Komm.)	504
Gesing (Gesing-Nørager Komm.)	564	Mygind (Mygind-Skørring-Krogsbæk Komm.)	588
Gimming (Gimming-Lem Komm.)	496	Mørke (egen Komm.)	692
Ginnerup (egen Komm.)	617	Nimtofte (Nimtofte-Tøstrup Komm.)	621
Glenstrup (egen Komm.)	473	Nødager (egen Komm.)	655
Glesborg (Fjellerup-Glesborg Komm.)	611	Nørager (Gesing-Nørager Komm.)	567
Grenaa Landsogn, se Gammelsogn.		Nørre-Aarslev (Nørre-Aarslev-Nørre-Hørning Komm.)	578
Hadbjærg (Ødum-Hadbjærg Komm.)	531	Nørre-Galten (N.-Galten-Vissing Komm.)	519
Hald (Hald-Kærby Komm.)	485	Nørre-Hørning (Nørre-Aarslev-Nørre-Hørning Komm.)	579
Halling (Søby-Skader-Halling Komm.)	533	Nørre-Onsild (S.-Onsild-N.Onsild Komm.)	447
Hammelev (Hammelev-Enslev Komm.)	593	Onsild, se N.- og S.-Onsild.	
Harreslev [Harridslev] (Harreslev-Albæk Komm.)	499	Raaby (Raaby-Sødring Komm.)	463
Haslum [Haslund] (Haslum-Ølst Komm.)	509	Raasted (Kovsted-Raasted Komm.)	495
Helgenæs (egen Komm.)	679	Randers Skt. Mortens østre Landdistri., se Dronningborg Lands.	
Hem (Hem-Seem Komm.)	439	Rimsø (Rimsø-Kastbjærg Komm.)	606
Hemmed (Gerrild-Hemmed Komm.)	605	Rolse (Knebel-Rolse Komm.)	672
Hillested [Hyllested] (Hillested-Rosmos Komm.)	642	Rosmos (Hillested-Rosmos Komm.)	643
Hjortshøj (Hjortshøj-Egaa Komm.)	702	Rud (Voldum-Rud Komm.)	528
Hoed (Aalsø-Hoed Komm.)	633	Seem (Hem-Seem Komm.)	440
Holbæk (Holbæk-Udby Komm.)	534	Skader (Søby-Skader-Halling Komm.)	591
Homaa (Vejlby-Homaa Komm.)	636	Skarresø (Kolind-Ebdrup-Skarresø Komm.)	683
Hornslet (egen Komm.)	694	Skellerup (egen Komm.)	444
Hornum, se S.-Hornum.		Skødstrup (egen Komm.)	699
Hvilsager (Hvilsager-Lime Komm.)	583	Skørring (Mygind-Skørring-Krogsbæk Komm.)	588
Hyllested, se Hillested.		Snæbum (S.-Hornum-Snæbum Komm.)	449
Hørning, se Nørre-Hørning.		Spentrup (Spentrup-Gassum Komm.)	480
Karleby (Karleby-Voldby Komm.)	597	Støvring (Støvring-Mellerup Komm.)	502
Kastbjærg (Udbyneder-Kastbjærg Komm.), Gerlev Hrd.	458	Svenstrup (V.-Tørslev-Svenstrup Komm.)	441
Kastbjærg (Rimsø-Kastbjærg Komm.), Nørre-Dyrs Hrd.	608	Søby (Søby-Skader-Halling Komm.)	590
Knebel (Knebel-Rolse Komm.)	670	Sødring (Raaby-Sødring Komm.)	465
Kolind (Kolind-Ebdrup-Skarresø Komm.)	657	Sønder-Hornum [Hvornum] (S.-Hornum-Snæbum Komm.)	448
Koved [Koed] (Marie Magdalene-Koved Komm.)	573	Sønder-Onsild (S.-Onsild-N.-Onsild Komm.)	445
Kovsted (Kovsted-Raasted Komm.)	479	Tirstrup (Tirstrup-Fuglslev Komm.)	646
Kristrup (egen Komm.)	548	Todbjærg (Todbjærg-Mejlby Komm.)	705
Krogsbæk (Mygind-Skørring-Krogsbæk Komm.)	589	Torsager (Torsager-Bregned Komm.)	684
Kærby (Hald-Kærby Komm.)	471	Tved (egen Komm.)	674
Lavrbjærg (Lavrbjærg-Lerbjærg Komm.)	516	Tvede (Tvede-Linde Komm.)	487
Lem (Gimming-Lem Komm.)	497	Tørslev, se Ø.- og V.-Tørslev.	
Lerbjærg (Lavrbjærg-Lerbjærg Komm.)	518	Tøstrup (Nimtofte-Tøstrup Komm.)	623
Lime (Hvilsager-Lime Komm.)	586		
Linde (Tvede-Linde Komm.)	490		
Lyngby (Lyngby-Albøge Komm.)	637		
Mariager Landsogn (egen Komm.)	433		

	Pag.		Pag.
Udby (Holbæk-Udby Komm.)	537	Vistoft (egen Komm.)	677
Udbyneder (Udbyneder-Kastbjerg Komm.)	454	Vivild (Vivild-Vejlby Komm.)	558
Veggerslev (Veggerslev-Villersø Komm.)	600	Voldby (Karleby-Voldby Komm.)	598
Vejlby (Vejlby-Homaa Komm.), Nørre- Dyrs Hrd.	634	Voldum (Voldum-Rud Komm.)	523
Vejlby (Vivild-Vejlby Komm.), Sønder- hald Hrd.	561	Vore [Voer] (Vore-Estruplund Komm.)	538
Vester-Alling (Ø.-Alling-V.-Alling Komm.)	577	Vorup (egen Komm.)	507
Vester-Tørslev (V.-Tørslev-Svenstrup Komm.)	475	Værum (Værum-Ørum Komm.)	513
Villersø (Veggerslev-Villersø Komm.) .	601	Æbeltoft Landdistrikt	661
Vindblæs (Falslev-Vindblæs Komm.) . .	451	Ødum (Ødum-Hadbjærg Komm.)	529
Virring (Virring-Essenbæk Komm.) . . .	549	Ølst (Haslum-Ølst Komm.)	511
Vissing (N.-Galten-Vissing Komm.) . . .	522	Ørsted (egen Komm.)	542
		Ørum (Værum-Ørum Komm.), Galten Hrd.	514
		Ørum (egen Komm.), Nørre-Dyrs Hrd.	615
		Øster-Alling (Ø.-Alling-V.-Alling Komm.)	576
		Øster-Tørslev (egen Komm.)	467

DE VIGTIGSTE FORKORTELSER.

A/S = Aktieselskab.	H. eller Hartk. = Hartkorn.	Km. = Kommune.
Arkt. = Arkitekt.	ha = Hektar.	Kr. = Kreds.
Bl. = Bolig.	Hpl. = Holdeplads.	m = Meter.
Blandsk. = Blandsæd.	Hrd. = Herred.	Ml. = Mølle.
Ejdsck. = Ejendomsskyld.	Hs. = Hus.	Pl. = Plads.
(Den samlede Vurderings- sum ved Ansættelse til Ejendomsskyld.)	Jordv. = Jordværdi.	S. = Sogn.
	Kbmdshdl. = Købmands- handel.	St. eller Stat. = Station.
F.M. = Fredet Mindesmærke.	km = Kilometer.	Td. = Tønde.
Gd. = Gaard.	km ² = Kvadratkilometer.	Vandar. = Vandareal.

ANVENDTE FLADEMAAL.

Hektar:	Tønder Land:	□ Kilometer:
1 ha = ca. 1.8 Tdr. Land.	1 Td. Land = 0.55 ha.	1 km ² = 100 ha.

TAL-FORKORTELSER.

Ejendomsskylden er overalt angivet i Tusinder af Kroner, saa at for Eksp. for Grønholt Sogn Ejdsck. 1.834 betyder 1.834.000 Kr.

Det samme gælder Jordværdien, saa at Jordv. 1.076 betyder 1.076.000 Kr.

Nørre-Dyrs Herred.

Sognene: Gammelsogn (Grenaa Lands.), Hammelev, Enslev, Karleby, Voldby, Veggerslev, Villersø, Gerrild, Hemmed, Rimsø, Kastbjerg, Fjellerup, Glesborg, Ørum, Ginnerup, Nimtofte, Tøstrup, Anholt.

1584

Nørre-Dyrs Herred, det næststørste i Amtet, udgør det nordøstl. Hjørne af Dyrsland og begrænses mod V. af Sønderhald Hrd. og mod S. af Sønder-Dyrs Hrd., hvor Grænsen dannes af det udtørrede Kolindsunds Hovedkanal og omgives i øvrigt af Kattegat. Til Herredet hører Øen Anholt. Fra V. til Ø. er Herredet højest 24, fra N. til S. 17 km. Overfladen er ikke videre højtliggende, med helt jævne Strækninger mod Ø. og S.; højeste Punkt mod N. er Høgebjærg, 74 m. Den østl. Del har meget gode, ler- og muldblandede Sandjorder, den vestl. magre, til Dels skarpe Sandjorder. Ved Kysten i Gerrild

Klint og i Bakkerne mod S. ned til Kolindsund træder Kalkformationen frem. Der er en Del Skov (3865 ha). Det hører til Amtets ufrugtbare Herreder (ved Matr. gnmstl. 22 Td. Ld. paa 1 Td. H.). Det saml. Areal udgør 33,511 ha (c. 335,1 km²), deraf Vandar. 139 ha. Ager og Engs Hartk. samt det halv. Skovskjoldshrtk. udgjorde $\frac{1}{2}$ 1905 2501 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1921 12,798 (1801: 4503, 1850: 6623, 1901: 10,344). I Hrd. ligger Købstaden Grenaa. I gejstl. Hens. udgør Hrd. med Grenaa Kbst. og Sønder-Dyrs Hrd. samt Skarresø S. af Ø.-Lisbjerg Hrd. eet Provsti, Nørre- og Sønder-Dyrs Hrdr.s Provsti.

Nørre-Dyrs Hrd., i Vald. Jrdb. *Dyursæ Nørreåhæret*, hørte i Middelalderen til Aabossyl, senere til Kalvø Len og fra 1660 til Kalvø Amt; se videre p. 341.

I den fjerneste Oldtid udgjorde Nørre-Dyrs Hrd. (tilligemed nærmest tilgrænsende Del af Sønderhald Hrd.) en stor Ø, idet Havet skød sig ind gennem Kolindsund, fortsættende sig videre mod V. og derefter mod N. (se p. 547). Gunstige Betingelser for den ældre Stenalder's Fisker- og Jægerbefolkning fremkom derved her, og der er derfor truffet Køkkenmøddinger flere Steder, saaledes i Fannerup-Eggen og ved Mejlgaard, hvor en af Landets allerstørste Skaldynger er ophobet. Forstaaeligt er det, at Bebyggelsen under den yngre Stenalder derfor ogsaa blev ganske fyldig. Jættestuer, Runddysser og Langdysser kendes i Hrd. i et Antal af ikke mindre end c. 125. Dyrsland hører saaledes til de paa Stengrave rigeste Egne i Jylland. Fordelingen af Stengravene over Hrd. er dog noget ulige; mest optræder de i den vestl. Del, og det samme gælder ogsaa Gravhøjene, af hvilke der i hele Hrd. er paavist over 1000. I størst Antal kendes Højene fra Tøstrup, Nimtofte, Ørum, Glesborg og Ginnerup Sogne. I dette Omraade har Tyngdepunktet saaledes formentlig ligget, og det baade i den yngre Stenalder, til hvilken Periode Gravhøjene mulig for en Del gaar tilbage, og i Bronzealderen. Den ældre Jernalder er især repræsenteret ved Gravfund under Markflade, ofte de saakaldte Lerkargrave med Sæt af Mad- og Drikkekar af Ler, og saadanne er trufne adskillige Steder østlig i Hrd. Den senere Jernalder er derimod her som mange andre Steder sparsomt repræsenteret.

Litt: J. V. Nissen, Bidr. til Skildr. af Forhold i N. og Sønder Hrdr., i Saml. t. j. Hist. 2. R. III p. 97 flg. — H. Storck, V. Ahlmann og V. Koch, Grenaa Egnens Kridtstenskirker, Kbh. 1896. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i N. Hrd., af Magn. Petersen, 1886. — M. Lorenzen, Folkesagn og Folketro, for største Delen saml. i N.-Hrd. ved Grenaa, i Saml. t. j. Hist. 1874-75. — Indberetn. til Nationalmuseet om antikv. Undersøgelser i N.-D. Hrd., af J. V. Nissen (Manuskript.)

Gammelsogn (*Grenaa Landsogn*) omgives af Grenaa Købstadsjorder, hvorfra det delvis skilles ved Kejserbæk, Enslev og Voldby Sogne, Hammelev S., hvorfra

det delvis skilles ved Kejserbæk og Saltbæk, samt Kattegat og Sønder-Dyrs Hrd. (Aalsø S.), fra hvilket det skilles ved Aæn Grenaa. I Sognet en Enklave af Grenaa Kbst. (Grenaa Havn). De ikke videre højtliggende og noget bakkede Jorder (højeste Punkt Tyvhøj, 49 m, med trig. Stat.) er sandmuldede og sandede. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen, Landevejen fra Randers til Grenaa samt Banen og Landevejen fra Grenaa til Grenaa Havn.

Befolkning i 1921: 1639 (1801: 247, 1850: 390, 1901: 1094), boende i 397 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 159 Td.; 49 Gde med 141 og 77 Hse med 18 Td. Hartk., samt 48 jordløse Hse. **Ejds.** (1924): 2596, deraf **Jordv.**: 1010. **Areal:** 1168 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 2 ha, Rug 101, Byg 97, Havre 189, Blands. til Modenhed 93, Kartofler 55, Foderroer 156; Brak udgjorde 10 ha, Gronfoder og Græsning 317, Haver o. l. 28, Skov 26, Heder og Lyngbakker 41, Klitarealer og Stenmarker 15, Vandar. 5. **Kreaturhold** (1923): 253 Heste, 897 Stk. Hornkv. (deraf 506 Køer), 12 Geder, 186 Faar, 800 Svin.

I Sognet Byerne: *Aastrup* (1397 Aastrup) med Skole; *Bredstrup* (1354 Brestorp), hvorunder Havnevejen (der regnes som Forstad til Grenaa, se p. 411), med Skole, Brugsforen. og Kalkbrud (tilh. A/S De jyske Kalkværker); *Dolmer* (1354 Dylmer); *Robstrup* (1627 Rostrup). *Vester-Hesseldal*, Gde.

Gammelsovn (Grenaa Landsogn), en egen Sognekommune, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstue-distr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 349. Lægd. Beboerne søger Grenaa Kirke.

I *Aastrup* laa en Hovedgaard, som 1397 og 1409 af Jep Nielsen Kirt til Næs og Hustru Else, Datter af Hr. Peder Gødesen (Bild), blev tilskødet Æm Kloster, der 1415 fik Skøde af Ebbe Henriksen (Udson) paa al hans Hustrus Ret i A.; 1464 lejede Klosteret Gaarden bort til Væbneren Oluf Bosen, som endnu 1489 boede her.

Til *Kærsgaard* i Dolmer skrives sidst i 16. Aarh. Agnete Mikkelsdatter (Hvas), der var g. m. en ufri Mand. — 1664 nævnes „Dalmargaard“.

Til Sognet hørte tidl. Debel Hede (1329 Debbel hiede), der i 19. Aarh. er lagt til Enslev Sogn. — Robstrup regnedes i Matriklen 1688 og endnu i Dske Atl. til Hammelev S. Ved Enslevgd.s Skel i Grenaa Fællesskov findes en hellig Kilde, *Kærkilden*.

Sognet har tidligere været et eget Kirkesogn, der først 1558 blev Anneks til Købstaden. Kirken, som først blev nedbrudt efter 1627, laa VNV. for Grenaa Kirke (paa Købstadjorderne; se p. 421); efter en af Nationalmus. 1893 foretagen Undersøgelse har den lille Kirke været opl. væsentlig af Kridtstenskvadre uden Sokkel og har bestaaet af Kor og Skib fra romansk Tid samt Forhal (Taarn?) mod V. og Vaabehus mod S., begge senere tilføjede (se Jyllandsposten 11/12 1893). Kirkegaarden benyttedes indtil 1740.

Knapt 20 Gravhøje kendes i Sognet. N. for Dolmer, i Skel mod Voldby Sogn, ses den delvis fredl. *Tørshøj* eller *Tyvhøj*. Lidt sydl. har der staaet 3 Høje i tæt Gruppe, og S. for Dolmer hæver sig paa Toppen af en langstrakt Bakke den store, nu en Del omdannede *Bavnehøj*. Den anseligste og smukkeste Høj var dog forhen *Rolshøj* ved Bredstrup, men nu er den næsten ødelagt.

Hammelev Sogn (*H.-Enslev Km.*), adskilt fra Annekset Enslev ved Gammelsovn, omgives af dette og Voldby S. samt Kattegat. Kirken ligger c. 3,5 km NNØ. for Grenaa. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder, til Dels med kalkagtige Klinger ved Kysten (Fornæs, c. 8 m) er muld- og sandblandede med

Kalkunderlag, undtagelsesvis lerblandede. Kejserbæk danner Vestgrænsen, og gennem Sognet løber Stensmark Bæk. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 406 (1801: 290, 1850: 396, 1901: 414), boende i 85 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 164 Td.; 29 Gde med 161 og 27 Hse med 2, forsk. Lodder med 1 Td. Hartk., samt 16 jordløse Hse. **Ejdsck.** (1924): 1840, deraf **Jordv.:** 1040. **Areal:** 1190 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 3 ha, Rug 94, Byg 126, Havre 202, Blands. til Modenhed 85, Kartofler 51, Foderroer 137; Brak udgjorde 22 ha, Grønfoder og Græsning 308, Haver o. l. 10, Tørvemoser 3, Skov 53, Heder og Lyngbakker 8, Klitarealer og Stenmarker 76, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1923): 232 Heste, 857 Stk. Hornkv. (deraf 469 Køer), 5 Geder, 179 Faar, 669 Svin.

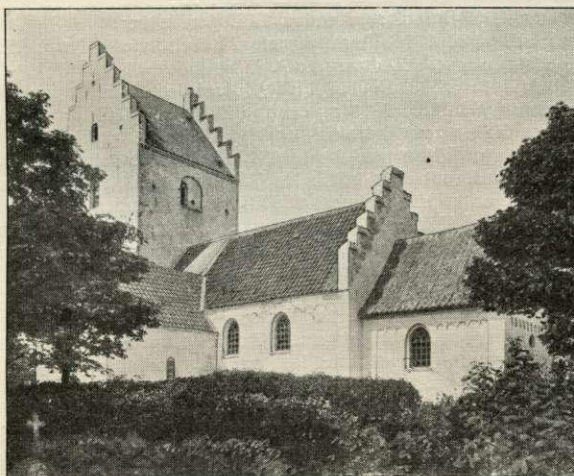
I Sognet Byen *Hammelev* (1404 *Hamætløff*) med Kirke, Præstegd., Skole (ombygg. 1905), Forsamlingshus (opf. 1908), Brugsforen. (opr. 1899), Ml., Redningsstation

(opr. 1840) og Jærnbanepl. *Fornæs Fyr*, paa Jyllands østligste Punkt (hvidt Lynfyr, der vises fra et 1892 opf. rundt Taarn af Granit, 27 m højt — det tidl. firkantede Taarn var opf. 1839 — Flammens Højde o. H. 32 m, Synsvide 16 Sømil, 2 Sirener), Signalstation (opr. 1894), i et Hus tæt N. for Fornæs Fyr, der giver Signaler for Is, samt Signal- og Telegrafst. til Brug for Skibsfarten (aabnet 1899). Gaarde: Hovedgaarden *Stensmark* (1231 Stensmarc) har 24,9 Td. H., Ejdsck. 250, Jordv. 194; c. 260 ha, deraf Ager 195, Skov 22. *Hammelevgd.* har 11,8 Td. H., Ejdsck. 135, Jordv. 101; c. 138 ha, deraf Ager 97, Eng 12, Skov 19, Hede 8. *Langager.* — I Hammelev og Enslev Sogne var der 1923 7 Fiskere (deraf 5 Erhvervsf.), der ejede 9 Fartøjer (deraf 1 Motorf.) til Værdi 2300 Kr. og Redskaber for 7500 Kr.; Værdien af Fangsten (c. 6 Tons Torsk, 2 T. Sild, 1 T. Rødspætter, 1 T. Makrel, 1 T. Aal) udgjorde 13,500 Kr.

Hammelev S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og

hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrslands Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folkekr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 350. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af Kridtstenskvadrene med profileret Sokkel, Hjørnelisener og foroven med en Arkadefrise paa Skibet og en Buefrise paa Koret. Nord-

Hammelev Kirke.

døren er delvis bevaret (tilmuret). Skibets Vestgavl har haft høje Arkadeblindinger. Paa Skibets Sydside staar: N. C. S. og 1630, paa Nordsiden A. Ms. 1639. Taarnet (med Aarst. 1820), der har Spidsbue ind til Skibet, og Vaabenhuset, begge af Munkesten, er fra den sen. Middelald. Kirken har Hvælvinger (undt. Vaabenhuset). Alterbord af Kridtstenskvadre. Altertavlen er et Maleri (den velsignede Christus) af Fru Ingemann. Kalken er 1671 skænket af Præsten Christen Jensen Broch. Romansk Granitfont med Bladranke. Prædikestol i Renæssancestil. Mindetavle med lat. Indskrift over Præsterne Ove Christensen Nimtofte, † 1644(?), og Hustru, og hans Svigersøn Christen Jensen Broch, † 1677, og Hustru Marie Ovesdatter, samt den førstes Søn Christen (se Saml. t. j. Hist. 3. R. I p. 301 flg.). Series pastorum. I en tilmuret Krypt under Skibet er flere Præster begravet. (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker p. 4).

Stensmark hørte ifl. Vald. Jordeb. til Kronens Gods. Kong Christoffer forlænte 1441 Hr. Otte Nielsen (Rosenkrantz) med Grenaa, Anholt og S. m. m. paa Livstid. Hans Søn Hr. Erik Ottesen († 1503) og Sønnesøn Hr. Niels Eriksen († 1516) var ogsaa forlenet med S., og endnu 1538 var S. pantsat til Medlemmer af Familien R. Siden var S. tillagt Grenaa By, men 1575 mageskiftede Kongen den øde Mark med to Aalegaarde til Erik Lykke til Skovgaard; hans Søn Falk L. mageskiftede S. til Sostrup (Benzon), hvorefter den (42 Td. H.) laa under dennes Hovedgaardstakst, men Jorderne bortlejedes til de omboende Bønder. Herfra blev den som fri Hgd. (41 Td. H.) med Gods (327) solgt 1839 for 60,000 Rbd. r. S. til Stænderdeputeret O. A. la Cour til Timgd., † 1860, der 1845 solgte den til Svigersønnen N. P. la Cour, † 1856, som 1855 solgte den med 15 Hse (36 og 6 Td. H.) for 80,000 Rd. til Major A. W. Dinesen til Katholm († 1876), hvis Søn Hofjægern. W. L. Dinesen til Katholm afhændede den 1909 til et Konsortium, der efter at have fraskilt 100 Td. Ld. solgte S. til I. P. Møller. 1918 blev den af Lauritzen og Wester, der kun havde ejet den $\frac{1}{2}$ Aar, solgt for 430,000 Kr. til et Konsortium; kort efter (i 1919) kom den til den nuv. Ejer R. Ric-Hansen. Der er fra Gaarden udstykket en Del Statshuse. — Hovedbygningen, opf. 1872, er een Fløj, i 1 Stokv. med Kælder og Taarn.

Hammelevgaard blev 1843 samlet af Emil Aug. Andersen († 1867) ved Sammenlægning af 2 Gde (tils. 16 Td. H.). Han havde den til 1850. Derefter kom den til A. C. Tørsleff (sen. til Kollerup), som ejede den til 1868. Af Raahauge blev den (10 Td. H.) 1907 solgt for 84,000 Kr. til Sør. Johnsen. Nu tilhører den P. Clausen.

Fornæs er mulig egl. „Faarenæs“, herpaa tyder den stedlige Udtale. Paa Udmarken Stensmark har der i Valdemarstiden været betydeligt Faarehold, idet der heraf ifl. Vald. II's Jordebog svarede Kongen en aarlig Afgift af 60 Væddere.

Kun en halv Snes Høje kendes i Sognet. Ved Stensmark ses *Rytterhøj* og (i et Lystanlæg SØ. for Gaarden) *Hvidhøj*. NNØ. for Hammelev ligger højt den ganske udpløjede *Møgelhøj*.

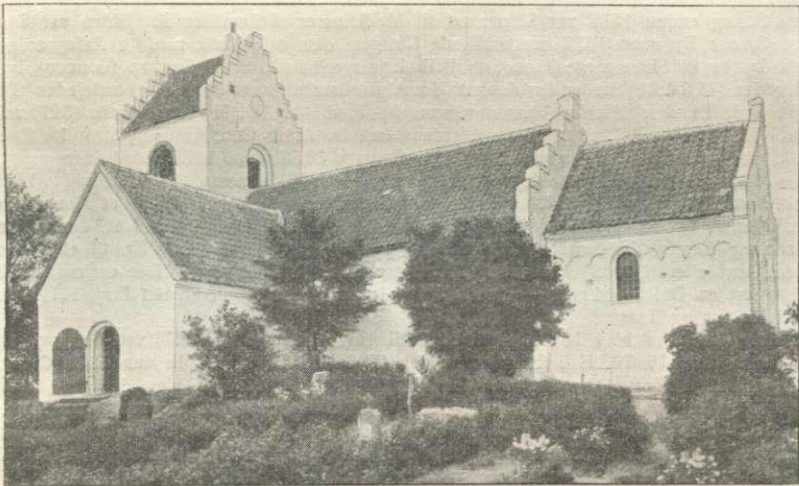
Enslev Sogn (*Hammelev-E. Km.*), Anneks til Hammelev, fra hvilket det er skilt ved Gammelsogn, omgives af dette, Voldby, Villersø og Ginnerup Sogne samt Sønder-Dyrs Hrd. (Vejlby og Aalsø S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal, der løber gennem det udtørrede Kolindsund, og Grenaa Købstadjorder. Kirken ligger c. 3 km V. for Grenaa. De ujævne Jorder (Bakkerne omkring Skærvad Aa) er sand-, ler- og muldblandede, for største Delen med Kalkunderlag. Mod NV. findes Lejer af Rullestensalk, der brydes og brændes i Grenaa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Randers til Grenaa.

Befolkning i 1921: 478 (1801: 168, 1850: 215, 1901: 377), boende i 94 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 146 Td.; 22 Gde med 142 og 27 Hse med 4 Td. Hartk., samt 4 jordløse Hse. Ejds. (1924): 1706, deraf Jordv.: 1105. Areal: 1287 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 8 ha, Rug 90, Byg 115, Havre 170, Blands. til Modenhed 104, Kartofler 55, Foderroer 124; Brak udgjorde 59 ha, Grønfoeder og

Græsning 443, Haver o. l. 17, Tørvemoser 2, Skov 56, Heder og Lyngbakker 3, Vandar. 12. **Kreaturhold** (1923): 227 Heste, 818 Stk. Hornkv. (deraf 472 Køer), 10 Geder, 137 Faar, 757 Svin.

I Sognet Byen *Enslev* (1338 Joensløff, 1396 Enslef) med Kirke, Skole (opf. 1914, Arkt. Thoft, Grenaa), Forsamlingshus (opf. 1902) og Kbmddshd. Saml. af Gde og Hse: *Kolindsund Huse* (delvis i Vejby S.), *Kirial* (1345 Kilal, 1610 Kirall) med Andelsmejeri (Aagaard; oprindl. Fællesm., 1899 Andelsm., omændret 1900) og Kalkbrud, *Kristiansminde*, Gd. og Hse. Gaarde: *Slemminggaard* (1388 Slyminge, 1610 Offuer Slemingh) har 23,9 Td. H., Ejds. 230, Jordv. 181; c. 245 ha, deraf Ager 163, Eng 26, Skov 28. *Djursgaard* har 16,6 Td. H., Ejds. 150,

Enslev Kirke.

Jordv. 110; c. 134 ha, deraf Ager 94, Eng 11, Skov 10. *Aagd., Enslevgd., Buskhus* (1688 Buskerhuset). — Om Fiskeri se Hammelev S.

Enslev S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 351. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken (i et Testamente fra 1396 kaldet Skt. Nicolai Kirke) bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af Kridtsten, begge med Rundbuefrise; Korgavlen har tre høje Arkadeblindinger med Bladkapitæler; i Korets Sydмур en udhugget Krigerfigur. Norddøren (tilmuret) er bevaret. Oprindelig, nu tilmuret Dør i Skibets Vestgavl. I den senere Middelalder overhævedes Kirken, og der tilbyggedes Taarn og Vaabehus, begge af Munkesten. Altertavle fra omt. 1700 med et nyt Maleri (Kopi af C. Bloch: Christus med Barnet). Alterbordspanel fra Renæssancetiden, gotisk Alterkalk med Krucifiks. Prædikestol fra 1583. Romansk Granitfont med Bladranke. Ligsten over Skovrider Matthis Nielsen Skiøtz, † 1721, og over Anders Andersen, † 1725. Klokken, uden Indskr., er fra den tidligere Middelalder. (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker p. 4).

Kristiansminde hed tidligere *Debelhede* og blev 1329 af Ridder Peder Gødesen (Bild) solgt til Ut Ebbesen. Ejendommen, der senere henlaa ubebygget, tilhørte Svend Udsøn og 1453 hans Arvinger og udgjorde dernæst en Del (24 Td. H.) af Skeels (Benzons) Hovedgaardstakst og var bortfæstet til Bønder, indtil den 1839 ved Aukt. blev solgt for 2530 Rbd. r. S. til Th. Meinecke, † 1854, som 1841 afhændede den for 4200 Rbd. r. S.

til Forv. N. Møller af Viborg, der 1842 udvidede Gden med 1 Parcel af Kirial (7 Td. ufrigt Htk.) og gav den Navnet Kristiansminde; 1847 blev den for 39,000 Rd. købt af H. Hoeck, 1879 for 113,000 Kr. af Chr. Hviid, hvis Enke 1907 solgte den (28 Td. H.) for 115,000 Kr. til Kroejer S. Sørensen og C. T. Nordentoft, der tildels udstykkede den. Derefter tilhørte den P. Pedersen og Fr. Møller. 1916 købte Randers Udstykningsforen. den for 128,000 Kr. og udstykkede den i Statshuse; Hovedparcellen (7,4 Td. H., 57 ha) tilhører Jens Christensen. — Hovedbygningen, en Fløj i 1 Stokv. med Kælder, er opf. 1847-48. Tæt ved Gaarden ses Murstensrester af en gl. Bygning.

Slemminggaard (før Over-Slemminggd.) er oprettet 1845 af Laur. Nyeland (sen. til Pedersminde i Trige S.), som 1850 foruden O.-S. (23 Td. H.) havde 19 Td. H. Gods. Tidligere var O.-S. 2 Gde à 11 Td. H. under Skærvad. Gden kom c. 1854 til Rasm. Lund, som 1874 solgte den for 115,000 Rd. til Forstkand. P. R. Grave, Derefter tilhørte den A. Bredstrup, som 1889 solgte den for 170,000 Kr. til Redaktør i Horsens Landbrugskand. C. M. Møller, der 1903 afhændede den (24 Td. H.) til Forp. J. F. Klingenberg, af hvem den 1910 solgtes til Cand. phil. G. Wolff-Sneedorff, der 1912 solgte den til den nuv. Ejer J. F. Hansen.

Djursgaard (før Slemminggd.) tilhørte 1850 (14 Td. H.) J. M. Boserup, som 1877 solgte den for 90,000 Kr. til A. Westergaard, som 1880 forøgede dens Htk. til 16½ Td. og 1886 afhændede den for 100,000 Kr. til Forv., Kammerjunker P. G. Juel, † 1894, der 1888 solgte den til Skibskapt. L. A. Busch, af hvem den nuv. Ejer A. Lunøe købte den 1913 for 109,000 Kr.

Enslev menes at være det „Joensløff i Nørreherred Dyres“, hvor Grev Gert og hans Søn Henrik 1338 forundte Stig Andersen Kronens Gods for Gods i Rinde, Bregentved og Thuekjær.

Debelhede laa tidl. under Gammelsohn (se p. 593).

Kirialgaard, nu *Aagaard*, er maaske det „Kilal“, hvortil en vis Niels Pedersen skrev sig 1345. Siden boede Hr. Svend Udsøn her. 2 Gde i K. arvede Hr. Mogens Gøyes Hustru Mette Bydelsbak († 1513) efter sin Moder. 1725 laa de (21 Td. H.) under Skærvad.

1463 nævnes i Sognet „Fleningskouff“.

Af de c. 30 Gravhøje, som kendes i Sognet, ses enkelte anelige, men nu noget ødelagte, ved Kristiansminde, Enslev, Djursgaard og Slemminggaard. Ved Aagaard ligger paa flad Mark mellem Skærvad Aa og Bakkedragets Fod et fredl., ganske aneligt Dyssekammer med omgivende firkantet Jordhøjning.

Karleby Sogn (*K.-Voldby Km.*), det mindste i Herredet, omgives af Annekset Voldby og Veggerslev Sogn, Gerrild S., hvorfra det delvis skilles ved Hovaa, og Kattegat. Kirken ligger c. 6 km N. for Grenaa. De jævne Jorder, med indtil c. 10 m høje Kalk- og Kridtstensklienter ved Kysten, er sandmuldede og lerblandede med Lerunderlag. Gennem Sognet løber Veggerslev Aa til Kattegat.

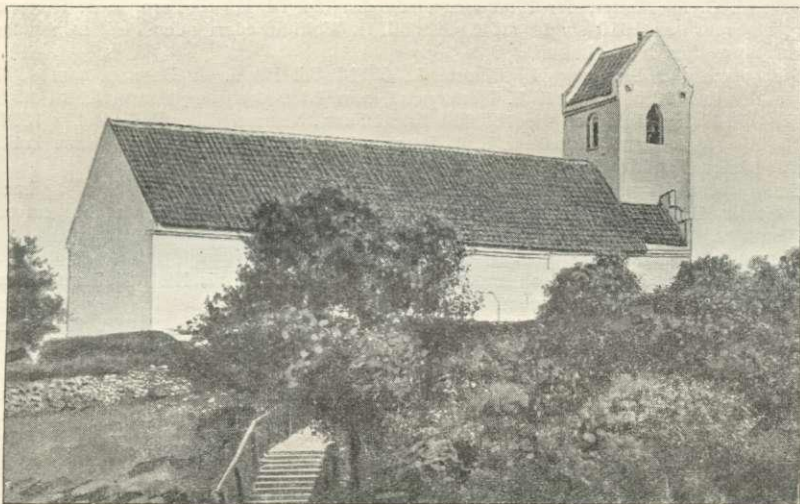

Befolkning i 1921: 243 (1801: 173, 1850: 232, 1901: 235), boende i 42 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 97 Td.; 24 Gde med 94 og 12 Hse med 3 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. Ejds. (1924): 894, deraf Jordv.: 615. Areal: 482 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 7 ha, Rug 37, Byg 63, Havre 100, Blands. til Modenhed 31, Kartofler 14, Foderroer 82; Brak udgjorde 7 ha, Grønfoeder og Græsning 109, Haver o. l. 8. Kreaturhold (1923): 133 Heste, 531 Stk. Hornkv. (deraf 272 Køer), 5 Geder, 86 Faar, 669 Svin.

I Sognet Byen *Karleby* (Karlby; 1183 Karleby) med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus og Brugsforen.; midt i Byen en lille beplantet „Genforeningsplads“. *Karlebyklint*, Huse. *Præstegaarden* har 10,9 Td. H., Ejds. 88, Jordv. 67; c. 50 ha, alt Ager. — I Karleby og Voldby Sogne var der 1923 8 Fiskere (deraf 2 Erhvervsf.), der ejede 11 Fartøjer (deraf 1 Motorf.) til Værdi 2550 Kr. og Rødskaiber for 2700 Kr.; Værdien af Fangsten (4 Tons Torsk, 2,5 T. Rødspætter, 0,2 T. Hummer) udgjorde 7000 Kr.

Karleby S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 352. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1921).

Kirken består af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibet er fra romansk Tid af Kridtstenskvadre, men senere paa store Partier restaur. med Mursten; Koret er i Slutn. af Middelalderen helt ombygget i Skibets Bredde, og Kirken samtidig overhvalvet. Maaske er Skibet allerede tidlig i Middelalderen forlænget mod V. (Kridtsten) og Taarnet samtidig tilbygget (Kridtsten forneden, Munkesten foroven). Det sidste har mod V. en høj, aaben Spidsbue. Vaabenhuset er vistnok nyere. Over den tilmurede Norddør sidder to i Kridtsten udførte romanske Relieffer, det ene fore-

Karleby Kirke.

stillende Samsons Kamp med Løven. Altertavle i Renæssancemanér (ifl. Dske Atl. fra 1596) med et Maleri (Nadveren). Romansk Granitfont med Bladranke. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. Series pastorum. I Kirken en Mindetavle over Præsten L. K. Bergmann, † 1822. Paa Kirkegd. er begr. Præsterne Chr. Valeur, † 1836, og P. Hammer, † 1893. (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirkker p. 2).

Karleby tilhørte Øm Kloster ifl. Biskop Svends Testamente af 1183; 1406 blev K. tillige med Knustrup paa Rettertinget tildømt Kronen.

Der vides kun om enkelte Gravhøje i Sognet, alle nu sløjfede. Af disse laa ud mod Havet *Espenhøj* og *Stenovshøj*, tæt Ø. for Karleby *Torsagerhøj* (i sin Tid en ganske anseelig Høj).

Litt.: P. Severinsen, Karlby og Voldby Præstehistorie, i Fra Randers Amt 1912.

Voldby Sogn (*Karleby-V. Km.*), Anneks til Karleby, omgives af dette, Veggerslev, Villersø, Enslev, Gammelsogn og Hammelev Sogne samt Kattegat. Kirken ligger c. 5 km N. for Grenaa. De mod V. noget højliggende, i øvrigt jævne Jorder (*Torsø Høje*), med indtil c. 16 m høje Kalk- og Kridtstensklinter ved Kysten (*Sangstrup Klint*), er sandblandede med Underlag af Kalk eller Grus og Klæg. Gennem Sognet løber Hjembæk til Kattegat. Gennem Sognet gaar Ryumbaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 908 (1801: 428, 1850: 584, 1901: 819), boende i 180 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 268 Td.; 83 Gde med 251 og 56 Hse med 17

Td. Hartk., samt 16 jordløse Hse. Ejdsk. (1924): 2505, deraf Jordv.: 1504. Areal: 1359 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 13 ha, Rug 114, Byg 132, Havre 254, Blands. til Modenhed 87, Kartofler 72, Foderroer 207; Brak udgjorde 37 ha, Grønfoeder og Græsning 335, Haver o. l. 18, Tørvemoser 9, Skov 1, Heder og Lyngbakker 3, Klit-arealer og Stenmarker 6, Vandar. 2. Kreaturhold (1923): 332 Heste, 1380 Stk. Hornkv. (deraf 753 Køer), 8 Geder, 241 Faar, 1557 Svin.

I Sognet Byerne: *Voldby* (1580 Valby, 1581 Voldbye) med Kirke, Skole, Forskole (opf. 1917), Folkehøjskole (opr. 1868), Forsamlingshus (opf. 1894), Brugsforen., Ml., Andelsmejeri (opr. 1887, ombygg. 1912), Jærnbanest. og Posteksp.; *Sangstrup* (1359 Sauxstorp) med Skole, Missionshus og Brugsforen.; *Torsø* (1442 Tharsyø, 1443 Thorsø) med Skole og Ml. Gaarde: *Sølyst*: 10,3 Td. H., Ejdsk. 65, Jordv. 53; c. 51 ha, deraf Ager 44. *Voldbygd.*, *Borupgd.*, *Torsøgd.* — Om Fiskeri se Karleby S.

Voldby S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutn., Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Sakristi ved Korets Nordside. Skibet er ligesom det noget senere tilføjede Taarn fra romansk Tid af Kridtsten. Taarnet har høje, rundbuede Arkadeblindinger paa alle tre Sider. Vistnok i 14. Aarh. ombyggedes Koret og fik da sin tresidede Afslutning; samtidig indbyggedes Hvælvinger i Kirken. Paa en Kridtsten i Sydturen (ses fra Vaabenhusloftet) staar Aarst. 1379, men det er indskaaret i 19. Aarh. af Skoledrenge. I Slutn. af Middelalderen tilføjedes Vaabenhuset og det hvælvede Sakristi, af Munkesten.

Voldby Kirke.

Ogsaa mod S. har der været et Kapel (nedbrudt 1805; paa dettes Sted er der i Muren indsat en Ligsten over Præsten Jens Peter Aastrup, † 1809). Alterbord af Kridtsten. Rigt udsk. Altertavle i Barokstil med Nadveren i Midtfeltet (Relief). Kalk og Disk fra Middelalderens Slutning. Prædikestol fra 1666. Romansk Granitfont med Løvefigurer. Stolestader fra 1683. I Skibet to Epitafier, 1) over Præsterne Peder Anchersen, † 1723, og Kjeld Bøg,

† 1739, samt deres Hustru Mette Marie Hoffmann, † 1769, og 2) over Præsten Jeremias Müller, † 1756, med 2 Hustruer; Mindesten over sidstes Søn Lucas M., † 1781. I Vaabenhuset en Ligsten over Peder Mauritsen, f. i Voldby. Paa Vægge og Hvalvinger fandtes der 1891 interessante Kalkmalerier fra 15. Aarh.s Slutning, hvoribl. Biskop Jens Iversen Langes Vaaben (1449-82) (se M. Petersen, Kalkm. p. 22). Taarnuret er fra Midten

Götiske Kalkmalerier i Voldby Kirke.

Larsen Vest († 1909); den overtoges 1908 af Aage Jensen, som opførte nye Bygninger og 1923 solgte den til Ole Stevns. (Litt.: V. Højskoles Festskr. 1868-1918, Grenaa 1918).

Tæt V. for Torsø ligger paa en høj Banke en tæt Gruppe af c. 16 Gravhøje (*Torsø-Høje*), mest i Voldby Sogn, enkelte dog i Villersø Sogn. De 8 bedst bevarede af disse Høje, deribl. *Shelhøj* (paa Skel mod Villersø Sogn) og *Kongehøj* (begge ganske anselige), samt *Langhøjen Melsækken* er fredl. I øvrigt kendes i Sognet kun et Par Oldtidsmindesmærker: Rester af et Dyssekammer V. for Voldby og den delvis fredl. Gravhøj *Torshøj* (eller *Tyvohøj*) paa Skel mod Gammelsogn.

Litt. se Karleby S.

Veggerslev Sogn (*V.-Villersø Km.*) omgives af Annekset Villersø Sogn, Rimsø og Gerrild Sogne, fra hvilke det skilles ved Veggerslev Aa, samt Karleby og Voldby Sogne. Kirken ligger c. 7 km NNV. for Grenaa. De jævne Jorder er sandmuldede og lerblandede med Mergel- og nogle Steder Lerunderlag; en Del Mosegrund. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 353 (1801: 216, 1850: 277, 1901: 322), boende i 84 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 91 Td.; 20 Gde med 80 og 37 Hse med 11 Td. Hartk., samt 6 jordløse Hse. Ejds. (1924): 954, deraf Jordv.: 544. **Areall:** 522 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 55 ha, Byg 56, Havre 96, Blands. til Modenhed 18, Kartofler 19, Foderroer 86; Brak udgjorde 20 ha, Grønfoeder og Græsning 143, Haver o. l. 4, Tørvemoser 6. **Kreaturhold** (1923): 121 Heste, 504 Stk. Hornkv. (deraf 280 Køer), 25 Geder, 118 Faar, 566 Svin.

I Sognet Byen *Veggerslev* (1579 *Vegersløf*) med Kirke, Præstegd., Skole (opf. 1908), Forsamlingshus (i den gl. Skole) og Brugsforen. Gaarde: *Ernstmark*, *Høgebo*, *Castor*, *Pollux*, *Højgd*.

Veggerslev S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 353. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1923).

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, men senere delvis restaur. med Mursten. Eet Vindue er bevaret. Ved Skibets nordstl. Hjørne et udhugget Mandshovede i Relief. Taarnet, af Granitkvadre og Munkesten, og Vaabehuset, af Munkesten, begge med Blindingsgavle, er Tilbygninger fra den senere Middelalder, da der ogsaa indbyggedes Hvalvinger i Kor og Skib. Alterbord af raa Granit. Altertavlen er sammenstykket af ældre og nyere Dele, med et Maleri fra 1895 (Christus i Getsemane). Romansk Granitfont med Bladranke og Tovsnoninger. Prædikestol af lignende Arbejde som Altertavlen. Ligsten over Dorthe Margr. Hansdatter Hammer, † 1730, g. m. Provst Peder Hansen Riise.

I Veggerslev har ligget en adelig Sædegd., der 1419 og 1460 ejedes af Niels Pallesen, der i sit Vaaben førte en halv Ørn og 3 Bjælker, og 1474 af dennes Søn Godske Nielsen solgtes til Lave Brok. Den ved Benzon nævnte Jørg. Gundesen († c. 1576) skrev sig til Veggerslevgd.

I Veggerslev er 1920 rejst en Genforeningssten.

De faa Gravhøje, som kendes i Sognet, har mest deres Plads i dettes sydvestlige Del, men alle er nu forstyrrede eller sløjfede.

Villersø Sogn (*Veggerslev-V. Km.*), Anneks til Veggerslev, omgives af dette, Voldby og Ginnerup Sogne, Kastbjærg Sogn, hvorfra det skilles ved Veggerslev Aa, og Rimsø Sogn. Kirken ligger c. 5 km NV. for Grenaa. De temmelig jævne Jorder (med ret stejle Skrænter ned mod en Tørvemose langs Veggerslev Aa) er ler- og muldblandede Sandjorder.

Befolkning i 1921: 335 (1801: 76, 1850: 118, 1901: 228), boende i 48 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 58 Td.; 16 Gde med 52 og 26 Hse med 5, forsk. Lodder med 1 Td. Hartk., samt 6 jordløse Hse. Ejds. (1924): 696, deraf Jordv.: 332. Areal: 491 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 1 ha, Rug 51, Byg 36, Havre 66, Blands. til Modenhed 45, Kartofler 27, Foderroer 60; Brak udgjorde 16 ha, Grønfoder og Græsning 119, Haver o. l. 7, Tørvemoser 25, Skov 7, Heder og Lyngbakker 2. Kreaturhold (1923): 101 Heste, 318 Stk. Hornkv. (deraf 191 Køer), 21 Geder, 91 Faar, 385 Svin.

I Sognet Byerne: *Villersø* (1507 Wildesø) med Kirke, Skole (opf. 1906), Forsamlingshus (i den gl. Skole), Brugsforen. og Vandværk (kommun.); *Dalstrup* (1610 Dalstrup) med Sindssygehospital (se ndfr.).

Villersø S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par Vinduer er bevarede. Senere tilføjedes Taarnet, med aaben Vestside, og Vaabehuset, begge af Mursten. Koret og Skibet er hvælvede. Altertavle fra 17. Aarh. med et nyere Maleri (Nadveren). Romansk Granitfont med Bladranke og Dyrefigurer. Prædikestol, ligeledes fra 17. Aarh., i enkel Renæssancestil. Paa en af Stoledørene Aarst. 1694. Lille Messinglysekroner fra 1723. Kisteplader over Birkedommer Peder Bay i Grenaa, † 1787, og Hustru.

Sindssygehospital i Dalstrup er oprettet 1903, idet Staten erhvervede den tidl. Fattig- og Arbejdsanstalt (opf. 1880 af røde Mursten efter Tegn. af Arkt. S. Petersen, en Hovedfløj med 2 Sidefløje og Pl. til 150 Lemmer; den var fælles for Veggerslev-Villersø, Gerrild-Hemmed, Rimsø-Kastbjærg og Fjellerup-Glesborg Kommuner) og indrettede den til at være Anneks til Aarhus Sindssygehospital med Pl. til c. 100 Patienter. 1924 er den

udvidet med en ny Bygning, Arkt. Ginnerup, Rønde, med Pl. til c. 25 Patienter, Bolig for Inspektøren og Plejepersonalet.

Næsten alle de mindst 20 Gravhøje, som kendes i Sognet, ligger NØ. for Villersø. Nogle af dem hører til den under Voldby Sogn nævnte Gruppe (*Torsø Høje*), andre ligger vestligere paa samme Bakkedrag, men mere spredt; en af dem, ganske anelig, nær Torsø Højene, er fredl., to andre kaldes *Tohøjene*. Paa flad Mark ved Dalstrup skal have staaet en Dysse.

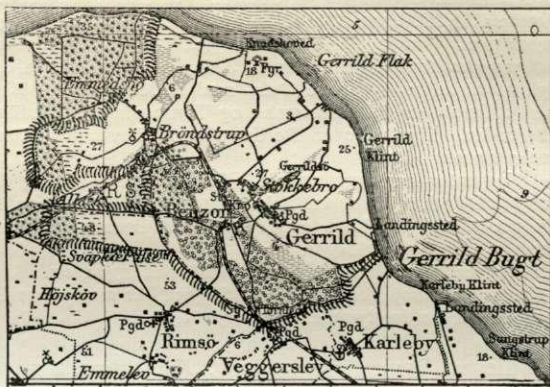
Gerrild Sogn (*G.*

Hemmed Km.) omgives af Annekset Hemmed, Rimsø Sogn, Veggerslev S., hvorfra det skilles ved Veggerslev Aa, Karleby S., hvorfra det delvis skilles ved Veggerslev Aa og Hovaa, samt Kattegat. Kirken ligger c. 10 km NNV. for Grenaa. De for en Del højtliggende Jorder, med bratte Kalkklinter ved Kysten (Gerrild Klint, indtil 25 m), er

sandmuldede og lerblandede, med store Enge mod SØ. (Skideneng, Vibekær (1388 nævnes Wibekær og Wibæskov)), Skove (Benzon Dyrehave, Oversk., Limovn Krat, Møllekær, Nedersk., Melleholm) og Plantage (Brøndstrup Pl.). Farvandet uden for Gerrild By kaldes Gerrild Bugt. Egnen og den udmærkede Badestrand langs Kysten (især mod N.) besøges en Del af Turister. Gerrild Sø er udtørret. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 912 (1801: 501, 1850: 559, 1901: 725), boende i 192 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 214 Td.; 41 Gde med 195 og 59 Hse med 12, forsk. Lodder med 7 Td. Hartk., samt 11 jordløse Hse. Ejds. (1924): 2974, deraf Jordv.: 1593. Areal: 2733 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 20 ha, Rug 144, Byg 163, Havre 327, Blands. til Modenhed 41, Kartofler 52, Foderroer 183; Brak udgjorde 115 ha, Grønfoder og Græsning 741, Haver o. l. 37, Tørvemoser 13, Skov 667, Heder og Lyngbakker 112, Klitarealer og Stenmarker 39, Vandar. 13. Kreaturhold (1923): 351 Heste, 1268 Stk. Hornkv. (deraf 661 Køer), 19 Geder, 622 Faar, 1174 Svin.

I Sognet Byerne: *Gerrild* (1251 Gerwiltie, 1341 Gerwil) med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1899), Kbmdshdl., Brugsforen. (opf. 1898), Kro, Andelsmejeri (opr. 1894) og Vandværk (anl. 1906, priv.); *Stokkebro* (1348 Stockebrogaard), der er en Fortsættelse af Gerrild By, med Skole (opf. 1904), Forskole (opf. 1910), Brugsforen. (opr. 1913), Fællesmejeri (før 1912 Andelsm.) og Savværk (A/S); *Gerrild Stationsby* — $\frac{1}{2}$ 1921: 35 Gde og Hse med 136 Indb. — med Afholdshotel (opf. 1912), Jærnb. (med Administrationskontor for Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen) og Posteksp.; *Brøndstrup* (1664 Brøndstrup) med Vejrm. (gl. Stubmølle, bruges ikke mere); *Tornled* med Jærnb. og Posteksp. Gaarde: Hovedgaarden *Benzon* har 35,3 Td. H., Ejds. 380, Jordv. 202, c. 310 ha, deraf Ager 126, Eng 127, Hede 37, Mose 9, foruden omtr. 1269 ha Skov paa dertil indtaget Bondejord (29,1 Td. H., Ejds. 329, Jordv. 138). *Langholm*, *Fjeldholm*, *Turildhøjgd.* (Torrildhøjgd.), *Fulbækgd.* (Fuldæk), *Ræbækgd.* (Rebæk). *Gerrild Fyr*, paa Knudshoved, er opr. 1895 og vises fra Gavlen af en brun

Bygning, hvidt og grønt Blinkfy, Flammens Højde o. H. 19 m, Synsvidde 13,5 Sømil. — I Gerrild og Hemmed Sogne var 1923 72 Fiskere (deraf 67 Erhvervsf.), der ejede 90 Fartøjer (deraf 40 Motorf., af disse var 38 mellem 5 og 15 Tons) til Værdi 165,000 Kr. og Redskaber for 140,000 Kr.; Værdien af Fangsten (360 Tons Torsk, 70 T. Makrel, 20 T. Sild og 5 T. Rødspætter) udgjorde 194,000 Kr.

Gerrild S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 354. Lægd. Kirken tilhører Benzon Gods.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Korsarm mod N. Kor og Skib er fra romansk Tid af Kridtstenskvadre paa Dobbeltsokke. Under Taget

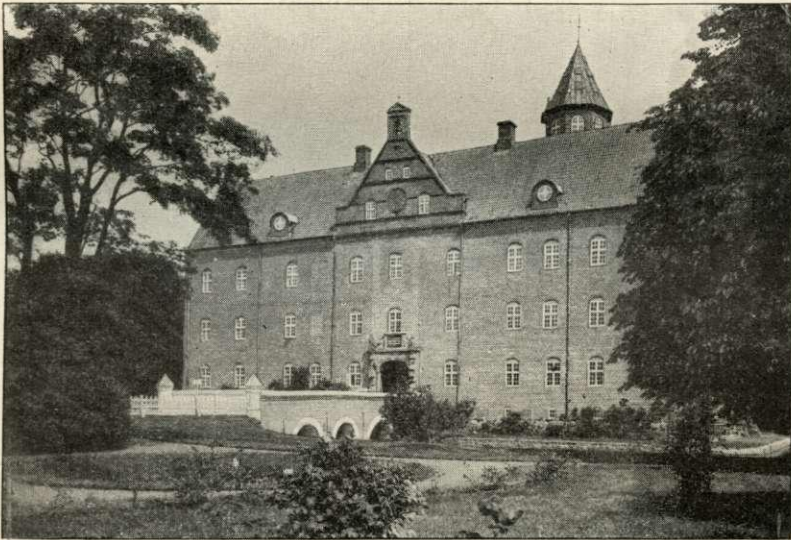

Gerrild Kirke.

en nu delvis ødelagt Arkadefrise. Korgavlen er leddet i høje Arkadeblindinger. Norddøren med Søjler er bevaret (tilmuret, Buen omdannet). Taarnet, med Spidsbue ind til Skibet, Vaabenhuset og Korsfløjen, væsentlig af Munkesten, er fra den senere Middelalder (den nederste Del af Taarnet, af Kridtsten, synes dog at være fra romansk Tid). Kirken er samtidig bleven overhvalvet (undt. Vaabenhuset). I det af Kridtsten opf. Alterbord findes et Rum til Alterkarrene, lukket med en Dør med gotisk Jærnbeslag. Udsk. Altartavle fra Slutn. af 17. Aarh. med Nadveren i Midtfeliet og paa Siderne Christen Skeels og Birgitte Rosenkrantz' Vaaben. Gotisk Alterkalk fra 1490 med graverede Helgenbilleder, stammende fra Helligaandsklosteret i Randers (Kummen fornyet). Romansk Granitfont med Løve- og Menneskefigurer og en smukt udskaaen Himmel fra c. 1700. Rigt udskaaen Prædikestol, med Himmel og Opgangsportal, omtr. samtidig med Altartavlen, med Jørgen Skeel til Sostrups fire Anevaaben. Epitafier over Præsten Gregers Otto Jochumsen Bruun, † 1742, med 2 Hustruer, samt over Degn Jacob Pedersen Fredberg, † 1740, og Hustru f. Bruun. I Korgavlen en romansk Ligsten. I Skibets Hvalvinger er Kalkmalerier fra c. 1500 (restaur. 1908 af E. Rothe), forestillende Skabelsen, Syndefaldet m. m.; imellem Billederne findes ogsaa Lensmanden paa Kalvø, Oluf Friis' Vaaben († 1501).

Benzon, tidligere *Sostrup* (1388 Sorstorp) og *Skeel*, er muligt det Svortorp, der 1327 af Kongen pantsattes til Erik Holck og Aage Iversen. Ellers nævnes det første Gang 1388, da Jens Lagesen (Udson) skødede sit Gods Sorstorp og Vibekær i Nør Herred Dyrs til

Hr. Svend Udson, der 1404 af Esge Torbensens Enke Kirsten Mattisdatter fik tilskødet hendes Arvepart i S. Nørmark, Vibemark, Vibeskov og Vibekær. Hr. Svends Enke Christine, Anders Offesen (Hvide) af Thorups Datter, ejede S. 1428. Derpaa fulgte hendes Datter Gertrud Svendsdatter, 1. g. m. „lange Jens“ Ovesen i Gravlev, Stamfader til Mur-Kaaserne, 2. m. Hr. Niels Munk til Brusgd., † 1464; s. A. gjorde Fru Gertrud Lovhævd paa S. Efter hendes Død gik S. over til Sønnen Anders Munk, † c. 1505, hans Datter Gertrud Andersdatter, g. m. Jens Hvas (henrettet 1536, se p. 41), der 1528 tilbyttede sig Mogens Munks Part i S., deres Sønner Just Hvas († c. 1557) og Christen H. († 1565-70), begge ugifte. S. gik derefter tillige med Kaas i Arv til deres Søkendebarn Jørgen Gundersen, der tidligere skrev sig til Veggerslevgd. Han blev tillige med sin Søster Ingers Ægtefælle Mikkel Nielsen (Hvas, der førte en Lillie i sit Vaaben) og Lukas Krabbe, der havde sat sig i Besiddelse af Jens Hvas' Gods, af Kongen tiltalt til dettes Forbrydelse, fordi Jens Hvas havde givet sig til Skipper Klement og udi saa Maade ført Avindskjold mod Riget.

Benzon.

Dommen, afsagt $\frac{1}{6}$ 1571 paa Rødding Herredsting, gav Paastanden Medhold, men S. var, som Jens Hvas' Hustrus Arvegods, næppe indbefattet herunder. Ved Brev af $\frac{28}{6}$ 1572 tillodes det J. Gundersen med Medarvinger at beholde, hvad de havde. Jørgen Gundersen († c. 1576) efterfulgtes i Besiddelsen eller Bestyrelsen af S. af sin Søster Fru Inger, † 1581-83. Hendes Søn Jens Hvas († 1602) solgte 1586 med sine Søstre S. med Mølle, Skove, 6 Gaarde og 1 Gadehus til Rigsrd. Jacob Seefeld, † 1599; efter dennes Enke Fru Sophie Bille, † 1608, tilfaldt S. deres Søn Hans S., der 1612 og 1613 maatte sælge S. og Skærvad (det fortælles, at han havde bortspillet dem; da han havde tabt den ene Gaard, sagde han, at det var bedst, de fulgtes ad; deraf Ordsproget: „de følges ad som Sostrup og Skjærvad“) til Rigsmarsk Hr. Jørgen Skeel, † 1631; derpaa fulgte dennes Sønner Axel S., † 1637, og Gehejmerd. Christen S. „den rige“, † 1688, hans Søn Kmjr. Jørgen S., † 1695, og hans Søn Kmhr., Oberst Christen S. († 1731), der $\frac{1}{10}$ 1725 af de fire Hovedgaarde S., siden den Tid kaldet Skeel (135 Td. H., med Stensmark og Debelhede), Skærvad (67), Ørbækgd. (42), Tiender og Gods (180 og 1686 Td. H.) samt Skern (70, 33 og 312 Td. H.), i alt 2523 Td. H., oprettede *Grevskabet Skeel*. De følg. Besiddere var Sønnen Gehejmerd. Jørgen S. († 1786) og dennes Sønnesøn Kmhr., Oberstløjtn. Jørgen S. († 1825), som $\frac{5}{6}$ 1807 fik kgl. Bevill. paa at nedlægge Grevskabet mod at substituere det med en Fideikommisskapital paa 350,000 Rd., som han forhæftede paa S. og Skærvad, men 1823 stillede Realisationskommissionen i hans Bo disse til Aukt., og de købtes da (Skøde 1828) for 80,000 Rbd.

Sølv af den kgl. Kasse, og 1829 skødede Kongen disse samt Ørbækgd. for 230,000 Rbd. r. S. til Ritmester Jacob Benzon, som efter kgl. Bevill. af $\frac{25}{10}$ s. A. deraf oprettede *Stamhuset Benzon* (1833 Td. H.) $\frac{5}{11}$ næstefter. En Kommission, der nedsattes 1839 for at ordne Stamhusets Sager, bortsolgte Skærvad, Ørbækgd., Stensmark og Debelhede samt en Mængde Tiender og Bøndergods, hvorefter Stamhuset kun bestod af B. (66, 85 og 533 Td. H.). Efter J. Benzons Død 1840 tilfaldt Stamhuset hans Søn Kmhr. E. A. P. Benzon, † 1888, derefter dennes Søster Albertine B. († 1893), og efter hende den yngre Søster A. M. E. Mylius (g. m. Kmhr. S. Mylius til Rønningesøgd.), † 1901 (jfr. Højesteretsdom af $\frac{5}{11}$ 1894), hvorefter Stamhuset tilfaldt hendes Sønnesøn Løjtn. Sigismund E. Mylius-Benzon, den nuv. Besidder. Stamhuset er nu overgaaet til fri Ejendom. — Den anselige Hovedbygning, der ligger mellem Skove og er omgivet af retvinklede Grave, er ifl. en Sandstens-tavle over Portens Indside opf. 1599-1606 af Jakob Seefeld og hans Enke. Det trefløjede Anlæg bestaar af en Midtfløj i Retning NV.-SØ. med Portgennemkørsel samt to kortere Sidefløje i nordlig Retning, alle over de hvælvede Kældere 3 Stokv. høje. Murene er af røde Munkesten over Granitsokkel. I Gaarden staar to Vindeltrappetaarne (det ene med Spir fra 1879), og Hovedfløjen har vandret delte Taggavle. Det ses tydeligt, at Bygningen ingen-sinde er blevet færdig efter den oprindelige Plan, idet Sidefløjerne har interimistiske Gavle af Bindingsværk, beregnede paa Fortsættelse og Tilslutning til en aldrig opf. Hovedfløj. Som Helhed virker den oprindl. Bygning langt mere nøgtern og enkelt end J. Seefelds Visborggaard, og den pragtfulde barokke Sandstensportal, der nu indrammer Porten, er først opsat af Jørgen Skeel; den er af samme Stenhugger som Ulstrupportalen. Det ydre blev delvis restaur. 1860. I det indre findes smukke Interiører fra Slutn. af 18. Aarh., og i Stueetagen er 1924 afdækket et malet Bjælkeloft fra Bygningens Opførelsestid. Over Graven fører fra Porten en muret, hvælvet Bro over til Forpagterboligen og Lade-gaarden mod SV. I Skoven mod S. staar et Granitmonument for Kmhr. Benzon, † 1888, rejst 1889 af Godsets Beboere. Skeel havde sit eget Birk, der nedlagdes 1820. (Litt.: Ejler Haugsted, B., i Dske Hgde 1920 III; F. Hvass, Familien Hvas, II).

Benzon Skove bestaar for en Del af Naaletræ paa ret magre Jorder. Der findes en stor Vildtbestand, bl. a. forekommer Kronvildt.

Stokkebrogaard blev 1348 af Fru Karine, Hr. Svend Skubbes, solgt til Hr. Niels Bugge og ejedes siden af dennes Datter søn Hr. Joh. Skarpenberg, som 1404 skødede S. med 1 Ml. og 19 Gde m. m. til Hr. Peder Nielsen (Gyldenstjerne) til Aagd.; 1436 blev Jes Stigens i Ormslev indført i S. m. m., som 1443 blev ham tildømt, men 1470 solgte Mourids Nielsen (Gyldenstjerne) den med 24 Gde m. m. til Hr. Axel Lagesen Brock; den var ved denne Tid vistnok forlenet til andre Adelsmænd, thi 1463 nævnes Oluf Bosen i „Brogaard“ og 1492 Lave Persen i Stokkebro. Med Hr. Axels Datterdatter Fru Mette Bydelsbak kom den til Hr. Mogens Gøye, som 1507 gjorde Lovhævd paa den. Hans Sønnedatters Son Otte Brahe Pedersen solgte den 1618 til Hr. Jørgen Skeel, og 1664 var den en Bondegd. (16 Td. H.) under Sostrup.

Paa Stokkebro Mark ligger en ejendommelig Bondegaard, kaldet „Lille-Benzon“, hvis Stuehus og Ladebygninger er af røde Mursten i en Slags Spidsbuestil, men med straatækte Tage, opf. 1857 af Kmhr. Benzon.

Før 1466 nævnes Jep Friis af *Gerrild*. — *Brøndstrup* Bys Hartk. blev 1761 formedelst Sandflugt nedsat med $17\frac{1}{2}$ Td.

Emmedsbo (nu i Hemmed S.) regnedes i 17. Aarh.s Matrikler til *Gerrild* S.

I Stokkebro er 1920 rejst en Genforeningssten.

Spredt under *Gerrild* har der ligget nogle Rund- og Langdysser, saaledes *Troldhøj*, men de er nu alle mere eller mindre ødelagte. Af de c. 25 Gravhøje, der kendes i Sognet, er de endnu ret velbevarede fredl., saaledes 7 Høje under Benzon, deribl. i Benzon Dyrehave den ganske anselige *Sneglehøj* samt 2 af *Tøthøjene* ved Brøndstrup. Paa Stokkebro Mark findes ved Fjeldholm en overordentlig stor og righoldig Boplads fra den ældre Stenalder (Fund derfra især i Randers Museum).

Litt.: J. Bilde, *Gjerrild Sogns Historie*. Herning 1922.

Hemmed Sogn (*Gerrild-H. Km.*), Anneks til *Gerrild*, omgives af dette og Rimsø Sogn, Glesborg S., hvorfra det delvis skilles ved Treaa, og Kattedgat. Kirken ligger c. 12 km NV. for Grenaa. De højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt Hessebrønds Høj, 59 m, med trig. Stat.; Himmelbakke, Faldbakke, Tinghøj), med temmelig bratte Klinter ved Kysten (mod Ø. Stavnshoved, 35,5 m), er skarpsandede (det ufugtbarste Sogn i Herredet), med nogen Hede og store Plantager (Em-

medsbo Pl., Hemmed Pl.). Ud for Strandhuse er en ejendommelig Strand, med lavt Vand og en Mængde store Granitsten. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 592 (1801: 224, 1850: 247, 1901: 371), boende i 114 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 93 Td.; 28 Gde med 67 og 40 Hse med 14, forsk. Lodder med 12 Td. Hartk. Ejds. (1924): 1054, deraf Jordv.: 428. Areal: 1842 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 1 ha, Rug 149, Byg 39, Havre 175, Blands. til Modenhed 47, Kartofler 200, Foderroer 112; Brak udgjorde 72 ha, Grønfoder og Græsning 414, Haver o. l. 6, Tørvemoser 6, Skov 664, Heder og Lyngbakker 73, Klitarealer og Stenmarker 12, Vandar. 2. Kreaturhold (1923): 152 Heste, 535 Stk. Hornkv. (deraf 302 Køer), 36 Geder, 311 Faar, 540 Svin.

I Sognet Byerne: *Hemmed* (1404 Hemmed) med Kirke, Skole, Brugsforen. (opf. 1911), Vandml. og Vandværk (priv.); *Bønnerup* (1610 Bønderup) med Skole, Brugsforen. (opf. 1911); *Emmedsbo* (1610 Emersbye, Emmersbou); *Strandhuse* (Bønnerup Strand), Fiskerleje med 2 Kbmdshdr., Alholdshotel (opf. 1919), Vindmølle (opf. 1892) og Toldassistentstation. Gaarde: *Stenhøj*, *Albertinelund*. — Om Fiskeri se Gerrild S.

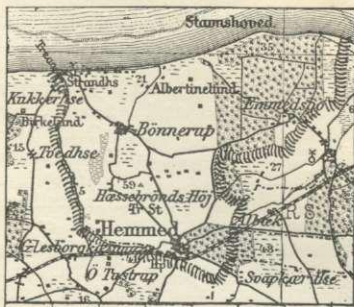
Hemmed S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr.' 355. Lægd. Kirken tilhører Benzon Gods.

Den lille Kirke bestaar af Kor og Skib samt Vaabehus mod N. Kor og Skib er fra romansk Tid af raa Kamp med tilhugne Hjørnekvadere. Eet Vindue er bevaret. Vaabehuset, af Mursten, er fra senere Tid. Som Altertavle tjener Thorvaldsens Christus i Gibs. Romansk Granitfont med Mandehoveder paa Foden. Døbefad med Manderup Holcks og Lene Juels Vaaben. Prædikestol skænket 1621 af Jørgen Kaas' (til Mejlgard) Enke Fru Dorthe Juul.

Ved Stavshoved er der en hellig Kilde, der formentlig har været helliget Skt. Peder, idet en Vej, som fører dertil, kaldes Skt. Peders Sti.

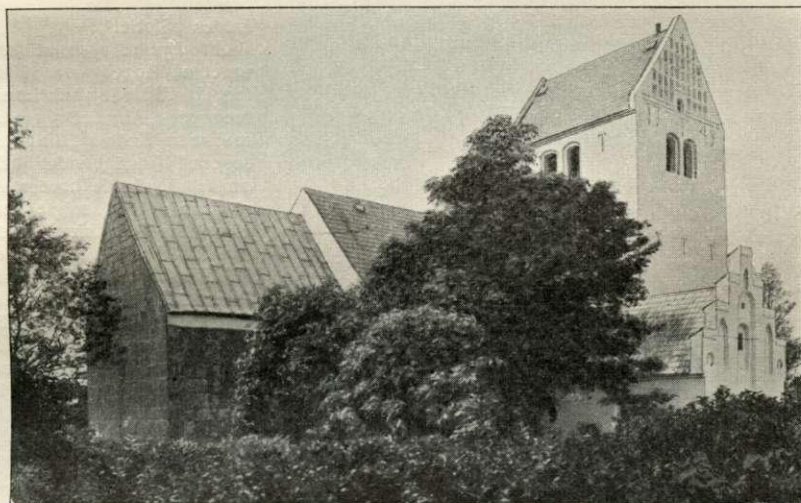
Oldtidsmindesmærkerne samler sig især i Sognets Kystside samt i en bred Bræmme midt ned gennem Sognet. Der vides om c. 15 store Stenalders Stengrave (Dysser) og om c. 110 Gravhøje, af hvilke omtr. Halvdelen endnu er ret velbevaret. Dysserne har saa godt som alle deres Plads i Kystsiden, tildels liggende i Smaasamlinger. En Langdysse under Albertinelund er fredl. Af Højene maa særlig nævnes *Trehøjene* midt mellem Emmedsbo og Bønnerup, endvidere *Tinghøj* lidt N. derfor og en meget smuk og stor Høj N. for Emmedsbo. En Samling af 6 Høje under Emmedsbo er fredl.

Rimsø Sogn (*R.-Kastbjerg Km.*) omgives af Annekset Kastbjerg, Glesborg, Hemmed og Gerrild Sogne samt Veggerslev og Villersø Sogne, fra hvilke det skilles ved Veggerslev Aa. Til Sognet hører en Enklave mellem Gerrild og Hemmed Sogne. Kirken ligger c. 9 km NV. for Grenaa. De noget højtliggende, for en Del bakkede Jorder er overvejende sandede, med Flyvesand enkelte Steder. Gennem Sognet (Enklaven) gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 441 (1801: 219, 1850: 316, 1901: 437), boende i 98 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 113 Td.; 30 Gde med 97 og 59 Hse med 16 Td. Hartk., samt 6 jordløse Hse. Ejdsk. (1924): 1033, deraf Jordv.: 588. Areal: 1351 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 2 ha, Rug 151, Byg 58, Havre 175, Blands. til Modenhed 41, Kartofler 47, Foderroer 140; Brak udgjorde 64 ha, Grønfoder og Græsning 342, Haver o. l. 12, Tørvemoser 15, Skov 95, Heder og Lyngbakker 162. Kreaturhold (1923): 199 Heste, 696 Stk. Hornkv. (deraf 363 Køer), 9 Geder, 286 Faar, 676 Svin.

I Sognet Byerne: *Rimsø* (1430 Rymsoø, 1443 Rømsøe) med Kirke, Præstegd. (i en Bjælke over Hoveddøren staar Aarst. 1593), Skole, Forskole, Brugsforen. og Vandværk; *Emmelev* (1433 Ømeløf) med Missionshus (opf. 1892), Brugsforen.,

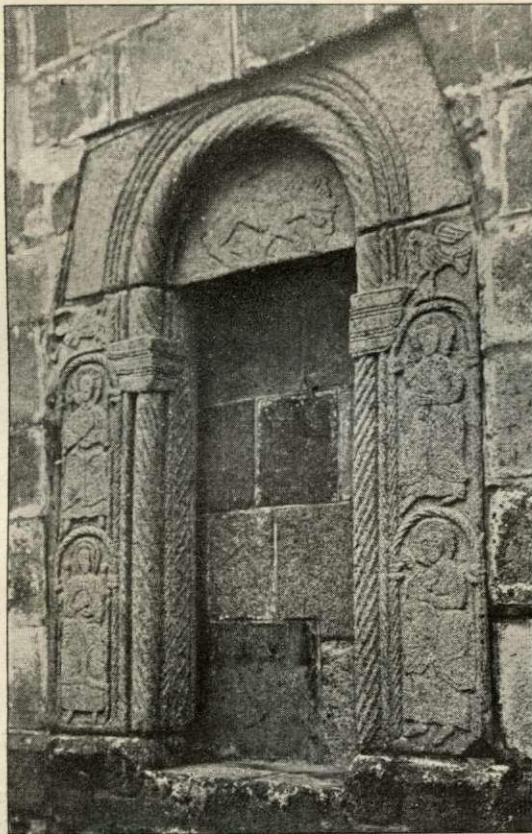
Rimsø Kirke.

Teglværk og Vandværk; *Albæk* (i Enklaven; 1346 Alnnbeck gaard; 1610 Albech). *Højskov* og *Svapkær*, Huse.

Rimsø S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 356. Lægd. Kirken er selvejende.

Den højtliggende Kirke bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Kor og Skib er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, men senere delvis restaur. med Mursten. Et Par Vinduer er bevarede; Sydportalen, af hvilke Dele var førte til Benzons, opstilledes atter paa sin Plads 1895 som en udvendig Blinding; den er rigt prydet med udhugne Figurer og Tovsnoninger (fra samme Værksted som Ørsted- og Vejlbyportalerne, se p. 543 fig. og 563). Norddøren er glathuggen. 1896 hævedes Vaabenhusets Loft, saa at Granitbuen over Indgangen igen blev synlig. Hvelvingerne i Kirken er fra den senere Middelalder ligesom Taarnet (af Granitkvadre og Munkesten) og Vaabenhuset (af Munkesten). Alterbord af raa Granit. Altertavle fra 1900 med Kopi af Blochs Maleri i Jakobskirken, Kbh., malet af C. Holsøe. Romansk Granitfont. Døbefad fra 1599, skænket til Kirken 1689 af nedennævnte Marcus Schierph; Trælaag til Fonten fra 1587 (med Indskr.: „Denne Funt blev fløt af Tornet op i Altergolvet Anno 1686“). Prædikestol fra Renæssancetiden. Mindesten over Marcus Sørensen Schierph, † 1692, og Hustru, over Præst Simon Rasmussen, † 1696, og Hustru (begr. under 3 Flise-

sten i Koret). Kisteplader med Indskr. over Præsterne U. Volquartz, † 1822, og David Seidelin, † 1837. I Taarnet Epitafium (restaur. 1892) over Præsten Jens Sørensen Broge, † 1747, samt Sten over dennes Hustru Margreta Skov († 1730). Klokker, med Indskr. i Minuskler, er fra den senere Middelalder. Paa Kirkegaarden en Runesten fra 10. Aarh., fundet 1832 i Kirkens Fundamenter. Indskriften lyder: „Tore, Enraades Broder, rejste denne Sten efter sin Moder og sin Søster, to gode Kvinder. Døden er den største Ulykke for Sønnen“ (Wimmer, Dske Rune-mindesm. II Nr. 9).

Rimsø Kirkes Sydportal.

I Rimsø har ligget en Hovedgaard, der 1430 og 1446 tilhørte Torbern Esgenes (Udsøn) og 1455-94 Svend Torbernsen (et Hus i Rimsø kaldes „Slottet“).

Albækgaard synes at have været en Hovedgaard. 1346 tog Hr. Claus Limbek Laesebrev paa „Alnnbeck gaard“ med mere Gods i „Alnnbeck sognen“ (iøvrigt vides intet om, at A. skulde have været et Sogn); 1431 solgte Jens Henriksen Prip sin Halvdel af A. til Niels Krumpen, og 1465 solgte Niels Henriksen Prip sin Rettighed i A. til Erik Bille af Bjærgby. Fr. Ulfeldts Enke Fru Birg. Marsvin solgte 1612 A., som 1664 var en Bondegd. (18 Td. H.) under Sostrup; 1735 blev dens Hartk. paa Grund af Sandflugt nedsat med Halvdelen (6½ Td.); 1793 klages igen over Sandflugt her.

En Gd. *Tholstrup* i Rimsø S. nævnes 1430. — Endnu findes i Kanten af Skoven N. for Rimsø, men i Gerrild S., *Tolstrup Damme*.

VNV. for Rimsø er fredl. to ganske anselige Høje, liggende i tæt Gruppe sammen med en tredje, men meget medtaget Høj; straks derved har forhen staaet en

Dysse. Under Rimsø er fredl. endnu een Høj af de i alt c. 40 Høje, der kendes i Sognet; mange af disse er dog nu forstyrrede.

Kastbjærg Sogn (*Rimsø-K. Km.*), Anneks til Rimsø, omgives af dette, Villersø Sogn, hvorfra det skilles ved Veggerslev Aa, samt Ginnerup og Glesborg Sogne. Kirken ligger c. 9 km NV. for Grenaa. De højtliggende, ujævne Jorder er sandmuldede, med et betydeligt Tørveskær.

Befolkning i 1921: 432 (1801: 196, 1850: 282, 1901: 432), boende i 91 Gde og Hse.

Det saml. Hartk. (1905): 120 Td.; 38 Gde med 113 og 38 Hse med 7 Td. Hartk., samt 3 jordløse Hse. Ejds. (1924): 1195, deraf Jordv.: 697. Areal: 1366 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 127 ha, Byg 49, Havre 162, Blands. til Modenhed 98, Kartoffler 46, Foderroer 140; Brak udgjorde 33 ha, Grønfoder og Græsning 511, Haver o. l. 12, Tørvemoser 79, Skov 43, Heder og Lyngbakker 39. Kreaturhold (1923): 234 Heste, 868 Stk. Hornkv. (deraf 465 Køer), 6 Geder, 283 Faar, 806 Svin.

I Sognet Byerne: *Kastbjerg* (1421 Kaszbierg, 1422 Kaszebierrg kirke) med Kirke, Skole, Forskole (opf. 1906), Kbmshdl. og Vandværk; *Skindbjerg* (1404 Skindberg) med Missionshus (opf. 1919) og Vandværk; *Selkær* (1311 Siælgjærn, 1360 Siælker, 1442 Sallækær) med Ml. og Andelsmejeri. *Kærby*, Huse. Gaarde: *Kastbjerggd., Havidal.*

Kastbjerg S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr.' 357. Lægd. Kirken er i privat Eje.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Antagelig er kun Skibet fra romansk Tid, bygget af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, medens Koret maa formodes at være ombygget i 14. Aarh. Taarnet, af Granitkvadre og Munkesten, og Vaabenhuset, af Munkesten, er Tilbygninger fra Middelalderens Slutning, ved hvilken Tid Kirken ogsaa er blevet overhælvvet. Paa Taarnet Aarst. 1834, fra en Reparation. Ny Altertavle med et Maleri (Christus i Getsemane), fra 1923, Kopi efter Carl Bloch. Paa Alterbordets Træbeklædning stod for en Indskrift, ifl. hvilken Alteret blev plyndret af Polakkerne, men atter 1661 klædt af Herredsfoged Søren Pedersen og hans Hustru Birgitte. Romansk Granitfont med Løver og Menneskefigurer. Stolestader fra 1649, 1651 og 1665. Prædikestol fra 1589.

Mest samler de c. 40 Gravhøje, der kendes i Sognet, sig yderst paa det høje Land vestlig for Selkær; de fleste af Højene er dog nu mere eller mindre ødelagte. Andre Høje ses ved Skindbjerg, og her er fredl. den ganske anseelige *Mogelhof S.* for Byen.

Fjellerup Sogn (*F.-Glesborg Km.*) omgives af Annekset Glesborg, Sønderhald Hrd. (Nørager S.) og Kattgat. Kirken ligger c. 20 km NV. for Grenaa. De mod S. højtliggende, temmelig jævne Jorder (højeste Punkt Høgebjerg, 74 m; Hegedal Bavnehøj, 56 m, med trig. Stat.) er overvejende sandede, med nogle side Strækninger. Nogen Skov (en Del af Oversk.).

Befolkning i 1921: 578 (1801: 221, 1850: 323, 1901: 488), boende i 147 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 71 Td.; 19 Gde med 59 og 63 Hse med 12 Td. Hartk., samt 14 jordløse Hse. Ejds. (1924): 1036, deraf Jordv.: 483. Areal: 1839 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 159 ha, Byg 53, Havre 176, Blands. til Modenhed 60, Kartoffler 54, Foderroer 145; Brak udgjorde 72 ha, Grønfoder og Græsning 505, Haver o. l. 15, Tørvemoser 36, Skov 322, Heder og Lyngbakker 189, Klitarealer og Stenmarker 14, Vandar. 2. Kreaturhold (1923): 167 Heste, 617 Stk. Hornkv. (deraf 322 Køer), 26 Geder, 253 Faar, 508 Svin.

I Sognet Byerne: *Fjellerup* (1423 Fiældorp) med Kirke, Præstegd., Skole (ombygg. 1906), Forsamlingshus (opf. 1896), Missionshus (opf. 1918), Brugsforen., Kbmshdl., Afholdshotel, Fjellerup og Omegns Spare- og Laanekasse (opr. 1906; ¹⁾ 1923 var Indsk. 317,709, Reserver 17,232 Kr.), Savværk, Ml. og Andelsmejeri (Kildevæld; opr. 1893, ombygg. 1914, Arkt. Lind); *Hegedal* (1664 Hegedalsz By). Saml. af Gde og Hse: *Fjellerup Fælled, -Kær, -Strand.* Gaarde: Hovedgaarden

Østergaard (1468 Østergard) har 19,4 Td. H., Ejds. 210, deraf Skoven 70, Jordv. 120, deraf Skoven 30; c. 398 ha, deraf Ager 127, Eng 40, Skov 210, Hede og Mose 12. *Hagenbjerggd., Pramgd.* — I Fjellerup og Glesborg Sogne var der 1923 10 Fiskere (deraf 9 Erhvervsf.), som ejede 19 Fartøjer (deraf 6 Motorf. mel. 5 og 15 Tons) til Værdi 27,000 Kr. og Redskaber for 60,000 Kr.; Værdien af Fangsten (c. 125 Tons Torsk, 15 T. Makrel, 10 T. Sild) udgjorde 40,000 Kr.

Fjellerup S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 362. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Kor og Skib er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant og med flere oprindl. Vinduer bevarede. Skibets vestl. Del hidrører dog fra en senere Forlængelse. Taarnet, af røde Munkesten, og Vaabenhuset, af raa Granit og Munkesten, er tilføjede i Slutn. af Middelalderen. Taarnrummet (før Gravkapel) var tidl. skilt fra Skibet ved to Smedejærns Gitterdøre med Aarst. 1708 og Otte Kruses til Østergaard og Eva Margr. Pentz' Vaaben og Navnetræk; nu er Orgelet anbragt i Taarnrummet, og Gitterdørene opsat for Indgangen fra Vaabenhuset. Som Altertavle tjener Thorvaldsens Christus i Gibs. Alterkalk fra Slutn. af Middelalderen. Alterstager, skænkede 1592 af Chrf. Mikkelsen Tornekran's til Lundbæk og Hustru Dorte Juel, der samme Aar ogsaa har skænket den smukt udskaarne Prædikestol, medens Alterkalken er skænket af Fru Dorete i 1603 efter Mandens Død. Romansk Granitfont med Tovsnoninger. Epitafium (med Portrætter) over Anna Møllerup, † paa Østergd. 1734. Under Korbuens Ligsten fra Slutn. af 18. Aarh. over Børn af Præsten Thom. Høg Møller. I Skibets Nordmur et Stykke af en tagformet romansk Ligsten.

Østergaard ejedes 1486 af Erik Persen (Glob), der allerede 1464 nævnes af *Fjellerup*, hvor han maaske har faaet Gods med sin Hustuu Karen Markvardsdatter Skjernov. Hans Søster Mette var g. m. Niels Sørensen Juul († 1477), hvis Søn Søren Juul til Hedegd. († 1535) ejede Ø.; hans Søn Erik J. skrives 1542 til Ø., som derefter tilhørte dennes Broder, Landsdommer Axel J. til Villestrup, † 1577, hvis Datter Dorete J. blev g. m. Chrf. Mikkelsen Tornekran's til Lundbæk († 1602), som 1591 skrives til Ø.; den tilhørte saa hendes Broder Ove J., † 1604, hvis Søn Hans J. 1648 solgte Ø. (1662 36 Td. H.) til Morten Skinkel, † 1669, g. m. Elisab. Høg († 1676), hvis Brodersøn Baron Iver Juul Høg, † 1683, ejede Ø.; hans Enke Hille Trolle ægtede Gehejmerd. General-løjtn. Palle Krag til Katholm, som 1695 solgte Mejlgd. (63) og Ø. (31) med Tiender (52) og Gods (314 Td. H.) for 18,000 Rd. til Adam Ernst Pentz til Aastrup, som 1699 skødede Ø. (31, 9 og 70 Td. H.) til sin Svoger Otte Thygesen Kruse til Balle, hvis Enke Eva Margr. Pentz 1718 solgte Ø. til Henrik Weghorst, † 1746, der 1730 solgte Ø. (31, 8 og 101 Td. H.) til Christen Scheel til Grevsk. Skeel, hvis Søn Jørgen S. igen 1754 solgte den til Krigsr. Jacob Adler, † 1756; Kancellird. Niels Hansen († 1760), g. m. den forrige Ejers Enke Anne Lisbet Pedersdatter, solgte 1760 Ø. (31, 8 og 203 Td. H.) til Forp. Hans Møllerup, † 1768, der 1766 ved Aukt. solgte den for 23,000 Rd. til Kancellird. Hans Fønss til Løvenholm, som 1770 skødede Ø. til Chr. Barfod, fra hvem den 1773 blev købt paa Aukt. for 19,240 Rd. af Forp. Peder Gommessen Errebo. Denne solgte 1781 Ø. for 26,000 Rd. til sin Broder Købmd. Simon Groth E., efter hvis Død 1783 Enken Elisab. Thorbjørnsen 1784 ægtede Rasmus Christensen (sen. til Vedø), der 1795 skødede Ø. (31, 8 og 155 Td. H.) for 29,000 Rd. til Iver Ammitzbøll (sen. til Mørup, † 1816). Af ham købte Raadm. i Aarhus Hans Peter Ingerslev 1797 Ø. (31, 8 og 81 Td. H.) for 30,000 Rd., men solgte den allerede 1799 for 37,000 Rd. til Niels Thomsen Secher til Trudsholm, der 1804 skødede den (29, 9 og 23 Td. H.) for 28,000 Rd. til sin Broder Overkrigskommisær Jørgen Mørch S. (sen. til Julianeholm), som 1810 fik Tilladelse til at udstykke den i 8 Parceller og 1827 skødede den (28, Gods 6 Td. H.) for 15,000 Rd. Sølvs til sin Svigersøn Aug. Busch († 1869); 1839 kom den til P. Mørch Schmidt, † s. A., som solgte den til sin Svoger N. Schou († 1841), hvis Enke Johanne M. M. f. Schmidt († 1883) skødede den 1872 for 80,000 Rd. til sin Søn P. C. Schou, der 1889 solgte den for 111,000 Kr. til Kmhr., Hofjægern. N. J. C. G. Juel til Mejlgd., hvis Søn Skovrider C. F. J. overtog den 1921. — Hovedbygningen er i 3 Fløje, i 1 Stokv., af Bindingsværk undt. Østfløjen, der er nyopf. 1890.

Ved Hagenbjærggd. er der en hellig Kilde.

De henv. 35 Oldtidsmindesmærker, som kendes i Sognet, har udelukkende deres Plads i dets vestl. Halvdel, og herunder fortrinsvis i Midtpartiet, mellem Fjellerup og Hegedal. Sydligst i Sognet, ved Skel mod Stenvad, ses en ret stærkt forstyrret, fredl. Jættestue, hvis delvis jordfyldte Kammer er afskilt paa tværs ved Sten. I øvrigt kendes af store Stengrave kun et Par Dysser. Resten af Oldtidsmindesmærkerne er Gravhøje; den anseeligste af disse ses SV. for Fjellerup. *Hegedal Bavnehøj* paa Toppen af et af Egnens højeste Punkter er nu ganske ødelagt.

Litt.: C. Reiersen, Bidr. til F. Sogns Presbyterologi og Sognekrønike, i Saml. t. j. Hist. III.

Glesborg Sogn (*Fjellerup-G. Km.*), det største i Herredet og Anneks til Fjellerup, omgives af dette, Sønderhald Hrd. (Nørager og Gesing S.), Ørum Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Ørum Aa, Ginnerup, Kastbjerg og Rimsø Sogne, samt Hemmed Sogn, hvorfra det skilles ved Treaa, og Kattegat. Kirken ligger c. 11 km NV. for Grenaa. De højtliggende, ujævne Jorder (højeste Punkt 66 m; Tinghøj) er overvejende sandede. Gennem Sognet løber mod N. til Kattegat

Sorteaa. En Del Skov (Hagensk. (1664 Hagens schoff), Nedersk., Ajholm Sk., største Delen af Oversk., m. m.) og Plantage (Bjærgbakke Pl., anl. 1897, 110 ha). Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 1328 (1801: 457, 1850: 662, 1901: 1140), boende i 291 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 239 Td.; 50 Gde med 189 og 146 Hse med 50 Td. Hartk., samt 9 jordløse Hse. Ejds. (1924): 3040, deraf Jordv.: 1599. Areal: 4828 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 1 ha, Rug 453, Byg 125, Havre 492, Blands. til Modenhed 256, Kartofler 35, Foderroer 441; Brak udgjorde 132 ha, Grønfoder og Græsning 1265, Haver o. l. 41, Tørvemoser 50, Skov 940, Heder og Lyngbakker 306, Klitarealer og Stenmarker 30, Vandar. 9. Kreaturhold (1923): 483 Heste, 2078 Stk. Hornkv. (deraf 1068 Køer), 47 Geder, 612 Faar, 1954 Svin.

I Sognet Byerne: *Glesborg* (1440 Glesburgh) med Kirke, Skole, Forskole (opf. 1916), Brugsforen., Kbmshdl., Kro, Cementstøberi, Markedsplads (Marked i Febr., April, Juli og Sept. med Heste og Kreat.), Jærnbane- og Posteksp.; *Laen* (1404 Ladins, 1440 Lande); *Stenvad* (delvis i Ørum S.; 1327 nævnes Steensvaadeng) med Afholdshotel, Brugsforen., Kbmshdl., Cementvarefabr., Jærnbane- og Posteksp.; *Hedegaard* (1443 Hedegaard) med Skole, Missionshus (opf. 1896) og Kbmshdl. Saml. af Gde og Hse: *Stenvad Hede* med Skole, *Glesborg Kær* med Skole og Jærnbanepl., *Tøedhuse*, *Kukkerhuse* (1688 Kuckerhusene), *Tranhuse* med Kbmshdl., Politist., Savværk, Jærnbane- og Posteksp., *Hytten* (1688 Glarhytterne), *Lunden*, *Tustrupgde* (1610 Thuestrup). Gaarde: Hovedgaarden *Mejlgård* (1345 Mæthælsgarths mark) har 46,6 Td. H., Ejds. 440, Jordv. 250; c. 446 ha, deraf Ager 311, Eng 111, Mose 4. Til Gaarden hører tillige 884 ha

Skov (14,7 Td. H., Ejds. 260, Jordv. 125). *Birkelund, Treaa* (tidl. Mølle, 1348 Treamølle), *Hagenskovgd. Mejlgaard Mølle*. — Om Fiskeri se Fjellerup S.

Glesborg S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 363. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutn., Taarn mod V. og Vaabehus mod N. Skibet er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Flere Vinduer og begge Døre (Syddøren tilmuret) er bevarede. I Norddørens Dørfelt en Løvefigur. I den senere Middelalder udvidedes Koret til Skibets Bredde og fik sin nuv. tresidede Afslutning, fortrinsvis med Anvendelse af det gamle Materiale; ved samme Tid overhvalvedes Kirken, og Taarnet tilbyggedes, af Munkesten (paa Taarnet Aarst. 1799, fra en Restaurering). Vaabehuset er vistnok yngre. Paa Kirkens Hvælvinger og Vægge

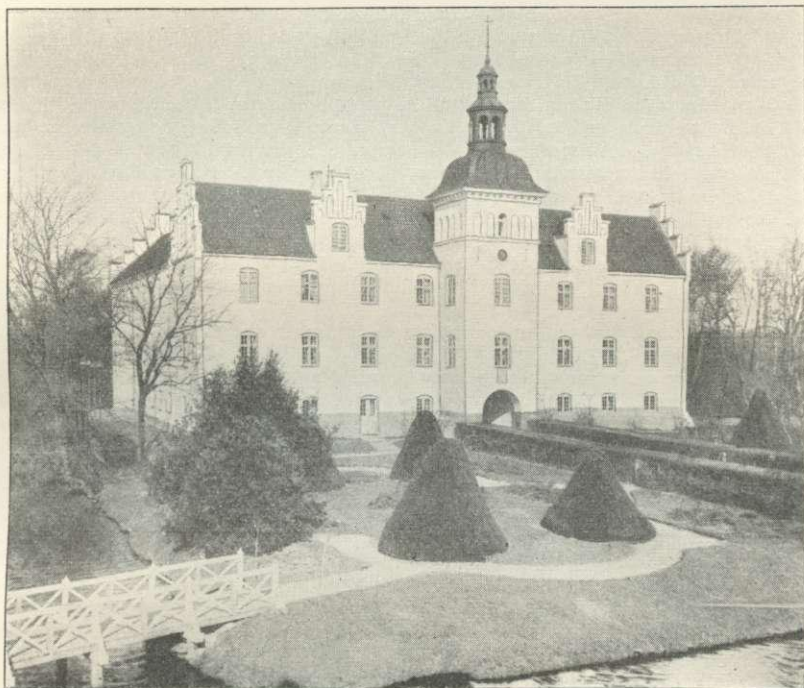

Glesborg Kirke.

er der, dels i 1887, dels i 1898, fundet Kalkmalerier fra 16. Aarh., gammeltestamentlige Billeder og Aarst. 1520 og 1550 samt forskellige Vaaben, tilhørende Aarhusbispen Niels Clausen (1491-1520), Ejere af Mejlgaard og to Kirkevæger. Taarnrummet har før været Gravkapel for den Rosenørnske Familie. Ved en omfattende Restaur. 1898 (Arkt.: V. Dahl) førtes Kirken saa vidt muligt tilbage til den oprindl. Skikkelse (atter indviet ^{20/2} 1899). Altertavle (forfærdiget 1618 af Ib Snedker og Geuert Schult af Odense) og Prædikestol fra 1617, begge skænkede af Jørg. Kaas til Mejlgd. og Fru Dorete Juul, med deres Vaaben og Navnetræk (et Epitafium over dem er nu borttaget; 2 Sandstensfigurer fra det, forestillende Jørgen Kaas og Hustru, findes nu i Randers Museum). Alterkalk fra 1683 med Juulernes og Trollernes Vaaben. Stolegavle fra 1620 med Kaasernes og Juulernes Vaaben. Romansk Granitfont med Dobbeltløver. Ligsten over Niels Marqvardsen til Mejlgd., † 1560, og Hustru Fru Dorete Nielsdatter samt Sønnen Niels (se Saml. t. j. Hist. V p. 66 flg.), med Portræfigurer.

Mejlgaard ejedes af Niels Griis, efter hvem en Broderlod i „Medelgaards Mark“ 1345 tilfaldt Vongot Pedersen, der s. Aar solgte en Broderlod i Skærbæk og muligvis sin Part i M. til Peder Markvardsen (Skjernov), der levede endnu 1386. M. ejedes derefter af hans Sønnesøn Dompровst i Aarhus Markvard Markvardsen og kom 1461 ved Skifte efter ham til hans Søstersøn Iver Andersen (Skjernov eller Markvardsen), g. m. Mette Munk, der var Enke efter Jep Axelsen Thott til Støvringgd.; efter deres Død havde hendes Børn af 1. Ægtesk. Axel Jepsen og Fru Ellen, g. m. Jørgen Krumpen, Andel i

M. tillige med deres Halvsøskende. Fru Ellens Søn Jacob Krumpen og hans Halvbrødre Biskop Stygge Krumpen og Rigsmarsk Otte K. ejede M. i Forening med Iver Andersens Søn Markvard Iversen († 1499), der 1491 udkøbte sin Søster Dorte, men bortsolgte en Del af Tilliggendet. Hans Søn Niels Markvardsen Skjernov samlede atter M. ved at udkøbe Slægten Krumpen og de andre Medejere; han døde 1560 som Slægtens sidste Mand (den under Kirken nævnte Søn Niels var omkommet 1540 ved et Slagsmaal paa Gl.-Estrup), efter 1553 at have testamenteret M. med 1 Ml., 5 Gde og 9 Bol til sin Fætter Landsdom. Axel Juul til Villestrup, † 1577. Derefter ejedes M. af hans Sønner Absalon J. († 1589) og Ove J. til Palstrup († 1604), hvis Søn Frans J. 1613 solgte M. (50 Td. H.) med 10 Gde og Bol og Skov til 950 Svins Olden samt Hedegd. (14 Td. H.) med 5 Gde og Skov til 470 Svins Olden til Jørgen Kaas til Gelskov († 1619),

Mejlgaard.

der var g. m. hans Søster Dorete, efter hvis Død († barnløs c. 1640) M. kom til hendes Søstersønner Sten og Chrf. Bille; efter deres Død solgte Arvingerne 1663 M. og Hedegd. til Erik Høg til Kongstedlund og Bjørnholm, hvis Søn Baron Iver Juul H. bestemte dem til Ejendom for sin Hustru Hille Trolle, der 1689 ægtede Oberst Palle Krag til Katholm. 1694 solgte de M. (63 Td. H., hvoraf 11 Skovskuld), Østergd. (31), Tiender og Gods (52 og 314 Td. H.) for 18,000 Rd. til Adam Ernst Pentz til Aastrup, der 1703 solgte M. til sin Svoger Justitsrd. Henr. Bille, † 1708, hvis Enke Ingeb. Kirstine Pentz 1711 ægtede Kjeld Krag Sehested; hun, der 1711 nedlagde Byen Skærbæk og lagde dens Jorder (18 Td. H.) under Hgden, døde 1719, hvorefter hendes Arvinger 1720 solgte M. med Tiender (56) og Gods (225 Td. H.) til Oberst Poul Rosenørn, † 1737 som Generalmajor; derefter fulgte hans Søn Major Joh. Nic. R., † 1747, hvis Enke Sophie Am. Dyre 1752 ægtede Generalmajor Otto Chrf. v. d. Osten, † 1773, som 1769 solgte Gd. og Gods (63, 82 og 386 Td. H.) for 60,000 Rd. til Generalauditor Chr. Kallager til Rugballegd. („den gale K.“, en for sit ekcentriske Væsen bekendt Godsejer, der efter at have været under Opbud 1788-92 blev taget i Forvaring ifl. Højesteretsdom, fordi han havde skudt en Politibetjent i Randers, og 1813 døde

som sindssyg paa Ingerslevgd. i Estruplund S.; se „Museum“, 1894 2. Hb. p. 149); han solgte 1783 M. for 63,500 Rd. til Kmjkr. Hans Fr. v. Brüggemann († 1800), hvis Enke Charl. G. D. Kørbitz 1804 skødede M. for 165,000 Rd. til Postdirekt., Etatsrd. P. A. Kolderup-Rosenvinge og Propr. Peter Schandorff, hvilke s. A. afhændede Gd. og Gods (63, 55 og 345 Td. H.) for 255,000 Rd. til Kmhr. Baron Adam Chrf. Knuth til Lillendal. Denne solgte 1810 M. til Kammerrd. Lars Lassen, † 1850, fra hvem den (63, 39 og 287 Td. H.) m. m. 1825 ved Tvangsaukt. for 30,000 Rbd. Sølv overtoges af Den kgl. Kasse, som 1839 solgte den (56, 84 og 285 Td. H.) og Afbyggergaarden Birkelund (8 Td. H.) for 75,200 Rbd. Sølv til Konsul H. P. Hansen fra Aalborg († 1880), som 1840 afhændede Gd. og Gods for 120,000 Rbd. til Justitsrd. (senere Etatsrd.) Peter Neergaard til Førslev; han solgte den (60, 84 og 277 Td. H.) 1845 for 145,000 Rd. til Jægern. C. F. Olsen († 1869), der afhændede en stor Del af Godset og 1868 solgte M. for 325,000 Rd. til Ritm., Baron Chr. F. T. A. Juel-Brockdorff, † 1888, efter hvem den ved Testam. kom til den nuv. Ejer Kmhr., Hofjægern. N. I. C. G. Juel, der ogsaa længe ejede Østergd. — Hovedbygningen, der ligger paa en firkantet Borgø i en lille, naturlig Sø, har tre Fløje om en mod N. aaben Borgegaard. Murene er pudsede og hvidkalkede, saa at der kun ses lidt til den gamle Arkitektur. Et Relief over Porten fra 1573, med Axel Juuls og Fru Kirsten Linges Navne, Vaaben og Brystbilleder, oplyser om Opførelsestiden, og Placeringen af det firkantede, foran Hovedfløjen fremspringende Porttaarn svarer til Axel Juuls Bygning paa Villestrup. Trappetaarnet i Borgegaarden er opf. af Juel-Brockdorff, og en gennemgribende Ombygning er foretaget af den nuv. Ejer, der har ladet øverste Etage, Kamgavlens og Taarnspiret opføre i Aarene 1888-91 (Arkt.: Aug. Klein). Ladegaarden ligger mod S. Udbygningerne (deribl. en gl. Bindingsværks-Ladebygn. stammende fra 16. Aarh.) brændte 1909 ved Lynnedslag. (Litt.: Nogle Dokum. vedk. M., i Saml. t. j. Hist. V p. 39 flg., og Ejler Haugsted, M., i Dske Hgde ved 1920 III).

C. 650 m SØ. for Bygningen er der mellem høje Banker endnu Spor af et Voldsted, „Gammel Mejlgaard“.

Hedegaard har ogsaa før været en Hovedgaard, der 1438 ejedes af Brune Erik Eriksen (Banner), derefter af Søren Juul, hans Søn Niels J. († 1477), dennes Søn Søren J. til Østergd. († 1535), dennes Sønner Erik J. og Landsdom. Axel J. til Mejlgd., hvis Datter Anne J. († 1633) var g. 1. m. Laur. Navl, der 1589 skrives til H., og 2. m. Hartvig Kaas. Ogsaa hendes Søn Laur. Navl skrives (1610 og 1613) til H., som 1638 (14 Td. H.) tilhørte hendes Broderdatter Dorte J. til Mejlgd.; efter hendes Død kom den vist til hendes Søstersøn Sten Bille, som 1653 solgte den til sin Broder Chrf. B. til Mejlgd., med hvilken Gd. den derefter fulgte. 1662 var den kun 8½ Td. H., men før 1682 blev der underlagt den 5 Gde (19½ Td. H.) i H. By; 1705 var den atter en By, næsten øde (35 Td. H.); den var 3 Gange blevet hjem søgt af Ildebrand, og Jorden var sprunget i Lyng. 1770 var den delt i 8 Gde (under Mejlgd.); den ene hed H. Hovgd. — En By *Skærbæk* (1345 Skærbæck), der laa paa Mejlgd.s nuv. Hovedgaardsmark, og som bestod af 11 Gde og 17 Hse, blev ligeledes nedlagt 1711 tillige med Skærbæk Mølle (se Saml. t. j. Hist. V p. 48).

Tustrupgaard var 1619 en Gd., der af Erik Friis solgtes til Jørgen Kaas. — 1688 nævnes „Broggaard“ i Laen.

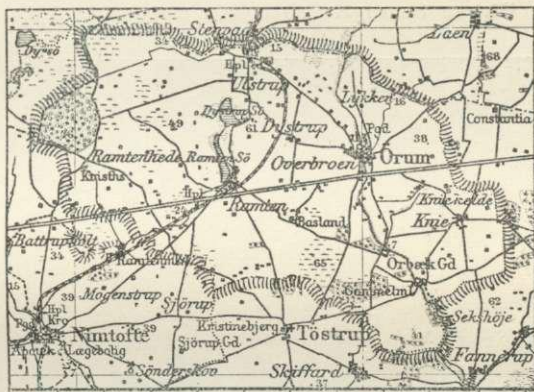
Ved Kæret paa Laen Mark findes en hellig Kilde.

Egnen har været langt mere skovbevokset tidligere. En voldsom Orkan 1557 ødelagde imidlertid Skovene om Mejlgd. og Hedegd.; flere hundrede Træer styrtede om, og mange tusinde knækkedes, saa at de senere gik ud; fra denne Tid hidrører de store Hedestrækninger i denne Egn. Mejlgaard Skove er af en blandet Natur, bestaar saavel af Løvtræ — bl. a. gror Rødellen fortrinlig — som af Naaletræ. I M. Skove skal det sidste Vildsvin i Landet være skudt i Beg. af 19. Aarh. Der findes Kronvildt. — I øvrigt er denne Egn paa Grund af sine Naturforhold og Beliggenheden af store Godser temmelig vildtrig paa mange Arter. Bl. a. falder der, navnlig om Foraaret, stort Sneppetæk, ligesom i enkelte andre Egne af det nordøstl. Jylland.

De henv. 100 jordfaste Oldtidsmindesmærker, der er paavist i Sognet, samler sig næsten udelukkende i dettes sydl. Del, under Glesborg, Laen, Hedegaard og Stenvad. Mest er det Gravhøje; af disse er dog mange nu mere eller mindre ødelagte. Blandt de nogenlunde bevarede nævnes *Tinghøj* NØ. for Stenvad. Men ogsaa store Stenalders Stengrave forekommer. NV. for Stenvad ligger saaledes som fredlyste en mindre Jættestue, en Runddyse samt en Langdyse, hvis ene velbevarede Kammer er seksidet og dækket af en meget anselig Overliggersten. Ikke langt derfra, i Horsemosen, har staaet

en trekamret Langdyse; længst mod NØ. i Sognet, ved Birkelund, er undersøgt en Jættestue, og nær denne ses Rester vistnok af en Langdyse. Sognets mærkeligste Oldtidsmindesmærke er dog den fredl. Køkkenmødding fra ældre Stenalder, der findes N. for Mejlgaard, i Ajholm Skov, og er en af Landets allerstørste og betydeligste. Skaldyngen ligger nu c. 1 km inde i Landet, 6,5 m over Havets Overflade, men i den fjerne Oldtid er den ophobet umiddelbart ved Stranden, idet der her dengang skød sig en Bugt ind fra Kattegat. Dyngen er c. 125 m lang, 20-40 m bred, og Skallaget har været indtil 2,5 m tykt. I videnskabelig Hens. frembyder Mejlgaarddyngen tillige en særlig Interesse, fordi det var Undersøgelsen af den i 1850, der ledte til Erkendelsen af Køkkenmøddingernes rette Natur og Betydning. I Nærheden af den findes Rester af et Par andre, men smaa Køkkenmøddinger.

Ørum Sogn omgives af Annekset Ginnerup, Glesborg Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Ørum Aa (der udspringer her og løber mod S. gennem Sognet), Sønderhald Hrd. (Gesing S.), Nimtofte Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Skiffard Bæk, samt Tøstrup Sogn. Til Sognet hører 2 smaa Enklaver i Nimtofte Sogn. Kirken ligger c. 12 km VNV. for Grenaa. De højtliggende, temmelig bakkede Jorder (højeste Punkt Aasen, 65 m; Søhøj) er for en stor Del skarpsandede, med store Enge mod N. En Del Mose (Hummelse, Dystrup Mose) og Skov (Ramten Sk.) og Plantage (Ørbækgaard Pl., anl. 1898, 208 ha, deraf tilpl. 203; Ramten Pl., anl. 1894, 41 ha, deraf tilpl. 25). Ramten og Dystrup Søer er nu udtørrede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Randers til Grenaa samt Ryumgaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 1613 (1801: 309, 1850: 690, 1901: 1046), boende i 351 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 225 Td.; 60 Gde med 191 og 138 Hse med 34 Td. Hartk., samt 19 jordløse Hse. Ejds. (1924): 3669, deraf Jordv.: 1654. Areal: 4133 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 3 ha, Rug 461, Byg 75, Havre 561, Blands. til Modenhed 228, Kartofler 354, Foderroer 439; Brak udgjorde 135 ha, Grønfoder og Græsning 1074, Haver o. l. 41, Tørvemoser 89, Skov 408, Heder og Lyngbakker 95, Klitarealer og Stenmarker 15, Vandar. 52. Kreaturhold (1923): 515 Heste, 1899 Stk. Hornkv. (deraf 1070 Køer), 39 Geder, 377 Faar, 2194 Svin.

I Sognet Byerne: *Ørum* (1442 Ørum), i Ørum Aas Dal, med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1896), Fattighus, Brugsforen., Ørum Sogns Spare- og Laanekasse (opr. 1875; ^{21/2} 1923 var Indsk. 360,343, Reserver 29,386 Kr.), 2 Kbmshdrl., Ml., Andelsmejeri (Ørbæk; flyttet hertil fra Ørbækgd. 1919; opr. 1890) og Posteksp.; *Overbroen*, skilt fra Ørum By ved Aaen; *Kni* (1585 Kny, 1610 Knij) med Fattighus; *Dystrup* (1601 Dystrup); *Ramten* (1203 Ramptum, 1404 Ramptæn) med Skole, Fattighus, Missionshus (opf. 1896), Brugsforen., Kbmshdrl., Ml., Cementstensfabr., Afholdshotel, Vandværk (priv.), Jærnanest. og Posteksp.; *Ulstrup* (1601 Ulstrup) med Skole (opf. 1919, udvidet 1924), Andelsmejeri (opr. 1909) og Tørvfabr.; en Del af *Stenvad* (se p. 611). Saml. af Gde og Hse: *Ramten Hede* med Skovfogedbolig, *Ulstrup Hede*, *Ørbæk*, *Ørbæk Hede*, *Løkken*, *Bækhus*,

Basland Huse, Kni Kilde, St.-Kvisthus. Gaarde: Af Hovedgaarden *Ørbækgd.* (1422 Ørbæk) er der efter Udstykning kun c. 44 ha tilbage; til Gaarden hører et Vandværk; *Baslandgd.* (1664 Basland), *Kvisthus* (1688 Quisthuset), *Trudvang. Gammel mølle* (1664 Gammel mølle), Gd. og Vandmølle (A/S).

Ørum S., en egen Sognekommune, i gejstlig Henseende forenet med Ginnerup S., har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 358. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1915).

Kirken bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutning, Taarn mod V., Vaabenhus

Ørum Kirke.

mod S. og Kapel, nu Sakristi, paa Korets Nordside. Skibet er fra romansk Tid af Granitkvadre. Begge Døre er bevarede (Norddøren til muret). I den senere Middelalder udvidedes Koret i Skibets Bredde og fik sin nuvæ. tresidede Afslutning, fortrinsvis med Anvendelse af de gamle Granitkvadre. Ved samme Tid overhøvedes Kirken, og de forannævnte Udbygninger tilføjedes (Munkesten). Kirken er restaur. 1867 og 1870. Altertavlen er en protestantisk Fløjtavle fra 1592, med Maleri af Const. Hansen fra 1835 (Kvinderne ved Graven). Smuk gotisk Alterkalk. Romansk Granit-

font med Tovsnohing. Prædikestol fra Renæssancetiden. Epitafium over Præst i Hornslet Hans Hestermanns Hustru Susanna Cappel, † 1774, over Provst Lorents Heerfordt, † 1784, og Hustru, over Præst Laurids Rasm. Ledemark, † 1694 (i Præstebogen er noteret, at han havde rejst udenlands med en Rosenkrantz, og da Polakkerne var i Landet, havde nogle Officerer Kvarter i Præstegaarden og kunde godt lide ham for hans Sprogfærdighed og Kyndighed i Musik, hvorfor Sognet spares for at blive plyndret; nogle af Stolene havde tidligere Indskrifter paa Polsk). Ligsten over Provst Jac. Cappel, † 1742. Series pastorum. Paa Væggene er der fundet Kalkmalerier og Skriftsprog fra 1. Halvdel af 16. Aarh. (se M. Petersen, Kalkm. p. 27). Paa Kirkegaarden smukt Monument over Laur. Jespersen († 1804), Birked. og Forv. af Grevsk. Skeel og Forp. af Ørbækgd. — NØ. for Kirken laa i Kirkegaardsmuren en Kirkelade af røde Munkesten; 1860 fjærnedes Resterne, og Tomten hører nu til den nye Kirkegaard.

Ørbækgaard ejedes af Hr. Henning Podebusk til Skern, hvis Enke Fru Kirstine Falk før 1442 pantsatte den til Bisp Ulrik Stuke i Aarhus. Hun og hendes 2. Mand Bord Jensen solgte 1446 Ø. med 3 Gde i Ørbæk By og Ø. Ml. til Hr. Otte Nielsen (Rosenkrantz) til Bjørnholm, hvis Søn Hr. Erik Ottesen 1499 blandt andet Gods udlagde Ø. til sin afdøde Søn Holgers Børn. Otte Holgersen Rosenkrantz' Svingersøn Dider. Quitzow ejede den 1547, Rigsrd. Jørgen Friis 1598, hans Søn Iver Friis 1601-13, men 1616 solgte Erik Rantzau den (30 Td. H.) med Gammel mølle, Baslandgd. osv. til Rigmarsk Hr. Jørgen Skeel, hvis Enke Jytte Brok den (42 Td. H.) tilhørte 1638, derefter Sønnen Christen S.; 1725 lagdes den (42 Td. H., hvoraf 5 var Skovsk.) under Grevskabet Skeel, og 1771 var de tilligg. Tiender 46 $\frac{1}{2}$, Bøndergodset 371 Td. H. Efter Grevskabets Nedlæggelse blev Ø. efter Bevill. af 1811 delvis udstykket, og s. A. solgte Grev Jørgen Scheel den

(33 Td. H.) og Tiender (46 $\frac{1}{2}$) for 51,000 Rd. til Jørg. Bodilsen († 1845), fra hvem den 1827 (uden Tiender) ved Tvangsaukt. kom for 1200 Rbd. Sølv til Den kgl. Kasse, der 1829 afhændede den sammen med Skeel m. m. til Ritm. Jac. Benzon, men 1839 solgtes den (33, Gods 26 Td. H.) fra Stamhuset Benzon for 6550 Rbd. r. S. til Forp. Lorentz Høyer Ingstrup († 1852). Den tilhørte saa Christen Levring og kom 1855 til Kmjkr., Premierløjtn. J. A. J. Lützen (sen. til Asgd.), som 1856 solgte den for 82,000 Rd. til Tiendekommissær O. Pontoppidan (forh. til Asgd., † 1895). Ved Aukt. 1885 blev den købt af Brødr. M. B. og H. B. F. Nørgaard, fra hvem den 1897 blev overtaget af Sparekassen for Kbhn. og Omegn, derefter kom den til Fr. Thorkildsen, som 1914 afhændede den for 190,000 Kr. til N. N. Hagensen. Senere Ejere var R. Vester, B. V. N. Sass, et Konsortium og fra 1922 Vilh. Thorst. Fra Gaarden udstykkedes 1921 og 1924 Jord til 18 Statshusmandsbrug. — Bygningen, 4 Længer i 1 Stokv., er opf. af Grundmur i 19. Aarh. (den tidl. Bygning var af Bindingsværk), Stuehuset ombygget 1924, og den ene Sidelænge nedrevet. Blandt Udbygningerne maa mærkes den 51 m lange (oprindelig endnu længere) Bindingsværks-Kornlade, opført 1728 af Grev Christen Skeel til Skeel (3: Benzon), hvis Navnetræk og Aarst. 1728 staar over Porten.

N. for Aaen ses endnu det gamle Ørbækgaards Voldsted, en større Borgbanke, med Rester af Grave og Spor af Bygningsrester og SV. derfor en mindre med Grav foran. Et af Tapeterne paa Gl.-Estrup (se p. 556) viser den gamle Bygning. — N. for Gaarden har efter Sagnet *Ørbæk By* ligget; der ses endnu Spor af Bygningsrester. En ny Ørbæk By er nu opstaaet ved Gaardens Udstykning.

Trudvang, en mindre Afbyggergd. fra Ørbækgd., solgte O. Pontoppidan 1873 for 24,000 Rd. til sin Søn Løjtn. P. — *Dystrup* er maaske det „Dybstrup“, hvortil Iver Lykke († 1648) skrives 1634.

Omr. 1 km NØ. for Ramten By har staaet et *Skt. Annas Kapel* (Agrene deromkring kaldes endnu „Nord- og Syd- Skt. Anna Agrene“), hvis Fundament (omtr. 28 m langt) af Granitkvadre saas endnu i Slutn. af 19. Aarh., ligesom der er Rester af tildannede Kridtsten (som Brudstykker af Søjlehoveder, m. m.) og af Murkalk. Mange af Stenene er anvendte i Ramten By, Ørum Mølle og Overbroen; en Kælder paa Gl.-Estrup skal være bygget af Sten herfra. Ogsaa i Kni har der været Fundament af en Kirke.

Ramten Hede bærer tydelige Spor af tidligere Opdyrkninger. — Ørum By med Præstegaarden brændte $\frac{4}{12}$ 1710.

Ved Kni har der været en Sundhedskilde, *Kongekilden*.

Mindst 200 jordfaste Oldtidsmindesmærker er paaviste i Sognet, og heraf samler de fleste sig dels mod S., dels i Sognets østl. Halvdel. Dysser kendes i et Antal af henv. 35, men mange af dem er nu sløjfede; næsten alt hvad endnu er nogenlunde velbevaret, er fredl., saaledes i Horsemosen en Runddysse, ved Ulstrup en tokamret Langdysse, under Ramten og Ramten Hede 2 tokamrede Langdysser, en Runddysse og et fritstaaende udgravet Dyssekammer (nu uden Dæksten) samt ved Ørbækgd. et tilsvarende Dyssekammer (ligeledes uden Dæksten). Mange af Gravhøjene er i Tidens Løb sløjfede, andre mere eller mindre forstyrrede, men endnu ses flere Steder smukke og velbevarede Høje, saaledes SV. for Overbroen 4 anselige Høje (*Firhøjene*) liggende i tæt, lige Række, og ikke langt derfra *Bavnehøj* og *Myrehøj*. Disse 6 Høje er fredl., ligesom ogsaa de to ved et Mellemparti forbundne *Tvihøje* S. for Dystrup. Navnlig de nævnte 6 Høje ved Overbroen og andre Høje i umiddelbar Nærhed af dem tegner sig ganske smukt i Landskabet. Ved Stenvad Stationsplads er der fremdraget et betydeligt Bopladsfund fra den ældre Jernalder.

Ørum S. var tidl. i kommunal Hens. forenet med Annekset Ginnerup, men blev fra $\frac{1}{10}$ 1914 en egen Kommune.

Litt.: H. Birkelund, Om Ø.-Ginnerup Præste- og Degnekald 1772, i Fra Randers Amt 1921.

Ginnerup Sogn, Anneks til Ørum, omgives af dette, Glesborg, Kastbjærg, Villersø og Enslev Sogne, Sønder-Dyrs Hrd. (Vejlby, Lyngby og Albøge S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal, og Tøstrup Sogn. Kirken ligger c. 8 km V. for Grenaa. De højtliggende, ujævne Jorder (højeste Punkt 63 m; Sekshøje; Bloksbjærg) er sandede. Nogen Skov (Truskast, Fannerupgaard Sk.). Mod SV. løber Ørum Aa, og gennem Sognet løber Skærvad Aa. En Del Plantage (Skærvad Pl., anl. 1883, 32 ha; Neergaardsminde Pl., anl. 1895, 100 ha; søndre

Skærvad Pl., anl. 1898, 35 ha; nordre Skærvad Pl., anl. 1899, 36 ha). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Randers til Grenaa.

Befolkning i 1921: 967 (1801: 240, 1850: 449, 1901: 778), boende i 190 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 188 Td.; 29 Gde med 174 og 66 Hse med 14 Td. Hartk., samt 37 jordløse Hse. Ejds. (1924): 2539, deraf Jordv.: 1393. Areal: 2729 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 182 ha, Byg 136, Havre 343, Blands. til Modenhed 151, Kartofler 154, Foderroer 245; Brak udgjorde 44 ha, Grønfoder og Græsning 972, Haver o. l. 25, Tørvemoser 4, Skov 366, Heder og Lyngbakker 21, Vandar. 12. Kreaturhold (1923): 390 Heste, 1287 Stk. Hornkv. (deraf 720 Køer), 38 Geder, 155 Faar, 1511 Svin.

I Sognet Byerne: *Ginnerup* (1580 Gynderstrup, 1582 Ginderup) med Kirke, Skole (ombygg. 1921), Missionshus (opf. 1905) og Fattighus; *Fannerup* (1280 Farmathorp, 1404 Farændorppæ, 1433 Farendrup) med Skole, Forsamlingshus (opf. 1906), Brugsforen., Kbmshdl., Vandml. og Andelsmejeri (opr. 1909, indtil 1916 Fællesm.); *Mastrup* (1442 Mastorp) med Skole og Kbmshdl. Saml. af Gde og Hse: *Constantia* (Statshuse) med Forsamlingshus (i Stuehuset af den udstykkede Gd. C.) og Vandværk (priv.); *Neder-Stemming* (1582 Nedre Slemminge), *Fannerup Mark*. Gaarde: *Fannerupgaard* (1664 Fanderup Hgd.) har 16,9 Td. H., Ejds. 180, Jordv. 123; c. 195 ha, deraf Ager 83, Eng 62, Skov 44. *Asgaard* har 13,5 Td. H., Ejds. 135, Jordv. 91; c. 110 ha, deraf Ager 84, Eng 20, Skov 1. *Holmegaard*: 8,8 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 88; c. 177 ha, deraf Ager 94, Eng 13, Skov 70. *Skærvad* (1386 Skiærwath, Skæræwath), *Neergaardsminde*, *Skærvad Mølle*.

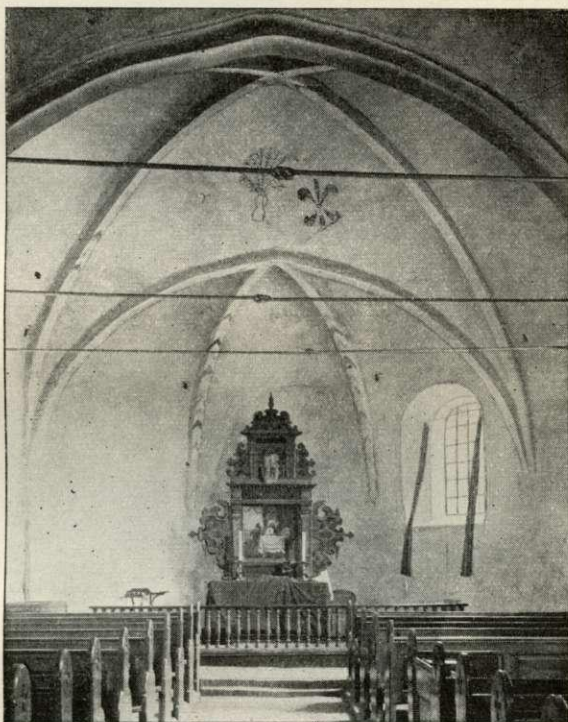
Ginnerup S., en egen Sognekommune, i gejstlig Henseende Anneks til Ørum S., har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 359. Lægd. Kirken ejes af en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibet er fra romansk Tid, af raa Granit og Kridtstenskvadre. Den gl. Norddør og enkelte Vinduer ses endnu (tilmurede). I den senere Middelalder uvidedes Koret til Skibets Bredde og fik sin tresidede Afslutning i Ø. (af Materiale fra det nedrevne Parti samt Munkesten), Kirken overhævedes, og der tilbyggedes Taarn og Vaabenhus (Munkesten). Altretavle i Renæssancestil med et Maleri (Discipline i Emaus) af H. C. Levy, fra 1875. Romansk Granitfont med Bladrænke paa Kummen og Dyrefigurer paa Foden. Tarvelig Prædikestol. I Skibet et Krucifiks fra c. 1300 med en tilhørende Johannesfigur. Ligsten over Forpagter paa Skærvad Christen Jensen Vinther, † 1770, og over Forpagter paa Ørbækgd. F. Hansen, † 1782. I Vaabenhuset Ligsten over Borgmester i Grenaa Joh. Welow, † 1685. I 1907 fandtes i Kirkens Hvalvinger Rester af sentmiddelalderlige Dekorationer (overhvidtede). — En af Erasmus Letus omtalt Helligdom „Skt. Eobanus i Gynderup“ har muligt været her (se Kirkeh. Saml. 5. R II p. 185).

Skærvad (Skæræwath) blev 1386 tilskødet Hr. Jens Andersen (Brock) til Estrup af Dronn. Margrethe, der havde købt den af Hr. Thure Knudsen og Vilhelm de Swawen

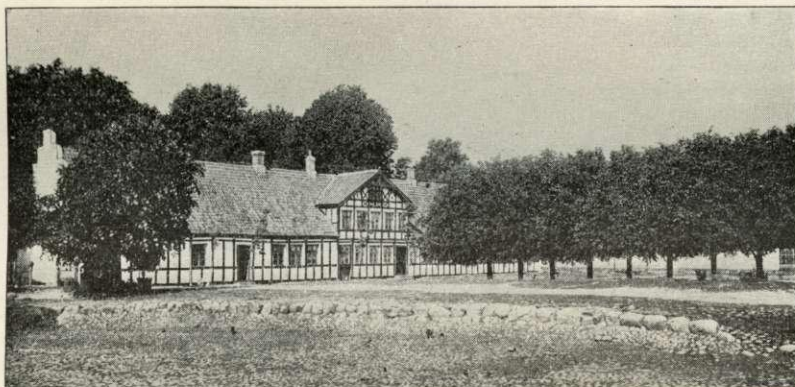
„fratruelis dni. Wilhelmi militis“. Hr. Jens Andersen († 1408) efterlod S. til sin Sønnesøn Lage Jensen († 1435), hvis Søn Hr. Axel Lagesen († 1498) 1455 lejede den til Væbneren Niels Munk i Ballebo, der endnu 1464 boede her. Med Hr. Axels Datterdatter Fru Mette Bydelsbak kom S. til Hr. Mogens Gøye († 1544), som ifl. Eline Gøyes Jordeb. byggede et Stenhus paa Gaarden, derpaa til hans Datter Ide, g. m. Otte Rosenkrantz til Næsbyholm, til deres Datter Sophie Rosenkrantz († 1571), g. m. Jak. Enevoldsen Seefeld til Visborggd. († 1599), til deres Datter Birthe S. († 1593), g. m. Erik Kaas til Vorgd., atter til hendes Fader og 1602 ved Skifte efter ham til Sønnen Enevold S. til Visborg, hvis Broder Hans Seefeld 1613 solgte S. til Jørgen Skeel, hvis Enke Fru Jytte Brok 1638 ejede den (30¹/₂ Td. H.); 1662 tilhørte den (68 Td. H.) Sønnen Christen S. Den fulgte saa med Sostrup, blev 1725 lagt under Grevsk. Skeel (1771 var den 67 Td. H., hvoraf 5 Skovsk., Tiender 53, Bøndergods 664 Td. H.) og senere under Stamhuset Benzon indtil 1840, da den (67, 43 og 539 Td. H.) solgtes for 71,200 Rbd. r. S. til Kmhr. Chr. Benzon til Christiansdal, der solgte en Del af Godset. 1845 tilhørte den C. F. J. Risom (sen. til Skaarupgd.), derefter Joh. Andr. Neergaard (sen. til Fannerupgd.), der 1856 solgte den (42 Td. H.) for 120,000 Rd. til C. F. Carøe († 1891, en anset Landmd., der tilplantede en Del af Jorderne, og over hvem et Mindesmærke er rejst i Skoven) og hans Broder Etatsrd. J. F. C. († 1893), hvis Børn (Gross. N. C. Carøe, Pastor M. F. C. Carøe, Gross. C. J. Carøe og Augusta C. Carøe, g. m. Læge P. H. G. Trock-Jansen) derefter ejede den til 1912, da den (32 Td. H.) solgtes for 240,000 Kr. til J. Skriver. Af P. Nielsen solgtes den 1918 for 355,000 Kr. til Partikulier N. Hougaard, kom s. A. til Alfred Chr. Hansen og 1921 til Randers Amts Udstykningsforening, der oprettede 17 Statshusmandsbrug og 1922 solgte Hovedparc. (c. 127 ha) til Propr. S. Sørensen. Afbyggergaardene Skærvad Ml., Neergaardsminde og Holmegaarden var tidligere frasolgte. — Hovedbygningen, en Fløj i 1 Stokv., er af Bindingsværk med 2 Kviste og Kamgavle. (Et Billede af den gamle Bygning findes paa Tapeterne paa Gl.-Estrup, se p. 556). Ved Skærvad Mølleaa paa lavt Terræn ligger det gamle Voldsted: en større aflang-firkantet Banke, omgivet af en Grav og der udenfor en lavere Vold; paa Banken ses endnu Murevninger; nu er der anlagt en Frugthave, Voldene er beplantede og Gravene forvandlede til Enge. 1763 stod Ridefogdens Bolig paa Voldstedet, medens den firlængede Ladegd. af Bindingsværk med Murtavl laa Ø. derfor. S. for Voldstedet ses Spor af gamle Fiskedamme; to af dem er i ny Tid istandsatte. — Ladebygningen nedblæste i Storm 1822.

Ginnerup Kirkes Kor.

Fannerupgaard har været en Hovedgd.; 1475 skrev Hans Lykke sig til „Farndrup“ og senere tilhørte den hans Søn Hr. Peder L., † 1535. Den nedbrændte 1656, tilhørte

1661 Jørg. Seefeld, kaldes da endnu Hovedgd. (33 $\frac{1}{2}$ Td. H., foruden Skov til 60 Svins Olden), men var delt mellem 4 Bønder. Senere laa den under Grevsk. Skeel, men paa Aukt. i Grev J. Scheels Bo 1819 købtes den (Ager og Eng 10, Mlsk. 5 Td. H.) med Gods (80) for 12,000 Rbd. Sølv og 4999 Rbd. Sedler af Ole Secher til Hjortshøjlund, H. H. Ammitzbøll, Jens Buch i Søby og Forv. L. A. Theil; denne skødede 1824 sin Fjerdedel af Gd. og Gods for 500 Rbd. Sølv til de tre andre, som 1823 (Skøde 1824) solgte F. Gd. og Ml. m. m. for 12,000 Rbd. Sølv til Købmd. Chr. Christensen i Aarhus († 1854), fra hvem den (15 og 9 Td. H.) 1826 ved Tvangsaukt. for 6010 Rbd. Sølv kom til den kgl. Kasse, som 1829 solgte den sammen med Skeel, hvorefter den blev lagt under Stamhuset Benzon. Fra dette kom den (15 og 11 Td. H.) 1839 ved Aukt. for 8800 Rbd. r. S. til Godsforv., Kammerrd. H. H. Sass († 1867); 1856 købtes F. for 50,000 Rd. af Joh. Andr. Neergaard (forhen til Skærvad, † 1887), hvis Søn J. P. J. N. († 1908) 1872 solgte den til A/S Kolindsund, der c. 1920 solgte den til Propr. Kiel, som 1923 overdrog den til Propr. Legarth; i 1924 er frasolgt Jord til 5 Statshuse, og Vandmøllen hører ikke mere til Gaarden. — Det meddeles c. 1760, at der i Gaardens

Skærvad.

Have opgravedes Kvadre og Teglsten af en Gd. „Hundeborg“ (Ny kgl. Saml. 750 4to p. 100).

Asgaard blev 1847 sammenlagt af 2 Gde af O. Pontoppidan (sen. til Ørbækgd.), som 1859 solgte den (20 og 10 Td. H.) for 56,000 Rd. til Ritm., Kmjkr. J. A. J. Lytzen, som 1896 afhændede den (25 Td. H.) for 101,000 Kr. til H. H. Vester, der 1905 solgte den for 130,000 Kr. til Skoleinsp. Juul og Redaktor Skjødsholm i Grenaa. Disse udstykkede den og afhændede s. A. Hovedparcellen (13 $\frac{1}{2}$ Td. H.) for c. 82,000 Kr. til den nuv. Ejer Kapt. N. M. E. Mikkelsen. En Del Jord er udstykket til Statshuse; tilbage er c. 110 ha.

Den nu udstykkede Gd. *Constantia* (15 Td. H.) blev 1872 af H. D. Fabricius solgt for c. 43,000 Rd. til Forv. C. V. Bruhn, der 1882 afhændede den for 83,600 Kr. til Forv. C. A. Crone. Derefter kom den til L. Nielsen til Nedergd., som 1898 solgte den for 53,000 Kr. til Gdr. Johansen. Af Herluisholms Skole og Opdragelsesanstalt afhændedes den (15 Td. H.) 1903 for 44,500 Kr. til R. Jørgensen. Den er fuldstændig udstykket til 22 Statshusmandsbrug, hvoraf de 16 i 1914, Resten tidligere.

Da Fru Karine, Hr. Svend Skubbes, 1348 skødede Stokkebrogd. til Hr. Niels Bugge, medfulgte bl. a. 2 Gde i *Skærholm* med 2 øde Møllesteder. Dette S. laa antagelig i Ginnerup S.; Hr. Niels' Datter, Fru Else Bugge, Skarpenbergs Efterleverske, skødede 1387 S. til Hr. Jens Andersen (Brok), hvis Sønnesønson Hr. Axel Lagesen 1455 lejede Skærvad og Skærholm Mark m. m. til Niels Munk. Hr. Axels Datterdatter var g. m. Hr. Mogens Gøye, som 1507 gjorde Lovhævd paa S.

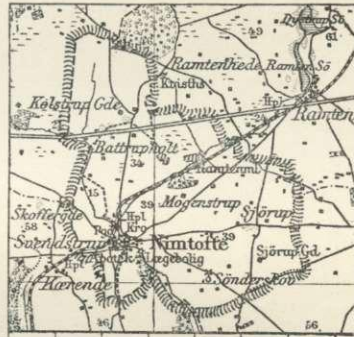
Ved Mastrup er der Spor af en Kirke med Kirkegaard. — Ved Fannerup har der været en hellig Kilde.

Ved Fannerup og Fannerupgd. og ved Ginnerup, ud mod det tidligere Kolindsund kendes flere Køkkenmøddinger fra Stenalderen; interessantest af disse var en Køkken-

mødding tæt N. for Fannerupgd., i en Banke ud mod Ørum Aa, idet den ved Nationalmuseets Undersøgelse af den viste sig at hidrøre fra yngre Stenalder. Fra dette Kultursnit forefindes endvidere i Sognet nogle store Stengrave, saaledes N. for Ginnerup en Langdysse (*Jynovnen*) omsluttende et anseligt Gravkammer med Gang, S. for Skærvad en Dysse (*Hunsterhøj*), og ikke langt derfra ved Slemminggd. en Jættestue (hvis Gang dog væsentligst er fjernet); disse 3 Mindesmærker er fredl.; andre, men nu forsvundne Stengrave har ligget ved Skærvad og Fannerup. Af Sognets henv. 100 Gravhøje, som hist og her optræder i Samlinger, maa nævnes Gruppen *Sekshøjene* N. for Fannerup, af hvilke de 4 bedst bevarede er fredl., ved Fannerup en fredl. Høj og under Skærvad 6 fredl. Høje, deribl. een af *Skiftenshøjene*.

Litt.: se Ørum S.

Nimtofte Sogn (*N.-Tøstrup Km.*) omgives af Annekset Tøstrup, Ørum Sogn og Sønderhald Hrd. (Gesing og Koved S.), fra hvilket det delvis skilles ved Nimtofte Aa, der løber gennem Sognet. I Sognet 2 smaa Enklaver af Ørum S. Kirken ligger c. 19 km V. for Grenaa. De højtliggende, ujævne Jorder er overvejende sandede og skarpt-sandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Randers til Grenaa samt Ryumbaard-Gerrild-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 763 (1801: 195, 1850: 356, 1901: 579), boende i 169 Gde og Hse.

Det saml. Hartk. (1905): 96 Td.; 25 Gde med 89 og 45 Hse med 7 Td. Hartk., samt 36 jordløse Hse. Ejds. (1924): 2109, deraf Jordv. 976. Areal: 1799 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 229 ha, Byg 73, Havre 346, Blands. til Modenhed 83, Kartofler 100, Foderroer 202; Brak udgjorde 63 ha, Grønfoeder og Græsning 531, Haver o. l. 15, Tørvemoser 7, Skov 50, Heder og Lyngbakker 25, Vandar. 11. Kreaturhold (1923): 243 Heste, 847 Stk. Hornkv. (deraf 452 Køer), 17 Geder, 182 Faar, 830 Svin.

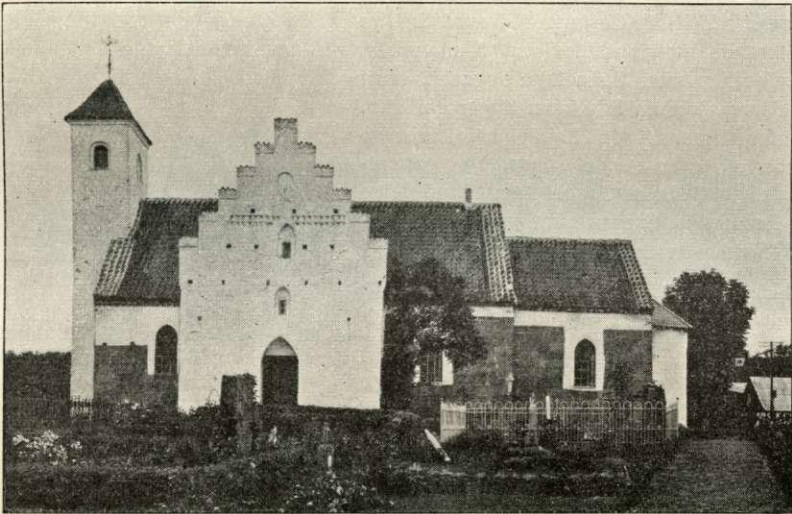
I Sognet Byerne: *Nimtofte* (1426 Nimtoft) — $\frac{1}{2}$ 1921: 120 Gde og Hse med 495 Indb. (1911: 335 med bl. a. flg. Erhverv: Landbr. 69, Haandv. og Ind. 118, Handel o. l. 44, Transp. 22) — med Kirke, Præstegd. (Stuehuset opf. 1918, Arkt. Kühnel, Aarhus), Skole (opf. 1908, Arkt. Ginnerup, Rønde), Fattighus, Missionshus („Silo“, opf. 1893), Afholdshotel (opf. 1912), Brugsforen. (opr. 1901), 2 Kbmddshdr. m. m., Ml., Apotek (opr. 1902), Cementvarefabr., Maskinfabr., Savskæreri, Filial af Djurslands Landmandsbank (fra 1911), Andelsmejeri (opr. 1884, indtil 1892 Fællesm., ombygg. 1898), Vandværk (priv., anl. 1901), Jærnbanest. og Posteksp.; *Svenstrup* (1610 Suenstrup) med Forsamlingshus (opf. 1893), *Mogenstrup* (1610 Monstrup); *Sjørup* (1610 Søerup). Saml. af Gde og Hse: *Sønderskovgde*, *Battrupholt* (1664 Bartrupholt). Gaarde: *Sjørupgd.* (1580 Siørupgaard): 13,8 Td. H., Ejds. 170; 237 ha, alt Ager (3 Lejehuse), *Ramten Møllegaard* (1610 Ramten Mølle), *Ny-Sjørupgd.*, *Kolstrupgd.* (1424 Kolstrup).

Nimtofte S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa*) og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m.*), Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr.*), Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 360. Lægd. Kirken er selvejende.

*) undtagen Svenstrup By og Kolstrupgd. (med 92 Indb. i 1921), der har Tingsted i Randers og hører under Rets- og Politikr. Rovsø Hrd. m. m., samt til Rovsø Lægekr., men iøvrigt under de samme Kredse som den øvrige Del af Sognet.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Skib, Kor og Apsis er fra romansk Tid af tilhuggen, Apsis dog af raa Granit paa Sokkel med Skraakant. Et Par Vinduer og Norddøren er bevarede (tilmurede). Det spinkle Taarn og det anselige Vaabehus, med Kamgavl, er fra Middelalderens Slutn., af Munkesten. Kirken har fladt Loft. Altertavle fra 17. Aarh. med et Maleri (Christus i Getsemane). Romansk Granitfont med Bladrænke paa Kummen og Dyrefigurer paa Foden. Prædikestol fra 1657. Alterstager fra c. 1470. Ligsten over Søren Andersen Møller af Ramten Mølle, † 1705. I Skibet 3 Malmlysekroner, skænkede 1884—85 af H. P. Grønleff og Hustru. Ved Kirken en koersmærket, romansk Ligsten af Granit.

Sjørupgaard mageskiftede Kronen 1580 til Aarhus Kapitel, som 1662 ejede den (15 Td. H. samt Skov til 400 Svins Olden). 1770 og 1795 var den (8 Td. H.) en Avlsgd. under Vedø, men 1796 tilhørte den Fr. Hansen († 1834 som Toldkasserer i Grenaa) og 1806 Ex. jur. Poul R. Wendelboe († 1865), som 1812 skødede den for 8500 Rd. til

Nimtofte Kirke.

Forv. J. D. Karck († 1840). 1818-31 tilhørte den Løjtn. M. H. J. D. Treschow (sen. til Fuglsig), som 1819 sammenlagde den med en Gd. paa 6 Td. H., derefter (1834) N. Clausen og 1841 O. W. Hagemann til Rodsteenseje samt dernæst Vilh. Bluhme († 1886), som 1861 solgte den (17 Td. H.) for 68,500 Rd. til Kammerd. D. F. L. Grandjean, men 1862 kom den for 32,000 Rd. til J. A. Neergaard til Fannerupgd. og R. Lund til Slemminggd. Af P. Chr. Fibiger solgtes den 1881 for 105,000 Kr. til Forv. I. Hartvigson, af ham 1886 for 224,000 Kr. til Fabrikant O. Johanson og 1887 af Staldmester Lundén i Stockholm til Gross. H. Hartvigson. Derefter kom den til Overformynderiet i Kbhvn., som 1896 afhændede den for 42,200 Kr. til Gdr. Søren Nymann; af Otto Nymann solgtes den 1915 for 300,000 Kr. til et Konsortium, og 1916 af Hestehandler Kr. Rasmussen for 200,000 Kr. til den nuv. Ejer N. Chr. Bisgaard.

Mogenstrups Hartk. blev 1728 paa Grund af Sandflugt nedsat med 6 Tdr.; 1793 klages atter over Sandflugtens Ødelæggelser.

I Sognet nævnes 1664 „Wingarden“; i Dske Atl. omtales „Vindgaarde“.

Ved den østl. Ende af Sjørup Sø har ligget Byen *Sjørup*, der ødelagdes ved en Brand i Beg. af 19. Aarh.; endnu i Slutn. af Aarh. saas Rester af Brønde, Havediger og Brønlægninger. — Paa Hyttebakken ved Kolstrup har der før været en Glashytte, hvoraf endnu ses Spor. — I Mogenstrup har der været en hellig Kilde.

Paa Torvet i Nimtofte er 1920 rejst en Genforeningssten paa en indhegnet Plads.

I Nimtofte holdtes tidl. Markeder; disse flyttedes kort efter 1900 til Ryum.

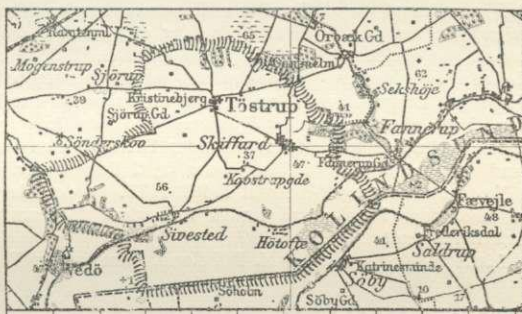
Over en Lodør paa Præstegaarden staar Aarstallet 1592.

Et ikke ringe Antal store Stenalders Stengrave kendes i Sognet. Ved Svenstrup ses paa en høj Banke en fredl. Langdysse med Rester af to Kamre (*Daasen* eller *Daashøj*), og et Par andre Langdysser har ligget i Nærheden. Under Mogenstrup er fredl. en Høj omsluttende en Jættestue, og her har tillige været en Høj med en af Nationalmuseet undersøgt, men nu slojftet Jættestue med mærkelig lang Gang, fremdeles et Par Langdysser og en Runddysse. Endelig har ogsaa under Sjørup og Sønderkov været Stengrave. Paa Gravhøje har Sognet ligeledes været ganske rigt. Der er paavist c. 80, men af dem er kun et lille Antal endnu nogenlunde bevaret; mange har deres Plads i Sognets Sydøstside, i Tilslutning til de mange Oldtidsmindesmærker i Nabosognet Tøstrup.

Indtil ¹⁴/_e 1775 var Koved S. i Sønderhald Hrd. Anneks til Nimtofte; i Stedet fik det da Tøstrup til Anneks.

Litt.: H. Birkelund, N. By, i Jyske Byer og deres Mænd XI, Kbh. 1918. — S. Forf., N. Præster, i Fra Randers Amt 1913. — S. Forf., Tvende Stervboer i N. Skole, sst. 1917. — S. Forf., N. og Tøstrup Skoleembeder 1772, sst. 1919.

Tøstrup Sogn (*Nimtofte-T. Km.*), Anneks til Nimtofte, omgives af dette, Ørum Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Skiffard Bæk, Ginnerup Sogn samt Sønder-Dyrs Hrd. (Albøge og Nødager S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal, og Sønderhald Hrd. (Koved S.), fra hvilket det delvis skilles ved Nimtofte

Aa. Kirken ligger c. 14 km V. for Grenaa. De noget højtliggende, bakkede Jorder (Brunbjærg, Foldbjærg, Slotsbakke, Pognæshøje, Dyrhøje, Lyshøj) er sandede og skarpsandede, med Enge ved Kolindsund.

Befolkning i 1921: 575 (1801: 214, 1850: 376, 1901: 563), boende i 125 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 149 Td.; 27 Gde med 139 og 39 Hse med 10 Td. Hartk., samt 27 jordløse Hse. Ejdsdk. (1924): 2113, deraf Jordv. 1386. Areal: 2217 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 2 ha, Rug 191, Byg 194, Havre 343, Blands. til Modenhed 116, Kartofler 106, Foderroer 217; Brak udgjorde 76 ha, Grønfoder og Græsning 693, Haver o. l. 22, Tørvemoser 4, Skov 104, Heder og Lyngbakker 52, Vandar. 13. Kreaturhold (1923): 287 Heste, 896 Stk. Hornkv. (deraf 449 Køer), 8 Geder, 159 Faar, 1076 Svin.

I Sognet Byerne: *Tøstrup* (1458 Tøstrup) med Kirke og Skole; *Skiffard* (1373 Skiffar, 1387 Skiiffar) med Kbmdshdl.; *Sivested* (1373 Siuisted) med Skole (opf. 1890), Missionshus (opf. 1884) og Kbmdshdl. *Kovstrupgd* (1610 Koustrup). Gaarde: *Tøstrupgd.* (før Christinebjærg), *Lykkeslund*, *Havstedgd.* *Bakkely Mejeri* (opr. 1909).

Tøstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 361. Lægd. Kirken er i privat Eje.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibet er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Begge Døre (Nordøren tilmuret) er bevaret. I den senere Middelalder ombyggedes Koret i Skibets Bredder og fik sin nuvæ., tresidede Afslutning (overvejende af Granitkvadre fra det nedrevne Parti); ved samme Tid overhøvedes Kirken, og Taarnet (Granit og Munkesten) og Vaabenhuset (Munkesten) tilbyggedes. Paa Taarn gavlen Aarst. 1778, fra en Restauration. Altertavle fra omtr. 1600, med et Maleri (Nadveren). Romansk

Granitfont med Bladranker. Prædikestol fra s. Tid som Altertavlen. Mellem Skib og Vaabenhus en smuk jærnbeslaet Dør.

Tøstrupgaard, forhen *Christinebjerg*, blev samlet 1845 og 1849 af Ole Larsen, hvis Enke 1871 solgte den (19 Td. H.) for 40,000 Rd. til Sagf. M. J. V. Bay i Æbeltoft († 1892), som 1876 afhændede den for 120,000 Kr. til M. B. Nørgaard (senere til Ørbækgd.). Den kom derefter til Kammerherreinde Charlotte C. Sehested, f. Linde († 1894), som 1893 overdrog den til Sønnen Landbrugsminister, Kmhr. Kn. Sehested, † 1909, hvorpaa den kom til F. Nymann og 1914 solgtes for 90,000 Kr. til A. Damsgaard. 1916 blev den udstykket i 7 Statshusmandsbrug og 2 mindre Gde, medens en Hovedparcel paa 7 Td. H., 60 ha, solgtes til Chr. Lassen.

Ved Tøstrup ligger i Bunden af en smal, dyb Dal en større, vistnok ved Kunst noget tildannet Banke, „*Slottet*“; Murlevninger findes ikke. I Sivested ligger en Gaard, som ogsaa kaldes „*Slottet*“. — I Sognet nævnes 1387 „*Tidzildrup*“.

I Skiffard er 1920 rejst en Genforeningssten.

Sognet er det paa jordfaste Oldtidsmindesmærker rigeste i Hrd., idet der er talt over 265 eller knapt $\frac{1}{4}$ af, hvad der tilsammen kendes i hele Nørre-Dyrs Hrd. Langt overvejende er det Gravhøje, af hvilke der er paavist c. 250, og de ligger gennemgaaende tættest paa Højdedragene i Sognets sydl. Del. Talrige af Højene er nu forstyrrede eller sløjfede, men der er dog endnu saa mange bevarede, at de giver Egnen et eget Oldtidspræg. Under Sivested er fredl. 8 tildels meget anselige Høje, deribl. de 2 *Dyrhøje*; ikke langt derfra er under Kovstrup fredl. de to *Pognæshøje* og de to *Rodehøje*, og under Tøstrup er fredl. 2 Høje, under Tøstrupgd. en smuk Runddysse og under Lykkeslund ikke mindre end 3 Langdysser og 2 Runddysser.

Tøstrup var et eget Pastorat indtil 1775, da det blev Anneks til Nimtofte. Fra den nu nedbrudte Præstegaard findes i Randers Museum en Egebjælke med Indskr., at Gaarden brændte $\frac{7}{12}$ 1741.

Litt.: se Nimtofte S. — H. Birkelund, Fæstesag fra T. 1789, i Fra Randers Amt 1921.

Anholt Sogn bestaar af Øen Anholt i Kattegat, beliggende c. 52 km NØ. for Grenaa, c. 60 km SØ. for Læsø og c. 100 km NV. for Helsingør, under omtr. $56^{\circ} 42'$ n. Br. og $11^{\circ} 31'$ ø. L. f. Grw. Øen har Form som en Kile med sin

bredeste Ende mod V., omtr. 4 km, medens den mod NØ. løber ud i en Spids „*Totten*“; fra SV. til NØ. er der c. 10 km. Den er 22 km². Naar undtages Farvandet paa Sydøstsiden, „*Pakhusbugten*“, der er dybt og rent, er Øen ligesom Læsø omgivet af farlige, ofte langt udskydende Grunde og Rev; saaledes ligger ved Nordøstspidsen det c. 12 km lange Østerrev, som ender i Knoben; ved Nordvestpynten (ud for Nordbjerg, 39 m, og Nordstrand Klit) ligger Nordvestrevet, og mod SV. ud for Ørehage ligger Stensøre. Fra en smal, sandet Forstrand hæver Øens vestl. Del sig i høje, med Græs, Marehalm og Senegræs bevoksede Bakker af Moræneler og tilføjet Sand til over 30 m, skilte ved smalle Lavninger; højeste Punkt er Sønderbjerg, 48 m. Men allerede lidt inden for Kysten falder Bankerne brat af til et Engdrag (før en Vig, derefter en Indsø med Holme (Karisholm, Stisholm)), der skiller dem fra Øens østl. Del, som er et lavtliggende, øde Sletteland, opfyldt af Stenrevler med Flyvesand og Miler. Kun Bakkerne mod V., der er dækkede af et tyndt Lag Muld, er noget opdyrkede. Af de tidligere Skove (se ndfr.) er ingen

tilbage; i de senere Aar har man dog begyndt at beplante Højlandets Bakker (Vilhelminelyst Plantage, anl. 1895, 74 ha, deraf tilpl. 47; Hermandsgave Pl., anl. 1908, 58 ha, deraf tilpl. 17). Langs hele Kysten er der god Badestrand.

Befolkning i 1921: 235 (1801: 129, 1850: 151, 1901: 296), boende i 54 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 10 Td.; 57 Hse med 10 Td. Hartk. Ejds. (1924): 761, deraf Jordv.: 97. Areal: 2175 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 14 ha, Byg 4, Havre 8, Kartofler 9; Grønfoder og Græsning udgjorde 133 ha, Skov 63, Heder og Lyngbakker 20, Klitarealer og Stenmarker 1844. Kreaturhold (1923): 20 Heste, 28 Stk. Hornkv. (deraf 16 Køer), 28 Geder, 195 Faar, 29 Svin.

Paa Øen *Anholt By* med Kirke, Præstegd., Skole (opf. 1918, Arkt. M. C. Thoft, Grenaa), Forsamlingshus (opf. 1910), Lægebl., Badehotel („Peder Paars“), Brugsforen., Kbmshdl., Telegrafst. og Posteksp. Paa Nordvestpynten af Øen er 1899-1903 paa Statens Bekostning for 990,000 Kr. bygget en Havn, hvis saml. Areal udgør c. 7 ha, beskyttet ved 2 bøjede Ydermoler med en Indsejlingsaabning paa 45 m og inden for disse et ved en Tværmole beskyttet Havnebassin med en Dybde af indtil 3,7 m; paa alle Molernes Hoveder Havnefy, paa den nordl. Ydermole Hoved et Vinkelfyr, hvidt og rødt stribet Taarn, opr. 1903, rødt, hvidt og grønt fast Fyr og hvidt og rødt Blinkfyr, Flammens Højde o. H. 8 m, Synsvidde 10 Sømil. Ved Havnen Bedding for Fartøjer indtil 20 T., Statstelefont., Posteksp.,

Anholt Fyr.

Toldassistentst., Havnemesterbl., Provianteringsforretn., Sømandshjem, Kbmshdl., og flere Fiskepakhuse. — Paa NØ.-Kysten knap 2 km fra Totten findes *Anholt Fyr*, et rundt, hvidt Taarn med rødt Bælte foroven, 42 m højt, hvidt Blinkfyr, Flammens Højde o. H. 40 m, Synsvidde 18 Sømil. Ved Siden af dette et mindre Signalfyr til Signalisering til Fyrskibet. Paa Øen findes Redningsstation med 2 Baade, den ene ved Fyret og den anden ved Byen; ved Havnen en Motorredningsbaad. Uden for Knobene ligger Fyrskibet *Anholt Knob*, 13 km ØNØ. for Fyrtaarnet (hvidt Blinkfyr, Flammens Højde o. H. 10 m, Synsvidde 11 Sømil; der findes Sirene). Øens Postforbindelse, med Motorskib, foregaar over Grenaa 1 G. ugentlig og over København 1 G. ugentlig.

Paa Anholt var der 1924 33 Fiskere (deraf 18 Erhvervsf.), der ejede 13 Fartøjer (deraf 9 Motorf.) til Værdi 65,000 Kr. samt Redskaber for 21,490 Kr.; Værdien af Fangsten (24,9 Tons Rødspætter, 55,2 T. Ising, 31,1 T. Torsk og 40 T. Sild) udgjorde 80,374 Kr. I Anholt Havn landedes til Viderebesørgelse s. A. af danske

og svenske Fiskere ialt c. 620 Tons fersk Fisk til Værdi c. 230,000 Kr., deraf c. 202 T. Sild (Værdi c. 50,500 Kr.) af svenske Fartøjer. Anholt Havn søgtes i 1924 af 2224 danske og 1989 svenske Fiskefartøjer samt af 325 Fragt- og andre Skibe.

Anholt S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrslund Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 6. Forligskr.

og 4. Udskrivningskr.
364. Lægd. Kirken er selvejende.

Anholt Kirke.

Den lille Kirke be-
staar af Kor og Skib ud
i eet (uden Korbue)
samt Taarn mod V. Den
er opf. 1818, da den
ældre Kirke var bleven
ødelagt under den en-
gelske Okkupation, af
smaa gule Mursten i ro-
mansk Stil med Brædde-
loft; Taarnet har firsidet
Pyramidetag; dets Un-
derrum er Forhal; over
Indgangen fra V. staar
paa en Rude Fr. VI's
Navnetræk og Aarstal
1818. Ny Altertavle
(Vandringen paa Søen),
malet 1890 af C. Ras-
mussen; den gl. Alter-
tavle (over Døren), hvis
Indfatning ligesom Præ-
dikestolen mulig skriver
sig fra en Restauration
af den ældre Kirke 1683,
er et Maleri (Nadveren)
fra 1819. Stenfonten,
med Kors paa Kummen,
er fra den romanske Tid.
I Skibets Loft hænger et
Skib fra 1819. I Forhal-
len er indmuret en Sten-

tavle med Indskriften: „Anno 1683 hafve dette Lands Husbond edele Hans Rostgaard kgl. Maist. Ambts Forwalter ofver Cronborg Ambt med sin Søn Friderich Rostgaard hiulpen, at denne Kirche er blefven repareret. Jens Rostgaard“. Den ældre Kirke skal ikke have været ældre end Tiden noget efter Reformationen, idet Øen efter en tvivlsom Beretning før siges at have været Anneks til Mørup Sogn i Halland*). — Paa Kirke-
gården er begravet Major Ketil Melsted, der faldt her 1811 (se p. 628).

Øen kaldes i Vald. Jrdb. *Anund*; Beboerne selv kalder den *Anø*; 1434 skrives *Anolte*, 1441 *Anolt*, 1482 og 1486 *Anool*. Øen er bleven befolket allerede i den tidligste Oldtid. Der er vel ikke paavist Køkkenmøddinger, ikke heller Gravhøje, Dysser eller andre Stengrave; men navnlig paa den østl. Del er der opsamlet Tusinder af Oldsager fra ældre og yngre Stenalder, dels Forarbejder, dels færdige Sager i brugelig eller beskadiget Stand; endvidere findes meget Affald fra Flinttilhugning. Sagerne henligger ofte i stort Antal omkring Stenlægninger, der formentlig har tjent som Ildsteder. Fra Bronze-

*) Præstekaldet var før kun ringe. Kongen tilstod 1551 Præsten Peder Knudsen Kongetienden af Voldby Sogn; 1567 tilstodes der Kaldet Kronens Part af Korn- og Kvægtienden af Voldby Sogn, da Kaldet ikke havde den nødvendige Indkomst; 1680 paalagdes det Aarhusbispen at sørge for, at Præsten fik af Bønderne Fisketiende og andre lovbelåede Afgifter; 1706 klagede Præsten over sin elendige Tilstand, osv. Se videre Chr. Bruun, Fr. Rostgaard, I p. 408 fig.

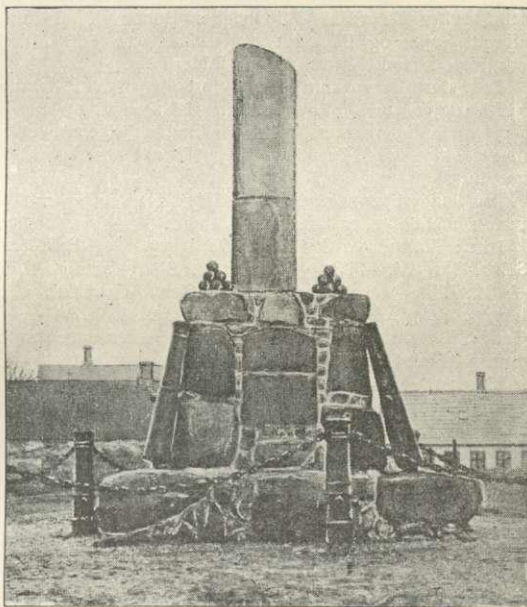

alder og Jernalder synes der derimod ikke at være Minder. Øen tilhørte i ældre Tid Kronen (1441 forleenedes Hr. Otte Nielsen Rosenkrantz med A og Grenaa), der 1668 solgte den til Toldforv. Peder Jensen Grove, hvis Enke 1674 blev g. m. Hans Rostgaard til Krogerup († 1684). Sønnen Fr. Rostgaard, under hvem Øen 1711 blev plyndret af de svenske, lagde den med Sejerø og Neksælø ind under det af ham 1741 oprettede Stamhus Krogerup, og den hører endnu til det Stamhuset substituerede Fideikommis (se II p. 79); nuv. Besidder er Kmjkr. H. F. R. v. d. Maase; i 1902 er dog den matrikulerede Jord for 60,000 Kr. overgaaet til Selveje, medens Stamhusbesidderen har forbeholdt sig Strandretten og den ikke matrikulerede Jord. 1899 eksproprierede Staten c. 210 ha til Fiskerihavn. Fideikommisset ejer saaledes c. 1650 ha Hede og Klit, en Beplantning med Eg og Naaletræ samt en lille Gd., der en Aarrække har været beboet af den forrige Besidder.

Bjærgning ved Strandinger har i lang Tid været en god Indtægt for Beboerne („hver lever christelig og nærer sig af Vrag“; som bekendt blev Fr. Rostgaard i høj Grad opbragt paa Holberg, fordi han havde valgt A. til Skueplads i Peder Paars), om end Antallet af dem er blevet formindsket ved de gode Fyrvæsenforanstaltninger. Af 337 Strandinger i Randers Amt i 1858-81 faldt de 125 paa Anholt; 1882-87 strandede der 34, 1894-99 31 Skibe. Begyndelsen til Fyrvæsenet blev gjort under Fr. II, idet der ⁸/₁₆ 1560 udgik kgl. Ordre om at opsætte en „Fyrpande“ paa A., og ¹⁶/₁₂ s. Aar gentoges Ordren, at en „Fyrlampe“ skulde opsættes, hvorimod den Sotønde, som ved Kongebrev af ²²/₄ 1560 var befalet udlagt paa Anholt Rev, ikke skulde udlægges;

senere udgik der jævnlig Kongebrev om, at Fyrlampen skulde passes. Fra først af brugtes der Træ til Fyringen, men den tidligere Antagelse, at det var ved Fyret, at Øens store Skove af Fyr, Gran og Enebær er ødelagte er ikke rigtig, thi ⁸/₁₆ 1564 forbød Kongen, at der maatte hugges Ved i Skoven paa A., da den ellers vilde blive øde; 1579 gentoges Ordren, og endnu 1591 var der saa megen Skov, at den tjente som Sømærke. Det, der ødelagde Skoven, var Beboernes skaanselsløse Hugst i den til Tjæreudkogning, og senere kom Sandflugten, der især fra 1643 tog Overhaand og helt gjorde det af med den. Fra Beg. var Fyret vistnok et Papegøjefyr (se V p. 76); senere blev det vistnok ligesom paa Skagen omdannet til et Taarnfyr, en „Lygte“ (se et Billede i „Danmarks Natur“, Kbh. 1899, p. 281), og fra 1623 blev der indrettet et Vippelyt med Benyttelse af Stenkul (1622 gjorde Chr. IV Akkord med Wigel Anchus om Anleggelsen af en „Fyrbakke“ efter hollandsk Mønster), hvilket holdt sig til 1785, da der opførtes et c. 35 m højt Taarn med et aabent Blusfyr, hvilket 1805 fik Lanterne og 1838 som det sidste lukkede Kulfyr omdannedes til et Spejlfyr; endelig opførtes 1881 det nuv. Taarn, og Fyret blev et Linsefyr. Fyret paa Ostebakken midt paa Øen er nu nedlagt. (Om Skoven se J. Deichmann Branth, Bot. Tidsskr. 2. R. I p. 195 flg., og K. J. V. Steenstrup, Tidsskr. f. Skovvæsen, VIII p. 82 flg.; om Fyrvæsenet V. A. Secher, i Saml. t. j. Hist. 3. R. II, og C. D. Bloch, i Tidsskr. f. Søværnen. Ny R. XXXIII p. 436).

En vigtig Erhvervskilde for Øen var ogsaa tidligere Sælhundefangsten (se Bruun,

Monument for Krigen med England.

Rostgaard I p. 145); men den er næsten ophørt, som man mener fra den engelske Okkupation af Øen 1809-14, da Englænderne ved deres Skyden paa Dyrene fordrov dem. Ved Englændernes Ankomst opførtes omkring Fyrtaarnets østlige Side et Værk med Volde og Grave, forsynet med Kanoner, ligesom der i Taarnet var anbragt svært Skyts og i Muren Kasematter til Garnisonen, som bestod af 400 Mand. Et Forsøg, som en dansk Ekspedition, bestaaende af Kanonbaade og omtr. 1000 Mand under Anførelse af J. C. Falsen, gjorde paa at tilbageerobre Øen 26.-27. Marts 1811, mislykkedes helt og kostede Major Melsted og flere andre Livet; i det hele var der 300 døde og saarede (se Ugebl. „Dannebrog“, 1881-82, p. 827; Hans Hjorth, Englænderne paa A. 1809-14, Kbh. 1907; Episoden behandles af Holger Drachmann i „Paa Sømands Tro og Love“). Som Minde om denne Begivenhed er der i Byen rejst et Mindesmærke (afsl. ¹²/₈ 1905) efter Tegn. af Billedhugger Bonnesen, et muret Granitfundament, bærende en afbrudt Søjle, og flankeret af Kanoner, som er opfisket paa Kysten. Øen er meget rig paa Harer, Høns, Vildænder og Edderfugle.

Det store Havneanlæg har gjort Øen til et Samlingssted for danske og fremmede Fiskefartøjer under Sildefiskerierne i Kattegat, og Øen har faaet et stadig voksende Besøg af Sommergæster, men har endnu ikke noget større Badehotel. Agerbruget er meget ringe paa Grund af Øens Ufrugtbarhed (366 Td. Ld. paa 1 Td. H.), mest dyrkes Rug.

Paa Sønderbjærg findes en hellig Kilde, *Døberkilden*, og mod NV. paa Øens Marker „det rindende (eller rensende) Vand“.

Litt.: Th. Bugge, Om den rette Længde og Brede af Øen A., i Nye Saml. af Vidensk. Selsk. Skr. IV, 1793. — L. Bynch, Efterretn. om A., i „Iris og Hebe“, 1801 og 1802. — T. A. Becher, Nogle Bidr. til Øen A.'s Hist., i „Orion“ IV. — V. Boye, A., En topogr.-antiqu. Skizze, i Saml. t. j. Hist. I. R. VI. — Tauber, Fra et Ophold paa A., i Geogr. Tidsskr. VI, 1889. — E. T. Kristensen, Øen A. i Sagn og Sæd efter Folks mundtl. Medd., Kolding 1891. — A. Riis Carstensen, A., i Danm. i Skildr. og Bild. I p. 274 flg. — Beskr. til geol. Kort over Danm., Kortbl. Læsø og Anholt, ved A. Jessen, Kbh. 1897. — F. J. V. Daun, Præst paa A. 1736-42, har beskr. A. i et Haandskr., Kgl. Bibl. Kallske Manuskriptsaml. — M. Mackeprang, A. før Per Paars, i Danske Studier 1904.

Sønder-Dyrs Herred.

Sognene: Aalsø, Hoed, Vejlbj, Homaa, Lyngby, Albøge, Hillested, Rosmos, Tirstrup, Fuglslev, Feldballe, Nødager, Kolind, Ebdrup.

1584

Sønder-Dyrs Herred grænser mod N. til Nørre-Dyrs og Sønderhald Hrd., hvor Grænsen dannes af det udtørrede Kolindsund, mod V. til Ø.-Lisbjerg Hrd., mod S. til Mols Hrd. og mod Ø. til Kattegat. Fra V. til Ø. er der højst 22 km, fra N. til S. 17 km. Overfladen er ikke videre højtliggende og for en stor Del jævn; højeste Punkt, Møgelbjærg, 83 m, ligger mod S. Jorderne er overvejende sandmuldede, sjældnere lerede. Ved Kysten, ved Glatved Strand, fremtræder Kalkformationen, medens den i Herredet ofte danner Underlaget. Af Skov findes der en Del (i alt 2818 ha), især i Midten og paa Østkysten. Det hører til Amtets mindre frugtbare Herreder (ved Matr. gnmst. 20¹/₄ Td. Ld. paa 1 Td. H.). Det saml. Areal udgør 31,366 ha (c. 313,7 km²),

deraf Vandar. 463 ha. Ager og Engs Hartk. samt det halv. Skovskylldshrtk. udgjorde $\frac{1}{2}$ 1905 2589 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1921: 11,014 (1801: 4598, 1850: 7617, 1901: 10,428). I gejstl. Hens. udgør Hrd. med Grenaa Kbst. og Nørre-Dyrs Hrd. samt Skarresø S. af Ø.-Lisbjerg Hrd. (Anneks til Kolind S.) eet Provsti, Nørre- og Sønder-Dyrs Hrdr.s Provsti.

Sønder-Dyrs Hrd., i Vald. Jrdb. *Dyrsø Syndræhæreth*, hørte i Middelalderen til Aaboysse, senere til Kalvø Len og fra 1660 til Kalvø Amt; se videre p. 341.

Som Minder fra den Tid, da Havet under den ældre Stenalder skød sig gennem Kolindsund ind langs Nordsiden af Sønder-Dyrs Hrd., er der flere Steder ved denne fordoms Kystlinie truffet Køkkenmøddinger (saaledes ved Kolind og i Banken Nederst). Ligesom Nørre-Dyrs Hrd. udmærker Sønder-Dyrs Hrd. sig i arkæologisk Hens. dog mest ved sine mange store Stenalders Stengrave (Runddysser og Langdysser), af hvilke der er paavist ikke mindre end c. 150 (deraf en Tredjedel alene i Nødager Sogn); øjensynlig maa her have været ganske vigtige Stenalders Bygder. Ogsaa Gravhøjene, af hvilke der i alt kendes c. 550, nu dog for en stor Del beskadigede eller sløjfede, tyder paa en ikke ringe Bosættelse gennem den yngre Stenalder og Bronzealderen; i størst Antal optræder de mod N. i Hrd., i Sognene Nødager, Albøge, Lyngby og Aalsø. Ogsaa Oldsagfund fra disse Afsnit af Oldtiden kendes i stort Antal. Fra Jernalderen foreligger derimod her som flere andre Steder forholdsvis færre Minder.

Litt.: J. V. Nissen, Bidr. til Skildr. af Forhold i Nørre- og S. Hrdr., i Saml. t. j. Hist. III p. 97 flg. — H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker, 1896. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i S.-Dyrs Hrd., af J. V. Nissen (Manusk.). — Th. Søegaard, Medd. om Administrationen af de kgl. Skove i Sønder- og Mols Hrd. 1670-80, i Saml. t. j. Hist. 3. R. I.

Aalsø Sogn (Aa.-Hoed Km.), det største i Herredet, omgives af Annekset Hoed, Homaa og Vejlbj Sogne, Nørre-Dyrs Hrd. (Enslev S., Grenaa Købstadjorder og Gammel-sogn), fra hvilket det delvis skilles ved Aaen Grenaa, og Kattegat. Kirken ligger c. 5 km SSV. for Grenaa. Jorderne, der mod SØ. er noget højtliggende og bakkede (højeste Punkt Ravnhøj, 55 m; Annebjerg; Pynten Havknude (1440 Haffknud), c. 13 m, ved Kysten), i øvrigt lavtliggende og jævne, er afvekslende sandede, sandmuldede og lerblandede, med en Del Skov og Plantage (Katholm Sk., Højbjerg Kær, Harebjerg, Birkesk.; Fuglsang Pl., anl. 1897, 52 ha, deraf tilpl. 14; Fuglsang-Polderev Pl., anl. 1900, 50 ha, deraf tilpl. 24). Krag sø er c. 24 ha. Fra Grenaa Havn og mod S. er der god Badestrand. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Grenaa til Aarhus og Æbeltoft samt Ryumbaard-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 1160 (1801: 610, 1850: 858, 1901: 1189), boende i 228 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 361 Td.; 49 Gde med 337 og 97 Hse med 24 Td. Hartk., samt 23 jordløse Hse. Ejds. (1924): 4416, deraf Jordv.: 2562. Areal: 4312 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 23 ha, Rug 145, Byg 274, Havre 740, Blands. til Modenhed 126, Kartofler 144, Foderroer 308; Brak udgjorde 65 ha, Grønfoder og

Græsning 872, Haver o. l. 65, Tørvemoser 13, Skov 779, Heder og Lyngbakker 375, Klitarealer og Stenmarker 95, Vandar. 52. Kreaturhold (1923): 486 Heste, 1610 Stk. Hornkv. (deraf 859 Køer), 40 Geder, 194 Faar, 1524 Svin.

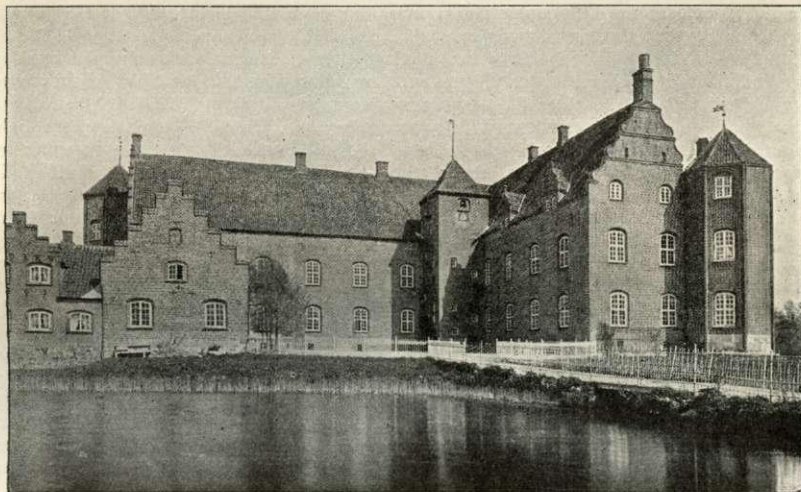
I Sognet Byerne: *Aalsø* (1406 Alsø) med Kirke, Præstegd., Skole, Brugsforen., Andelsmejeri (opr. 1899), Ml., Jærnbanest. og Posteksp.; *Aalsrode* (1501 Olsrode) med Skole, Forsamlingshus (opf. 1889), Brugsforen. og Andelsmejeri (opr. 1890, ombygg. 1897); *Højbjerg* (1402 Høbærg); *Fuglsang* (1664 Fugelsang) med Skole. *Aalsø Enge*, Huse. Gaarde: Hovedgaarden *Katholm* (1664 Kat Hollem) har 61,3 Td. H., Ejds. 750, deraf Skoven 220, Jordv. 404, deraf Skoven 63; c. 1023 ha, deraf Ager 416, Eng 28, Skov 527, Hede 44, Mose 1. Hovedgaarden *Hessel* (1291 Heszæl, 1328 Hessæl) har 46,6 Td. H., Ejds. 450, deraf Skoven 30, Jordv. 378, deraf Skoven 25; c. 982 ha, deraf Ager 193, Eng 331, Skov 110, Hede 276. *Kejsergaarden*: 14,1 Td. H., Ejds. 185, Jordv. 119; c. 120 ha, deraf Ager 100, Eng 15. *Skovlyst*, Forpagtergd. under Katholm, har 12,2 Td. H., Ejds. 115, Jordv. 87; c. 169 ha, deraf Ager 160, Eng 6. *Petersminde*: 11,1 Td. H., Ejds. 81, Jordv. 61; c. 65 ha, deraf Ager 59, Eng 3. En Parcel af Hessel Hgd.: 11,1 Td. H., Ejds. 63, Jordv. 63; c. 68 ha, deraf Ager 32, Eng 36. En Gd. i Højbjerg: 10,1 Td. H., Ejds. 67, Jordv. 54; c. 61 ha, alt Ager. *Aalsrodegd.*: 8,4 Td. H., Ejds. 125, Jordv. 98; c. 88 ha, deraf Ager 69, Eng 14. *Grenaa Mølle* (Søndre Mølle).

Aalsø S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 365. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Katholm.

Kirken, indviet til Vor Frue, bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V., Vaabenhus og Kapel mod S. samt Sakristi (nu Ligkapel) paa Korets Nordside. Af den oprindelige, i romansk Tid af raa Kamp opførte Kirke staar kun Skibets Vestgavl og en Del af Side-murene. Omtr. 1450 tilføjedes Taarnet, af Munkesten, med Spidsbue ind til Skibet og smukke Blindingsgavl i N. og S. Vistnok samtidig nedbrødes det oprindl. Kor, Skibets Mure forlængedes mod Ø. og fik en lige Afslutning, og Vaabenhuset og Sakristiet opførtes, alt af Munkesten og paa den indvendige Side tildels Kridtsten. Thomas Fasti til Vennergd. lod Kirken hvælve (rundbuede Hvælvinger) 1596; hans Enke Christence Bryske lod 1601 Taarnrummet og 1609 Vaabenhuset overhvælvede samt ombyggede dettes Gavl i Renæssancestil (Indskr. herom i den næstsidste Hvælving fra Ø.). I et Hjørne i Vaabenhuset findes en muret Blyovn. Gravkapellet er opf. 1611. Altertavlen er et anseligt Snitværk i Renæssancestil, skænket 1602 af Christence Bryske, restaur. 1899, med et nyt Maleri (Kopi af Blochs Christus consolator) af Luplau-Jansen. Alterkalk, ifl. Indskrift forgyldt i 1700 paa Bekostn. af Fru Hille Trolle til Høgholm. Romansk Granitfont med Dyrefigurer. Prædikestol i Renæssancestil, skænket 1599 af Thomas Fasti, medens hans Enke Christence Bryske lod den male i 1609. Orgelet, foran Buen ind til Taarnet, er skænket 1743 af Margrethe Benzon. I Skibet tre Malmysekroner, af hvilke den ene er skænket 1731 af Major Henr. Hoff til Hessel, den anden 1741 af Mette Benzon. Steds Ligsten over Mogens Lykke til Hessel, † 1620, over Niels Krabbe til Hessel, † 1564, og Hustru Fru Anne Ugerup, † 1598, over Strange Fasti til Katholm, † 1569 (alle med Portrætfigurer), samt over Major Henr. Hoff, † 1749, og Hustru f. Lange; i Gravkapellet, skilt fra Kirken ved et Jærngitterværk, en pragtfuld Ligsten af sort Marmor over Thomas Fasti til Vennergd., † 1600, og Hustru Fru Christence Bryske, † 1611 (med Portrætfigurer, udf. 1600). Paa Kirkens Nordvæg Epitafium af Marmor (opsat 1791) over Gehejmekonferensrd. Peder Rosenørn, † 1790, og Hustru Ulr. Hedevig v. Heynen, † 1772, udf. af J. Wiedewelt (deres Marmor-kister staar i Hvælvingen under Kapellet). Mindetavle over Præsten Mag. Jacob Buch, † 1736, og Hustru; Epitafier over Præsten Søren Kjeldsen, † 1666, og Hustru samt fjorten Børn (Maleri) og, i Gravkapellet, over Palle Krag til Katholm, † 1723, og Fru Hille Trolle, † 1722 (de to sidstes Kister samt Sønnen Niels Trolle Høgs († 1700), nu nedsænkede paa Kirkegaarden, stod tidligere i Kapellet paa

Thomas Fastis Ligsten). Under Koret en Gravkælder for Ejere af Hessel. I Vaabenhuset en Ligsten med Kors, sædvanlig kaldet „Stenen over Præsten fra Vejby“, men i Virkeligheden stammende fra 12.-13. Aarh. Paa Kirkegaarden er den af St. St. Blicher besungne Søren Mikkelsen Kanne († 1860) begravet, der 1835 frelste en ved Grenaa skibbruden Skipper (se Hist. Tidsskr. 6. R. I p. 536 flg. og J. Aakjær, St. St. Blichers Livstragedie II p. 238). Paa hans Gravsten staar nogle Vers af Blichers Digt.

Katholm har man antaget for at være det „*collis catti*“, der under Opstanden mod Vald. Atterdag 1359 belejredes af kgl. Tropper og Mikkelsdag ødelagdes af Kongen, men dog senere toges tilbage af Jyderne. Den ejedes 1419 af Iver Bryske, senere af Rigsrd. Strange Nielsen til Nørholm og af dennes Søn Claus Strangesen, hvis Datter Anne († 1592) bragte den til sin Mand Chr. Fasti til Vennergd., † 1557, der gjorde K. til en Hovedgd., til hvilken hans Søn Thomas F. († 1600 som Slægtens sidste Mand) efter Faderens Død samlede betydeligt Gods. K. ejedes derpaa af hans Enke Christence Bryske, † 1611 (der i Aarhus lod opføre et grundmuret Hus, „Trods-Kat-

Katholm.

holm“, Mindegade 4 i Aarhus; Mindestenen over Indgangsdøren er opsat 1900 af den daværende Ejer, Grosserer Rahr), som havde Livsbrev paa K. og 1608 købte Gaarden og sammes Birk (allerede nævnt 1564, nedlagt 1812) af sin afdøde Mands Slægtninge; derpaa ejedes den af hendes Broder Karl B. til Margd. († 1613), hvis Søn Trud B. 1616 solgte K. til Rigsadmiral Hr. Albert Skeel, som 1630 overdrog Gaarden (1638 50 Td. H.) til sin anden Søn Otte († 1644); dernæst tilhørte K. (60 Td. H.) dennes Søn Albert S. († 1667), hvis Datter Else S. ved sin Død 1682 efterlod K. til sin Mand Generalløjtn. Jens Maltessen Sehested, der 1684 ved Mageskifte erhvervede sin Svoger Chr. Reedtz's Part i K. (26) og i Hessel (18 Td. H.) m. m. for Boller i Vendsyssel og fik Skøde paa en anden Part (8 og 5 Td. H.) af sin afdøde Hustrus Moder Fru Anne Rammel, Peter Reedtz's Enke. Han og Hustru Margr. Rammel solgte 1691 K. (60 Td. H.) med Gods til Fru Hille Trolle (Enke efter Baron Iver Juul Høg; om hende se: Sev. Kjær, For to Hundrede Aar siden, p. 7 flg.) og hendes anden Mand Gehejmerd. Palle Krag, efter hvis Død 1723 K. (54, 113 og 309 Td. H.) blev stillet til Aukt. 1724 og købt for 21,200 Rd. af Generalmaj. Poul Rosenørn til Mejlgd. († 1737); K. ejedes derefter af hans Enke Fru Mette Benzon og Søn Gehejmekonferensrd. Peder R. († 1790), der 1776 afstod Gaarden til Oberstløjtn. Kmhr. Mathias Peter Otto R., † 1818, som 1804 solgte Gaard og Gods (54, 113 og 281 Td. H.) for 127,000 Rd. til Jens Jørgensen og Prokur. Niels Riis, der dog straks afstod sin Halvpart til Jørgensen, † 1830. Denne solgte K. 1813 til Købmd. i Grenaa H. L. Reininghus († 1834), i hvis Opbudsbo den (54, 95 og 251 Td. H.) ved Aukt. 1818 blev købt for 237 Rbd. r. S.,

80,381 Rbd. Sølv og 20,035 Rbd. Sedler af den duelige Landmd. Krigsassessor J. B. Secher (sen. til Vedo) og N. Jørgensen (sen. til Ingvorstrup), hvilke ejede den til 1823, da den ved Aukt. i deres Opbudsko købtes for 32,000 Rbd. Sølv af Statskassen, som ved Aukt. 1839 solgte den (54 og 251 Td. H. samt 3 Tiender) for 100,200 Rbd. Sølv til Kmhr., Major A. W. Dinesen († 1876), der meget forbedrede Driften; da dennes Søn Kmhr. Hofjægerm. W. L. Dinesen døde 1916, solgte hans Datter Grevinde Agnes Knuth, Vosnæsgd., den s. A. til den nuv. Ejer Kmhr., Hofjægerm. H. P. K. Collet til Lundbygd., der har forbedret Gaarden og udvidet dens Tilliggende. — Den nær Kysten mellem Skov liggende Hovedbygning er rejst paa en rundet Holm i en lille Sø. Den bestaar nu af tre Fløje, af hvilke de ældste og anseligste, Nordfløjen og Østfløjen, er opf. af Thomas Fasti. De er to Stokv. høje over de hvælvede Kældere, med Mure af røde Mursten over Granitkvadersokkel; Nordfløjen har rigt prydede Renaissancegavle med Detailler af Formsten; paa Østfløjen er der bevaret smaa, svungne Kvistgavle, og til Bygningen slutter sig tre Taarne, to ottekantede Hjørnetaarne med runde Murstensstave paa Hjørnerne (de teglhængte Hætter fra 18. Aarh.) og i den indre Vinkel mellem de to Fløje et firkantet Trappetaarn (med Pyramidespir), i hvis Mur en Stentavle med Bygherrens og Fru Christence Bryskes Vaaben. Smedejærnsankre paa Østfløjen danner Aarstallet 1588, paa Nordfløjen 1591. Bygningen har været planlagt efter en større Maalestok med en Vestfløj, endnu et Trappetaarn og en Spæremur foran Borgegaardens Sydside. Den nuvær., lave og uanselige Vestfløj er ifl. dens Jærnankre først tilbygget 1622 af Albert Skeel, som ogsaa opførte Ladegaardens ældste bevarede Dele, deribl. Agerumslade fra 1618, forlænget 1738. I Hovedbygningens Indre og i det firkantede Taarn findes 9 smukt udskaarne, vistnok oprindelige Døre (en er afbildet i Tegn. af æ. n. Arkit. 1. S. 2. R. Pl. 11). Desuden er der flere Stuklofter, Vægmalier i Riddersalen osv. Over Gravene fører to Broer til Ladegaarden og til Haven, der ligger mod N. og har gamle Lindealleer. (Litt.: S. Nygård, K., i Dske Hgde ved 1920 III).

Hessel tilhørte Niels Swey 1328, Hr. Christen Kaas 1391, Jens Olufsen (Godow) 1421-36, Christen Rud 1458-75, hans Enke Christine Bryske 1479 og Søn Jens Rud 1471-83, dennes Enke Marine Bertelsdatter (Hørby?) 1489, Niels Krabbe 1553-64, Fru Gertrud Tygesdatter Krabbe († 1602, Enke efter And. Christiensen Sandberg), Hartvig Kaas til Møllerup († 1625), som 1623 skal have solgt den til Rigsadmiral Hr. Albert Skeel til Katholm († 1639; Gden var 1638 40 Td. H.), hans Søn Otte S. († 1644) og Sønnesøn Albert S. († 1667); sidstnævntes Datter Else Skeel († 1682) ægtede 1681 Generalløjtn. Jens Maltens Sehested, som 1684 udkøbte sin Svoger Chr. Reeditz og Svigermoder Fru Anne Rammel af Gden (se ved Katholm). Derefter kom den til Sønnen Malte Sehested († 1712), hvis Enke Anne Kirstine Lange 1714 ægtede Major Henr. Hoff, som 1749 skødede H. (64 og 300 Td. H.) for 18,000 Rd. til sin Søn Major Malte Sehested H. († 1760), hvis Enke Anne Meulengracht Schou († 1781) 1762 solgte H. (64) med Grenaa Mølle (14) og Gods (281 Td. H.) til Major Jacob Preben Banner v. Heye († 1768), der 1764 solgte den paa Aukt. for 30,030 Rd. til Raadmd. og Fyrforvalter Hans Olufsen i Viborg, † 1765. Paa hans Dødsbos Aukt. 1766 købte Ritm. Chr. Ehrenreich v. Brockdorff (sen. til Søndervang) H. og Grenaa Ml. for 28,600 Rd., men solgte den 1769 for 34,200 Rd. til Forp. Søren Jensen Mønsted († 1786), hvis Enke Bolette Engelbreth († 1794) 1792 overdrog H. for 31,000 Rd. til sin ældste Søn Otto Chr. Mønsted (sen. til Lykkesholm), der 1798 solgte H. (64 og 275 Td. H.) samt Grenaa Ml. (13) for 63,000 Rd. til Landvæsenskomm., Kammerrd. Christen Lanng († 1837), der 1818 fik Tilladelse til at frasælge en Parcel paa 6 Td. H. Han solgte den 1835 til sin Svigersøn G. D. S. Wedel († 1868), der solgte den 1840 for 98,000 Rbd. r. S. til Cand. jur. C. G. de Lichtenberg († 1868), som efterhaanden bortsolgte det meste Gods; derefter ejedes den af hans Enke Casperine f. Snell († 1894) og fra 1889 af Sønnen Løjtn. G. de Lichtenberg, som 1918 solgte den til et Konsortium, der s. A. videresolgte den til den nuv. Ejer Ove Svendsen, der har frasolgt en Gd., Fuglsanggd., samt en Del Jord til Statshusmandsbrug. — Hovedbygningen, 3 Fløje i 1 Stokv., er opf. af Bindingsværk ved Midten af 18. Aarh. af Major Henr. Hoff og hans Søn; Midtfløjen og Vestfløjen (med Kælder) er ombyggede 1802 af Grundmür.

I Aalsrode, som tidligere har været et eget Sogn, har ligget en adelig Sædegaard, hvortil Peder Palnesen, der i sit Vaaben førte en halv Ørn og tre Bjælker, skrives 1468 og 1479, og Johan Daa 1477. 1610 døde Karen Basse i Aa. I 17. Aarh. tilhørte Gden Gregers Bryske. — Til Fuglsang skrev sig 1477 Væbneren Jens Rud fra Hessel. — Højbjerggaard fik Peder Hvid af Borup 1468 ved Skifte med Niels Prip i Tørslev. — I Sognet nævnes 1688 en Ødegd. kaldet „Helvede“. — Strandmøllen havde 1455

ligget til Øm Kloster i 100 Aar; den er maaske den samme som *Grenaa Vandmølle*, der brændte og nedlagdes 1702, i Stedet for hvilken Vejr møllen er opført.

Ved Søndermølle, i det nordvestl. Hjørne af Hessel Hede (i Middelalder og nyere Tid kaldet Brohede, se p. 421), ligger to større, af Sandflugt dannede Banker. I den nordl. er der i 1870'erne tilfældigt truffet gammelt Murværk og Fundament af store Granitsten. I den sydl. Banke blottedes i 1860'erne Levninger af 1,6 m tykke Kampestenmure, der efterhaanden nedbrødes til Bygningsmateriale; ligeledes fandtes Brokker af Munkesten, Tagsten (Hulsten) m. m. Sidstnævnte Ruin var Levning af en firkantet Bygning (12,5 m i Ø. og V., 7,5 m bred). S. for den fandtes en Del Mønter fra Tiden 1250-1450, og Ø. for den en Begravelsesplads med en Del Skeletter (et af dem laa i en af flade Sten muret Grav). Mulig er denne Ruin en Levning af det Spedalskhus *Skt. Jørgens Gaard* med Kapel, som hørte til Grenaa, og som nævnes 1520, da Chr. II's Kapellan Niels Torkildsen paa Livstid blev forlenet med det mod at holde Gaard og Kapel ved Magt og give de fattige, syge Mennesker deres rette Underhold; senere havde Mag. Jesper Brochmand Gaarden i Forsvar; sandsynligvis er den bleven nedlagt 1542 samtidig med Landets andre Spedalskhuse; 1562 var den øde, og Godset henlagdes da til Aarhus Hospital. — Aar 1455 nævnes et „Bro Hospital hos Grenaa“, som Chr. I da forlenede til Hr. Otte Nielsen Rosenkrantz mod, at han skulde bygge og forbedre Hospitalet og give det fattige Folk deri deres Renter og Rettighed. Mulig er det identisk med *Skt. Jørgens Gaard*. — *Brogaard*, hvis Besidder Oluf Boszen havde 2 Fjerding Jord af Grenaa Mark i Leje af Øm Kloster, nævnes 1463.

I Katholm Skov, S. for Skovridergaarden, findes en forstum hellig Kilde, hvortil valfartedes endnu midt i 19. Aarh. Sstds., V. for Skovridergd., findes „*Kong Hagens Grav*“, ifl. Dske Atl. „et højt Sted, med Stene omsat og nu med Træer bevokset“; en gl. Tradition hos Resen beretter, at en norsk Kongesøn Hagen her skal være slagen med sin Hær. — SØ. for Hessel, hvor den gl. Vej til Grenaa skal have gaet, staar „*Fru Annes Sten*“, ifl. Dske Atl. rejst til Minde om, at en Frue ved Navn Anna her skal have gjort Barsel.

Af de c. 55 Gravhøje, som er paaviste i Sognet, er over Halvdelen nu sløjfede, og de fleste andre er mere eller mindre beskadigede. V. for Aalsø ligger den meget store, men nu delvis ødelagte *Olshøj*, forhen Grenaaegns største og smukkeste Høj. S. for den ses ved Dobbeltgd. en lille Samling Høje, deribl. den ganske anselige *Ravnhøj*. Tæt N. for Aalsrode ligger den smukke og velbevarede *Pighøj*. Dels N. for Aalsrode, dels S. for den har ligget flere Dysser, men de fleste er nu mere eller mindre forstyrrede eller sløjfede. Et velbevaret Dyssekammer tæt Ø. for Aalsrode er fredl. Ogsaa V. for Højbjerg kendes et Par Dysser. Ved Fuglsang er der gjort et stort Bopladsfund fra ældre Stenalder; ogsaa paa Havknude ved Katholm er opsamlet talrige Flintsager fra ældre Stenalder.

Hoed Sogn (Aalsø-H. Km.), Anneks til Aalsø, omgives af dette, Homaa og Lyngby Sogne, Rosmos Sogn, hvorfra det skilles ved Hoed Aa, samt Kattegat. Kirken ligger c. 12 km SSV. for Grenaa. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder (Orms-høje med smuk Udsigt) er afvekslende sandede, sandmuldede og lerblandede. Ved Glatved Strand findes en Revle af Salt-holmskalk, der strækker sig ud i Havet. Gennem Sognets vestl. Del gaar Æbeltoft-Trustrup Banen.

Befolkning i 1921: 441 (1801: 253, 1850: 395, 1901: 487), boende i 100 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 101 Td.; 26 Gde med 95 og 37 Hse med 6 Td. **Hartk.**, samt 16 jordløse Huse. **Ejds.** (1924): 1320, deraf **Jordv.**: 806. **Areal**: 992 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 86 ha, Byg 84, Havre 199, Blands. til Mødenhed 21, Kartoffler 54, Foderroer 118; Brak udgjorde 19 ha, Grønfoder og Græsning 241, Haver o. l. 10, Skov 16, Heder og Lyngbakker 79, Klitarealer og Stenmarker 25, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1923): 137 Heste, 621 Stk. Hornkv. (deraf 332 Køer), 11 Geder, 96 Faar, 632 Svin.

I Sognet Byerne: *Hoed* (1183 Hagestuet) med Kirke og Kro med Kbmshdl.; *Øster-Balle* (1610 Østerballe) med Kalkbrud; *Glåved* (1257 Glappethwæt) med Skole (opf. 1905), Kbmshdl. og Kalkbrud (aabnet 1882; ligger for største Delen under Katholm og Rugd., men er bortforp. til A/S De jyske Kalkværker). *Glåved Strand*, Huse med Udskebningbroer. — En Gaard i Hoed har 7,3 Td. H., Ejds. 128, Jordv. 88; c. 108 ha, deraf Ager 88, Eng 6, Skov 11, Mose 2.

Hoed S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 366. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Af den oprindl. i romansk Tid af raa Granit og tilhugne Hjørnekvadere opf. Bygning staar nu kun Skibet. I Slutn. af Middelalderen nedbrødes Koret, Skibet forlængedes mod Ø., hvor det fik tresidet Afslutning, og Hvælvinger indbyggedes. Noget senere tilføjedes Taarn og Vaabenhus. Alle Tilbygninger er af Munkesten. Paa Taarnet Aarst. 1633 (fra en Restauration). Kirken synes at have haft en Tilbygning mod N. lige over for Vaabenhuset. Altertavlen (der ill. Dske Atl. skulde være fra 1594) er sammenstykket fra forskellige Tider, med flere Malerier. Paa Knæfaldet Høgers og Kragers Vaaben. Romansk Granitfont med glat Kumme. Prædikestol i Renaissancestil fra 1589. I Vaabenhuset er indmuret en Ligsten (før i Kirkegulvet) over Herredsf. Niels Sørensen, † 1655 (bekendt fra Dommen over Vejbypræsten; han skænkede Kirken Chr. IV's Bibel til Erindring om, at han havde dømt den uskyldige Præst fra Livet; se videre p. 636).

Hoed nævnes i Bisp Svend af Aarhus' Testamente af 1183 blandt de Byer, hvori han testamenterede Øm Kloster Ejendomme. — Ved Øster-Balle er fundet Rester af en gl. Teglovn, hvorved Murstensbrokker.

Især nordl. i Sognet og mod Ø. og SØ. ud mod Havet findes de jordfaste Oldtidsmindesmærker, af hvilke der er talt c. 60, deraf c. 10 Stenalder Stengrave, Resten Gravhøje; meget heraf er dog nu forstyrret. Blandt Højene maa nævnes *Ormshøjene* N. for Hoed, af hvilke to har betydelig Størrelse (den ene af dem er dog nu stærkt beskadiget); paa det høje Land ud mod Havet, mellem Glåved- og Rugaard Kalkbrud ses en tæt, lille Række af Gravhøje, men nogle af dem er nu forstyrrede. NNV. for Hoed ses en fredl. Runddysse, hvis Kammer er sat af 5 høje Bæresten, hvorover en Dæksten, og forsynet med en kort, stensat Gang. Ø. for Hoed staar en udgravet, lille Jættestue, uden Dæksten; ved Græsdaal ses nær hinanden nogle Runddysser og en Langdysse, og N. for Ø.-Balle en Runddysse (fredl.), hvis mandshøje Kammer er sat af 5 Sten, hvorover en Dæksten, og forsynet med en stensat Gang.

Hoed var Anneks til Hillested indtil 1581, da det blev Anneks til Aalsø.

Vejlby Sogn (*V.-Homaa Km.*) omgives af Annekset Homaa, Aalsø Sogn, Nørre-Dyrs Hrd. (Enslv og Ginnerup S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal, og Lyngby Sogn. Kirken ligger c. 5 km SV. for Grenaa. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder (Givshøje, Møgelhøj) er overvejende sandmuldede med Kalkunderlag. I det inddæmmede Kolindsund findes en Del Dyndjord. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Grenaa Banen og Landevejen fra Grenaa til Æbeltoft og Aarhus.

Befolkning i 1921: 440 (1801: 220, 1850: 363, 1901: 472), boende i 101 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 169 Td.; 39 Gde med 161 og 43 Hse med 7, forsk. Lodder med 1 Td. Hartk., samt 10 jordløse Hse. Ejds. (1924): 1593, deraf Jordv.: 1034. Areal: 1295 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 16 ha, Rug 93, Byg 172, Havre 253, Blands. til Modenhed 31, Kartofler 55, Foderroer 187; Brak udgjorde 29 ha, Grønfoder og Græsning 299, Haver o. l. 15, Skov 33, Heder og Lyngbakker 3, Vandar. 11. Kreaturhold (1923): 229 Heste, 858 Stk. Hornkv. (deraf 436 Køer), 1 Ged, 84 Faar, 904 Svin.

I Sognet Byerne: *Vejlbj* (1342 Wæthælby) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole (opf. 1906; Arkt. Overbanemester Jensen), Brugsforen. og Vandværk (priv., anl. 1907); *Tolstrup* (1406 Tolstrup gaard); *Dalsgaarde*; *Revn* (1345 Ræwæn). *Kolindsund*, Hse (en Del i Enslev S.). *Næsby*, Hse. Gaarde: Hovedgaarden *Ingvorstrup* (1441 Ingwarstorp) har 13,5 Td. H., Ejdsk. 150, Jordv. 100; c. 116 ha, deraf Ager 77, Eng 30. *Næsgaard* (i Kolindsund): Ejdsk. 180, Jordv. 133; c. 149 ha, deraf Ager 116, Eng 13. *Lillemølle* (1610 Lille Mølle), Vandmølle.

Vejlbj S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 367. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kirken bestod oprindl. af Kor og Skib, opført i romansk Tid af Kridtstenskvadere paa en tredobbelt Sokkel. Vestgavlen og Koret var smykkede med Pilastre, og langs med Taget løb en Rundbuefrise. I Østgavlen sidder et Stykke af en Arkadefrise. Norddøren er bedst bevaret (se Løfler, Udsigt osv. p. 104; Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker p. 5). I den seneste gotiske Tid tilføjedes Taarn og Vaabehus, og Koret ombyggedes i Skibets Brede, alt af Munkesten. Altertavle i Renæssancestil med Høgenes Vaaben, fra 1588 (1607 skal den kendte Præst Søren Qvist (se ndfr.) have ladet den opmale; paa Bagsiden er indskaaret hans Søns Navnetræk P. S. Q. og Aarst. 1652). Paa Knæfaldet Høgers og Kragers Vaaben. Romansk Granitfont med Dobbeltløver. Prædikestol i Renæssancestil. Paa Stolestaderne Aarst. 1637 og 1695. Epitafium over Forvalter for Grevskabet Løvenholm Anders Jensen Haslund til Ingvorstrup, † 1760, og Hustru. I Skibsgulvet flere Ligsten, bl. a. over Rasmus Pedersen Møller til Ingvorstrup, † 1710, og Hustru. Paa Skibets Vægge er der fundet Kalkdekorationer fra 1. Halvdel af 16. Aarh. (se M. Petersen, Kalkm. p. 26) og ved Norddøren forskellige indridsede Runer, formentlig fra Kirkens ældste Tid.

Ingvorstrup skal være anlagt af og have Navn efter Ingvor Beske; den tilhørte 1441 og 1446 Ove Henriksen, Væbner, vistnok af Slægten Lunov, 1480 og 1489 hans Søn Laurids Ovesen. Den kendte Latindigter og Professor Erasmus Glad (Lætus) er født paa I. 1526, Søn af Herredsskriver Mikkel Ingvorsen, der boede paa I. Senere ejedes I. af Mogens Lykke († ugift 1620) og hans Fader Chr. L. 1662 var I. en Bondegaard (19 Td. H.), der tilhørte Fru Ide Lunge, men 1688 solgte Fru Margr. Krabbe, sl. Erik Rosenkrantz's, den til Rasmus Pedersen Møller i Skærvad Mølle, † 1710, som 1695 skødede den (13 Td. H.) for 2000 Slettedl. i danske Kroner til Renteskriver Søren Rasmussen. Peder Lauridsen Begtrup, † 1759, der ejede I. 1713, solgte den (13 og 14 Td. H.) 1718 for 2000 Rd. Kr. og 600 Rd. i 8-Skillingsstykker til Hr. Palle Krag og Fru Hille Trolle paa Katholm, der 1720 afhændede den til Løjtn. Jokum Fr. Bille († 1722 „hastig paa sin Seng“). Hans Enke Frederikke Am. ægtede 1723 Sr. Mathias Jensen, der 1724 solgte I. (med Gods i alt 92 Td. H.) for 4419 Rd. til Jochum Lihme († 1760 som Degn i Hinge), der før 1733 afstod den til sin Moder Fru Anna Fischer, † 1735. Paa Aukt. efter hende blev den 1737 købt af Isak Hansen Gøe, Købmd. i Æbeltoft, og Førv. Anders Hadslund for 2260 Rd., saaledes at sidstnævnte købte Godset (79), men Gøe Gaarden (12 Td. H.); men 1738 solgte denne ogsaa Gaarden til Hadslund († 1760), hvis Enke Anne Sørensdatter beholdt den til sin Død 1771. Den kom derefter til Sønnen, Købmd. i Grenaa Jens Severin H. († 1772), af hvis Dødsbo Forp. Vilh. Fr. Fahrenhorst fra Ølstedgd. 1773 paa Aukt. købte Ingvorstrup (12, med Gods i alt 111 Td. H.) for 4700 Rd.; 1776 solgte han Gaarden (22 og 89 Td. H.) for 8400 Rd. til Poul Behr til Skaføg., der 1780 afhændede den (22 og 41 Td. H.) for 4100 Rd. til Kmjkr. M. P. O. Rosenørn paa Katholm, som 1793 solgte den for 8600 Rd. til Knud Høyer (sen. til Fævejle); han solgte den 1799 til O. C. Mønsted til Lykkesholm, der 1803 solgte den (i alt 66 Td. H.) for 23,000 Rd. til sin Svoger P. M. Secher (sen. til Trudsholm), som 1807 skødede den (22 og 6 Td. H.) for 5000 Rd. til sin Broder Ole Secher til Hjorts-højlund, der 1809 skødede den for 15,600 Rd. til Kammerrd. O. Esmarch, forh. til Demstrup († 1826). Han afhændede den 1812 til Baron J. E. Adeler (sen. til Høgholm), der straks solgte den for 55,000 Rd. til C. C. G. Rosenørn, fra hvem den (22 og 12 Td. H.) 1817 ved Tvangsaukt. for 24,500 Rbd. N. V. gik over til Vinhandler i Kbhvn. Lor. Petersen, som 1826 solgte den for 5600 Rbd. Sølv til Niels Jørgensen († 1854),

hvis Enke Hansine Birg. f. Borup († 1883) 1857 solgte den til P. S. Kjær, der 1868 afhændede den (20 Td. H.) for 33,300 Rd. til Jens Hansen Mosegaard. Af ham solgtes den 1881 for 121,000 Kr. til J. V. R. Møller, kom 1891 for 90,000 Kr. til Forp. J. G. Secher, † 1897, og derefter til P. N. og Herredsfuilm. F. G. Secher. Efter dennes Død 1902 solgtes den ved Tvangsaukt. for c. 81,000 Kr. til Brodr. Nymann fra Sjørupgd., af hvilke J. N. 1914 afhændede den (20 Td. H.) for 256,200 Kr. til Ejendomsmander J. P. Nielsen, der udstykkede den (7 Huse ved Kanalen danner nu den nye By „Næsby“). Hovedparcellen solgtes 1915 til J. E. Heidenheim og kom senere til S. Sørensen, derpaa til H. Ladefoged, efter hvis Død 1924 den solgtes til Karl Kristensen. — Hovedbygningen er opf. 1872 i Villastil.

Næsgaard i Kolindsund solgtes 1921 af A/S Kolindsund til Mads Eriksen. Gaarden har intet Hartkorn, idet den ligger paa inddæmmed Grund.

I *Tolstrup* har ligget en Hovedgaard, som tilhørte Evert Moltke af Helsinge, der fik den med sin Hustru Ingeborg, men 1406 pantsatte den til Knud Gotskalksen og 1416 til Jep Herlugsen Brymle. Fra sidstnævnte kom den ved Arv til Hr. Jens Grims Hustru, hvis Ægtefælle 1426 pantsatte den til Jens Olufsen (Godow) af Hessel; dennes Arvinger Fru Kirsten Hartvigsdatter Bryske og Jens Rud solgte 1479 T. til Hr. Erik Ottesen (Rosenkrantz), hvis Fader Hr. Otte Nielsen allerede forhen havde købt den af Hr. Anders Nielsen (Jernskjæg) og hans Hustru Margr. Hennikesdatter Bækman og af Erik Hvas, og hvis Svigersøn Hr. Eskild Gøye ejede den 1482, til Dels som Arving efter Hr. Jens Grims Frue Cathrine Rud (se Fam. Hvass. III p. 48, 50, 69, 124 fig.).

I *Vejlby* nævnes 1441 Væbneren Henrik Jensen og Peder Sab og i *Revn* 1345 Jens Mikkelsen, 1423 Jens Povlsen og 1441 Væbner Jeppe Nielsen.

Præsten i *Vejlby* Søren Jensen Qvist blev 1625 dømt fra Livet for at have dræbt sin Karl og henrettet 1626 paa Sønderherreds Ting; han blev begravet ved Vaabenhuset paa Aalsø Kirkegaard. En Del Aar efter blev Sagen genoptaget paa Foranledning af Sønnen Peder (senere Præst i *Vejlby*), og det viste sig, at der var begaaet et Justitsmord; to af Vidnerne, der havde aflagt falsk Ed, blev henrettede (1634). Et senere Sagn udpegede Søren Qvists Hustru som den, der havde begaaet Mordet. Begivenheden er benyttet af St. St. Blicher i Novellen „Præsten i V.“ (se S. Kjær, *Præsten i V.*, Kbh. 1894).

Ved *Revn* har der været en Sundhedskilde, *Kallekilden* (Dske Atl. Kalles Kilde).

I *Vejlby* Præstegd. er født Maleren Ludvig Kabell (1853-1902), i *Revn* Politikeren Fru Marie Lassen (1864-1921).

NV. for *Dalsgaard* ligger paa Toppen af et Bakkedrag de to *Givshøje*, af hvilke den vestl. endnu er ganske velbevaret. I øvrigt kendes kun ganske faa Oldtidsmindesmærker. *Klodhøj* og *Mogelhøj* nordvestl. i Sognet er meget afgravede. *Gilthøj* SV. for *Vejlby* er en ringe Rest af en Langdysse; ifl. Dsk. Atl. har den været omsat med „store Sten“.

Homaa Sogn (*Vejlby-H. Km.*), Anneks til *Vejlby*, omgives af dette, *Aalsø*, *Hoed* og *Lyngby* Sogne. Kirken ligger c. 7 km SV. for *Grenaa*. De noget højtliggende bølgefornede Jorder (højeste Punkt *Ruhøj*, 48 m) er dels sandmuldede, dels lerblandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra *Grenaa* til *Æbeltoft* og *Aarhus* samt *Ryunggaard-Grenaa* Banen.

Befolkning i 1921: 546 (1801: 198, 1850: 474, 1901: 529), boende i 123 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 121 Td.; 29 Gde med 106 og 57 Hse med 14, forsk. Lodder med 1 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. Ejds. (1924): 1973, deraf Jordv.: 1282. Areal: 1313 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 29 ha, Rug 73 Byg 144, Havre 241, Blands. til Moderhed 78, Kartofler 54, Foderroer 182; Brak udgjorde 71 ha, Grønfoder og Græsning 288, Haver o. l. 36, Tørvemoser 2, Skov 30, Heder og *Lyngbakker* 3, Vandar. 3. Kreaturhold (1923): 247 Heste, 1054 Stk. Hornkv. (deraf 537 Køer), 4 Geder, 65 Faar, 956 Svin.

I Sognet Byerne: *Homaa* (1406 Humme, 1517 Hommo) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1896) og Brugsforen.; *Lund* (1610 Lundt). *Sønder-Homaa*

(Homaa Hede), Gde og Hse, med Skole. Gaarde: *Lyngdalsgaard*: 15,0 Td. H., Ejds. 235, Jordv. 165; c. 185 ha, deraf Ager 172, Skov 4, Hede og Mose 1. *Lundskov*: 12,1 Td. H., Ejds. 150, Jordv. 103; c. 109 ha, deraf Ager 82, Skov 24. En Gd. i Homaa: 7,3 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 89; c. 90 ha, deraf Ager 80, Eng 8. *Lille-Lykkesholm, Damgd., Eldrupgd.*

Homaa S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 368. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1915).

Kirken, indviet til Skt. Laurentius, bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Kor og Skib er oprindl. opførte i romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. I den seneste gotiske Tid er denne Bygning bleven nedbrudt og paany opf. efter sit nuvør. Grundplan af det gamle Materiale med indblandede Munkesten. Samtidig indbyggedes Hvelvinger, og Taarn (restaur. 1777) og Vaabenhus opførtes, af Munkesten. (Om Dækstenen over den romanske Sydportal, med en Mandsskikkelse, kæmpende med to Dyr, se Løffler, Udsigt osv. p. 106). Ny Altertavle. Et Maleri fra den gl. Altertavle (fra Beg. af 19. Aarh.) er restaureret og ophængt i Kirken. Paa Knæfaldet Høgenes og Kragernes Vaaben. Romansk Granitfont med glat Kumme. Prædikestol i Renæssancestil nylig restaureret. Paa Stolestaderne Aarst. 1635. Mindsten over Præsten Fr. Chr. Worsøe, † 1791, og Hustru.

Lyngdalsgaard, der blev samlet 1842 af David Pallesen, kom s. A. til Ex. jur. O. V. Synnestvedt, tilhørte 1850 U. C. Munk og fra 1856 A. C. C. Hinsch, † 1862, og blev 1863 (15 Td. H.) af dennes Arvinger solgt for 65,000 Rd. til Forv. Krohn fra Fyn; Greverne F. C. O. Reventlow og E. E. Schaffalitzsky de Muckadell afhændede den 1872 for 87,000 Rd. til A. F. Gowertz Jensen, men 1895 udlagdes den til Prioritetshaverne, Lensgreverne E. E. Schaffalitzsky de Muckadell og Chr. E. Reventlow. Sidstnævnte og førstnævntes Enke solgte den 1905 for 95,000 Kr. til Inspektør Axel Gowertz Jensen, den nuv. Ejer.

Lundskov er en Afbyggergaard fra Hessel, som 1894 gik over til Fr. Lichtenberg, † 1915, hvis Enke Emily C. I. f. Jessen havde den til 1918; nu tilhører den Sønnen, Løjtn. G. de Lichtenberg.

Paa Heden mellem Homaa og Lykkesholm skal have ligget to Gaarde, *Gylsgaard* og *Rametsgaard*. — 1729 nedbrændte over Halvdelen af Homaa By.

En Genforeningssten er 1924 rejst i Homaa By.

Dsk. Atl. nævner, at der ved Homaa findes „mange Høje og Stenhobe, ordentlig omsatte med Stene i Firkant, kaldet Kæmpe-Højene“, og at der „paa Marken, Heden og omkring Kirken er mange hedenske Begravelser og Offersteder“. Dette er forsaauidt rigtigt, som der nu er talt godt 40 jordfaste Oldtidsmindesmærker i Sognet (deraf henv. 35 Gravhøje); men det meste heraf er ganske vist nu sløjet eller forstyrret. Under Homaa Hede, nær Eldrupgd., kendes saaledes nogle Dysser, deribl. en forstyrret, stor, tokamret Langdyssse omsat med mange ret anselige Randsten.

Lyngby Sogn (*L.-Albøge Km.*) omgives af Annekset Albøge og Tirstrup Sogn, Rosmos Sogn, hvorfra det skilles ved Hoed Aa, Hoed, Homaa og Vejlby Sogne samt Nørre-Dyrs Hrd. (Ginnerup S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal. Kirken ligger c. 10 km SV. for Grenaa. De højtliggende, bølgeformede Jorder (højeste Punkt Bavnhøj, 48 m) er mod N. sandmuldede og sandede, mod S. lerede og lerblandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Grenaa til Æbeltoft og Aarhus samt Ryumbaard-Grenaa Banen med Sidebanen Æbeltoft-Trustrup.

Befolkning i 1921: 1739 (1801: 563, 1850: 1052, 1901: 1625), boende i 401 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 385 Td.; 63 Gde med 366 og 158 Hse med 17, forsk. Lodder med 2 Td. Hartk., samt 41 jordløse Hse. **Ejds.** (1924): 2914, deraf **Jordv.**: 1838. **Areal**: 3302 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 13 ha, Rug 232, Byg 344, Havre 550, Blands. til Modenhed 184, Kartofler 149, Foderroer 389; Brak udgjorde 104 ha, Grønfoder og Græsning 889, Haver o. l. 44, Tørvemoser 12, Skov 153, Vandar. 13. **Kreaturhold** (1923): 542 Heste, 2108 Stk. Hornkv. (deraf 1129 Køer), 30 Geder, 179 Faar, 2466 Svin.

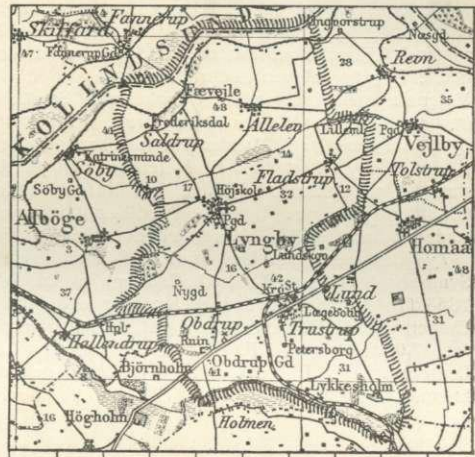
I Sognet Byerne: *Lyngby* (1333 Løngbye, 1429 Lyungby) med Kirke, Præstegd., Skole, Folkehøjskole („Djurslands Folkehøjskole“, se ndfr.), Forsamlingshus, Brugsforen. („Dybvang“), Kbmshdl., Ml., Andelsmejeri (Engvang, opr. 1889, ombygg 1915, Arkt. Lind, Skive) og Vandværk; *Obdrup* (1441 Vbdrupp) med Ml.; *Trustrup* (c. 1300 Thruæthstorp, Thrutstorp) — $\frac{1}{2}$ 1921: 202 Gde og Hse med 803 Indb. — med Skole (opf. 1868), Forskole (opf. 1903, udvidet 1915), Realskole (opf. 1898, Arkt. Overbanemester Jensen, Aarhus), Missionshus („Bethania“, opf. 1913), Brugsforen., 2 Kbmshdlr., Kro (opr. 1879), Afholdshotel, Andelsmejeri (opr. 1889, udvidet 1910), Kalk- og Teglværk

(anl. 1885, tilh. A/S De jyske Kalkværker, c. 80 Arb.), Vandværk, Politist., Markedsplads (Marked i Jan., Marts, Apr., Maj, Aug., Okt. og Nov. med Heste og Kreat.), Jærnbane-st. — Station paa Ryumgaard-Grenaa Banen og Endepunkt for Æbeltoft-Trustrup Banen, se p. 430 —, Telegrafst. og Posteksp.; *Fladstrup* (1568 Flastrup); *Allelev* (1332 Alwærløfæ, 1406 Alueløff) med Forsamlingshus, Kbmshdl. og Vandværk; *Saldrup* (1561 Sallerup, 1610 Salderup); *Andkær Huse*. Gaarde: Hovedgaarden *Lykkesholm* (1664 Løckis Hollem)

har 38,0 Td. H., Ejds. 425, Jordv. 340; c. 331 ha, deraf Ager 263, Eng 30, Skov 33. *Obdrupgaard*: 13,7 Td. H., Ejds. 180, Jordv. 131; c. 137 ha, deraf Ager 113, Skov 9, Mose 2. *Nygaard*: 12,7 Td. H., Ejds. 140, Jordv. 98; c. 177 ha, deraf Ager 143, Eng 11, Skov 22. Hovedgaarden *Fæveje* (1429 Fæuedæl) har 26,0 Td. H., Ejds. 225, Jordv. 160; c. 194 ha, deraf Ager 160, Eng 3, Skov 13. *Frederiksdal* (i Saldrup): 18,7 Td. H., Ejds. 160, Jordv. 112; c. 127 ha, deraf Ager 105, Eng 18, Skov 3. *Petersborg, Skovhus* (1664 Et Schoffhuus). *Pismølle Hus* (1610 Pesmølle).

Lyngby S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Grenaa og hører under Rets- og Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Nørre-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skatte- og Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 4. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 369. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Sakristi paa Korets Nordside. Skibet er fra romansk Tid af Kridtstenskvadere paa Sokkel med Skraakant, med et Arkadegalleri under Taget (se Løffler, Udsigt osv. p. 103). Begge Døre er bevarede (Syddøren tilmuret), eet Vindue spores. I den seneste gotiske Tid opførtes Taarnet, 24,5 m, af Munkesten, med hvalvet Underrum og Spidsbue ind til Skibet. Ved samme Tid nedbrødes Koret, Skibets Mure forlængedes mod Ø. og fik en tresidet Afslutning, væsentlig af de gamle Materialier; der indbyggedes Hvalvinger, og Vaabenhuset og Sakristiet (hvalvet, nu Ligkapel) opførtes. I Vaabenhuset en muret Kamin (Blyovn) fra Middelalderen. Paa Taarnets Sydside Aarst. 1796 og Bogst. PS. I Kirkens Hvalvinger er der i 1903 fundet Kalkmalerier fra Beg. af 16. Aarh., Lidelseshistorien, Helgener m. m. (tildels atter overhvidtet). Anselig, udskaaen Altertavle fra 1664 (den korsfæstede m. m.), bekostet af Math. R. Reinfranch til Fæveje, siden stafferet 1696 af hans Datter og Svigersønnen, Præsten Mag. Fr. Lyngby og 1756 af Gehejmerd. v. d.

Lyhe; restaur. 1922. Romansk Granitfont med Bladrænke paa Kummen og Dyrefigurer paa Foden. Prædikestol i Renæssancestil fra Beg. af 17. Aarh. Stoleværk fra samme Tid (1616). Det lille Orgel har tilhørt Lyngby Seminarium. Ligsten (med Portrætfigurer) over Tyge Sandberg til lsgd., † 1587, og Hustru Ellen Rostrup; Pladen fra hans Kiste hænger ogsaa i Koret. I Taarnet Mindetavle over Præsten Niels Sørensen Nyekirk, † 1651, hans Eftermand Søren Sørensen Leth, † 1685, og deres Hustruer; Tavlen er i nyeste Tid omdannet til „Series pastorum“. Paa Kirkegaarden ligger en romansk Ligsten med Figurer (se Løffler, Gravst. Pl. XIV) og en anden fra 1. Halvdel af 15. Aarh. over Andreas Eysen, med hans Vaaben. Kirkegaardsmuren, af raa Kamp, var før 1853-54, da den nedbrødes til sin halve Højde, c. 1,7 m tyk og indtil 3,8 m høj (Sagnet fortæller, at en adelig Jomfru byggede Kirken, hvorefter hendes Søster lovede at bygge en Mur, der var dyrere end Kirken; Muren kostede 1 Sk. mere end Kirken). (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker p. 6).

Lykkesholm tilhørte

1552 Erik Juel, 1566 hans Enke Anne Friis, 1581 og 1595 hans Søn Iver J. og derefter Børge Trolle til Trolholm († 1610). 1643 ejedes den af Erik Høg til Bjørnholm († 1673), hvis Søn Iver Juul H. 1681 lagde den (1662 21 Td. H.) under Friherskabet Høgholm. Efter kgl. Bevill. af 1801 paa, at L. maatte sælges fra dette og beholde sin Frihed, selv om Godset frasolgtes, afhændede Generallojtnantinde Sehested den (20, 74 og

Lyngby Kirke.

213 Td. H.) 1802 ved Aukt. for 55,000 Rd. og 50 Dukater til Otto Chr. Mønsted, efter hvis Død 1823 den (20, 55 og 19 Td. H.) s. A. blev stillet til Tvangsaukt. og købt for 12,000 Rbd. Sølvt af hans Søn P. M. M. (sen. til Fævejle) og dennes Svoger P. Achton, † 1835. Hans Enke Margr. G. S. f. Mønsted († 1874) overtog 1836 sin Broders Part i Gden, og ægtede 1844 Seminarist Justitsrd. A. H. Westergaard († 1889), som 1875 (Skøde 1879) solgte L. (27 Td. H.) for 260,000 Kr. til Stiftsønnen O. M. Achton; han solgte den 1897 for 258,000 Kr. til den nuv. Ejer, Landvæsenskomm. Jørgen Blach. — Hovedbygningen, et Stokv. over høj Kælder, bestaar af tre grundmurede Fløje, en Midtfløj fra 1804, smykket med Rustika-Midtrisalit kronet af lav Gavltrekanter med Pilastre, samt to lavere, yngre Sidefløje (c. 1850) Den tidl. Hovedbyggn. var af Bindingsværk. Ladebygningerne er opf. 1854-55 af Grundmur. I Haven paavises Pladsen for den ældste Gaard.

Væbnerne Jens Laursen og Henr. Blik skødede 1429 til Hr. Otte Nielsen (Rosenkrantz) til Hevringholm et øde Byggested i *Fævejle* („Fæuedæl“), som deres Hustruer havde arvet efter And. Eysen, og 1469 boede Præsten Jep Tordsen i Fæwedell. 1580 blev den fra Kaptlet i Aarhus mageskiftet til Kronen (om dens Anvendelse til Præstegaard se p. 646), der 1581 mageskiftede den til Iver Juel til Lykkesholm; Hr. Palle Rosenkrantz til Krenkerup fik den med sin Hustru Helvig Rantzau († 1618), men 1621 ejedes den af Gert Bryskes Hustru Fru Kirsten Sandberg († 1647), hvis Møster Fru Sophie Rostrup 1632 skånkede den til hendes Datter Jmfr. Abel Bryske; 1648 købte Rigsrd. Hr. Fr. Reedtz († 1659) Gaarden, som (20¹/₂ Td. H.) 1661 tilhørte hans Søn Amtmd. Jørgen R. og Svigersøn Erik Hardenberg Gyldenstjerne. Førstnævnte skødede den 1664 for 51¹/₄ Rd. pr. Td. H. til Sekretær i tyske Kancelli Mathæus Rudolphus Reinfranck († 1680; se „Musæum“ 1890 p. 114); derpaa tilhørte den hans Datter Lisbet Margr. Reinfranck, men 1681 lagde Iver Juul Høg den under Friherskabet Høgholm. Efter kgl. Bevill. af 1801 paa, at F. maatte sælges fra dette og beholde sin Frihed, selv om Godset frasolgtes, afhændede Generallojtnant-

inde Sehested den (40, 59 og 202 Td. H.) 1802 ved Aukt. for 55,000 Rd. og 50 Dukater til Forpagter Knud Høyer († 1821). Ved Aukt. i hans Dødsbo 1824 købtes den (40, 59 og 43 Td. H.) for 8100 Rbd. Sedler af P. J. Møller (sen. til Konstantinsborg), som 1833 skødede den for 11,309 Rbd. Sølv til P. M. Mønsted, † 1864, hvis Enke Bolette Christiane f. Dahl († 1870) solgte den (26 Td. H.) 1868 for 39,000 Rd. til sin Søn N. J. A. M., hvis Søn P. M. M., den nuv. Ejer, overtog den 1919. — Paa F. fødtes 1610 den bekendte Skolemand og Litterat Hans Mikkelsen Ravn. — Hovedbygningen er opf. 1875 i Villastil. Dske Atl. beskriver den dav. Hovedbyggn. som værende af Bindingsværk.

Obdrupgaard var 1441 Ladegaard under Bjørnholm og hørte senere sammen med

Lyngby Kirkes Indre.

denne. I dens nuv. Skikkelse er den sammenlagt af Bøndergaarde af H. M. la Cour, som ejede den 1835-48. Derefter tilhørte den (17 Td. H.) O. W. Synnestvedt, Jægern. Dinesen, fra 1874 L. Thiel og fra 1911 L. P. Lauritzen, som 1917 solgte den og Kærgaard for 255,000 Kr. til Ejendomshandler Lund, hvorefter den (tildels udstykket) har tilhørt A. Ingwersen til Bjørnholm. Nuvær. Ejer er Generalkonsul C. v. Holck. I Haven ligger et Voldsted, en rund Borgbanke, 20 m i Diameter, godt 6 m høj, omgivet af en Grav med udenfor liggende Ringdæmning. Paa Banken findes Munkesten. Borgen har været et Led i Bjørnholms Befæstning, se Tirstrup S.

Frederiksdal Gd. og Ml. blev 1819 solgt af Kn. Høyer til Fævejle for 16,000 Rbd. Sølv til hans Søn Cand. jur. J. F. H., men 1824 fik

Apoteker i Kbhvn. Kancellird. J. P. Groth († 1832) for 1500 Rbd. r. S. Auktionsskøde paa Gd. og Ml. (i alt 13 Td. H.). Ejendommen kom dog atter til J. F. Høyer, † 1859, og tilhørte derefter hans Søn J. P. G. H., † 1868, hvis Enke Pauline Soph. f. Nellemann 1910 solgte den (19 Td. H.) for 132,000 Kr. til den nuv. Ejer Svend Friis. — Gden brændte 1902.

Nygaard er en Afbyggergd. fra Høgholm, udparcelleret fra denne 1806. Kn. Høyer til Fævejle og Jens Buch skødede den 1818 for 12,000 Rbd. N. V. til Cand. theol. N. R. Høvring († 1848 som Præst i Kolind), som 1823 skødede den (5½ Td. H.) for 200 Rbd. Sedler til Jens Buch i Søby († 1840), der skødede den 1828 for 3000 Rbd. Sedler til sin Søn John B., som 1861 solgte den for 40,000 Rd. til O. M. Achton (senere til Lykkesholm). Han solgte den 1868 til L. H. Lund, som 1874 mageskiftede N. og Pismølle (12 Td. H.), vurderet til 60,000 Rd., til C. L. Frantzen († 1890), som 1882 solgte den for 116,000 Kr. til Landbrugskand., Branddirektor A. Munch.

Væbneren Ove Sab i *Allelev* (Alwæløfue) nævnes 1429 og 1441. Allelevgd. tilhørte 1469 Hr. Erik Ottesen (Rosenkrantz), som 1499 udlagde den til sin afgangne Søn Holgers Børn. — I Sognet nævnes c. 1300 „Ploxmøllæ“ og „Grobæk Mark“ (1610 Graa-

bechgaardt; endnu findes Graabæk Bakke og Kær; 1664 nævnes Gaarden „Tromborre“, endnu omtalt i Dske Atl., der kalder den et Skovhus.

Præst i Lyngby Hans Peter Barfoed — Fader til Historikeren Fr. Barfod, der er født i Lyngby 1811 — oprettede 1812 her et Skolelærerseminarium, for hvilket Sognepræsterne var Forstandere, indtil det blev nedlagt 1874. Bygningen benyttes nu som Kommuneskole. (Se N. Nielsen, Fra L. Seminarium, i Fra Randers Amt 1919; P. Skaarup, L. Seminariums første Dage, sst. 1922). — *Djurslands Højskole* er opr. 1897 af A. Nordahl Petersen i Forb. med Egnens Folk; han afhændede den 1903 til Johs. Nielsen, der 1909 solgte den til P. Hansen; den bortforpagtedes 1914 til Severin Andersen og 1916 til William Sieverts; 1917 købtes den af en Kreds af Egnens Folk, og fra 1921 ledes den atter af Sev. Andersen. Skolen er om Sommeren Pigeskole, om Vinteren Karleskole, og der afholdes korte Landbrugs-, Havebrugs- og Sykursus.

I Lyngby er 1920, paa en aaben Plads midt i Byen, rejst en Genforeningssten.

I Trustrup er født den historiske Forf. Severin Kjær (1843-1907).

Der kendes i Sognet henv. 90 Gravhøje samt enkelte Dysser, men de fleste er nu forstyrrede eller sløjfede. Under Allelev ses to anelige Gravhøje (*Egehøj* og *Bavnhøj*) og ved Nygd. enkelte mindre Høje; under Trustrup har ligget en Snes Høje og et lign. Antal under Lykkesholm; her ses tillige en Langdysse med mange Randsten og Rester af to Kamre.

Litt.: M. A. Thruue, Trustrup, i Jyske Byer og deres Mænd XI, Kbh. 1918. — Om Lyngby og Albøge S. se under Rosmos p. 646.

Albøge Sogn (*Lyngby-A. Km.*), Annekts til Lyngby, omgives af dette, Tirstrup og Nødager Sogne, fra hvilke to Sogne det delvis skilles ved Hallendrup Aa, samt Nørre-Dyrs Hrd. (Tøstrup og Ginnerup S.), fra hvilket det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal. Kirken ligger c. 12 km SV. for Grenaa. De højtliggende, bølgefornede Jorder (højeste Punkt Trædhøj, 41 m, med Bakken Skarnæs ned mod Kolindsund; Stokkebjærg, Tinghøj) er sandede og skarpsandede. I den sydl. Del løber Nygaard Aa, en Biaa til Hallendrup Aa. Gennem Sognet gaar Grenaa-Ryumgaard Banen.

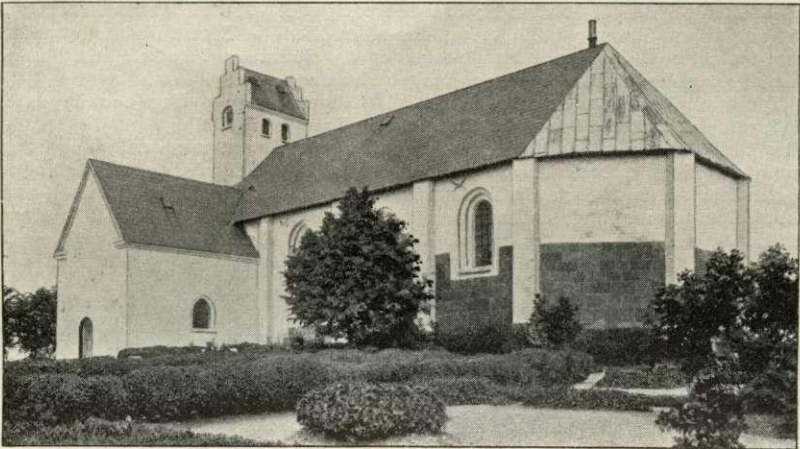

Befolkning i 1921: 660 (1801: 312, 1850: 402, 1901: 676), boende i 47 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 145 Td.; 31 Gde med 129 og 69 Hse med 16 Td. Hartk., samt 22 jordløse Hse. **Ejdsdk.** (1924): 4011, deraf **Jordv.:** 1941. **Areal:** 1952 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 2 ha, Rug 119, Byg 190, Havre 251, Blands. til Modenhed 50, Kartofler 78, Foderroer 162; Brak udgjorde 60 ha, Grønfoeder og Græsning 765, Haver o. l. 12, Tørvemoser 9, Skov 61, Heder og Lyngbakker 16, Vandar. 11. **Kreaturhold** (1923): 335 Heste, 1118 Stk. Hornkv. (deraf 573 Køer), 20 Geder, 215 Faar, 1199 Svin.

I Sognet Byerne: *Albøge* (1583 Albøge) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1892), Kbmshdl. og Vandværk; *Hallendrup* (c. 1300 Haldænthorp) med Jærnbanehpl.; *Søby* (1581 Søbye). *Albøge Mark*, Huse, med Skole (opf. 1920, Arkt. Ginnerup, Rønde) og Kbmshdl. Gaarde: *Kathrinesminde:* 12,1 Td. H., Ejdsdk. 140, Jordv. 97; c. 126 ha, deraf Ager 83, Eng 13, Skov 19. *Søbygaard:* 10,2 Td. H., Ejdsdk. 108, Jordv. 78; c. 108 ha, deraf Ager 55, Eng 30, Skov 1. *Ellegaard, Søholm.*

Albøge S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 370. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er oprindelig opførte i romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Ved Midten af 16. Aarh. blev denne Bygning nedreven og den nuv. opført, delvis af det gamle Materiale. Samtidig indbyggedes der Hvælvinger, og Taarnet, med aaben Vestside, opførtes. Vaabehuset er noget yngre (Aarst. 1793 angiver Tiden for en Restaur.). I Kirkens Sokkel sidder de romanske Kragbaand fra Korbu, med udhugne Bladranker. Altertavlen er sammenstykket fra forskellige Tider, de

Albøge Kirke.

ældste Dele formentlig fra 1698; i Midten et Maleri (Hyrdernes Tilbedelse) af C. Tilly, fra 1855. Romansk Granitfont med Dyrefigurer. Prædikestol fra 17. Aarh.; paa Himlen Kragernes og Høgenes Vaaben og Aarst. 1740. Mindetavle over Præsten Lauritz Jensen, † 1620. Klokken, uden Indskr., fra den tidligere Middelalder, er omstøbt 1900.

Af de c. 50 Gravhøje, som er paavist i Sognet, har mange deres Plads paa det høje Land sydl. i Sognet; enkelte er ganske smukke og anselige, saaledes *Tinghøj* og *Tors-høj*; de to *Brokhøje* er nu temmelig forstyrrede. Andre Høje ses under Søby; deribl. Ø. for Byen den smukke *Kumlhøj*; ikke langt fra den ses et Par Langdysser. I den lave Banke „Nederst“, der som en Odde har skudt sig ud i Kolindsund, findes en stor Køkkenmødding fra den ældre Stenalder.

Hillested [Hyllested] **Sogn** (*H.-Rosmos Km.*) omgives af Annekset Rosmos, Tirstrup og Fuglslev Sogne, Mols Hrd. (Draaby S.), fra hvilket det skilles ved Havmølle Aa, og Kattegat. Kirken ligger c. 16 km SSV. for Grenaa og c. 11 km NØ. for Æbeltoft. De noget højtliggende Jorder er mod N. og V. grusmuldede, mod S. og Ø. lerede, derimellem det ufrugtbare Bakkeparti „Hillested Bjærg“ (med Sognets højeste Punkt Grøtbjærg, 66 m, med trig. Stat.). Et Bakkeparti, Arnakke, mod SV., løber ud i Kattegat i Jærnhatten (48 m) ved Havmølle Aas Udløb. Hillested Plantage, anl. 1912, 30 ha. Gennem Sognet gaar Æbeltoft-Trustrup Banen.

Befolkning i 1921: 554 (1801: 278, 1850: 637, 1901: 506), boende i 119 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 121 Td.; 32 Gde med 108 og 49 Hse med 13 Td. Hartk., samt 26 jordløse Hse. **Ejdsksk.** (1924): 2349, deraf **Jordv.**: 1313. **Areal:** 1414 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 17 ha, Rug 122, Byg 110, Havre 257, Blands. til Modenhed 68, Kartoffler 74, Foderroer 159; Brak udgjorde 58 ha, Grønfoder og Græsning 418, Haver o. l. 13, Tørvemoser 49, Skov 16, Klitarealer og Stenmarker 27, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1923): 170 Heste, 593 Stk. Hornkv. (deraf 304 Køer), 25 Geder, 116 Faar, 492 Svin.

I Sognet **Byerne:** *Hillested* (Hyllested; 1183 Hildestedt, Hildestat) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole (opf. 1923), Rosmos-Hillested Sognes Spare- og Laanekasse (opr. 1866; ^{21/2} 1923 var Indsk. 507,731, Reserver 71,466 Kr.), Schiøtts Stiftelse (Colindhus; opr. 1855 af Kammerrd. Joh. M. Schiøtt til Rugd. og Hustru, med Pl. til 4 Fam.), Forsamlingshus (opf. 1905), Brugsforen., Kbmshdhl., Ml. og Jærnbane- og Posteksp.; *Hillested Skovgaard* med Skole og Brugsforen. Saml. af Gde og Hse: *Kærsholm* (Fiskergaarde); *Hulgaden*. Gaarde: *Holmegd.*, *Langballegd.* *Hillestedholm Andelsmejeri* (opr. 1893, ombyggt. 1915; Beboelse opf. 1907). — I Hillested S. var der 1923 3 Fiskere (deraf 2 Erhvervsf.), der ejede 4 Fartøjer (deraf 1 Motorf.) til Værdi 2150 Kr. og Redskaber for 7500 Kr.; Værdien af Fangsten (c. 5 Tons Aal, 3 T. Makrel, 0,8 T. Torsk, 0,4 T. Sild og Hornfisk) udgjorde 14,100 Kr.

Hillested S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Æbeltoft og hører under Retskr. Æbeltoft Kbst. m. m., Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Sønder-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skattekr., Æbeltoft Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 5. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 342. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1924).

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af raa Kamp med tilhugne Hjørnekvadre. I Slutn. af Middelalderen tilføjedes Taarn og Vaabenhus, med Blindingsgavl, af raa Kamp og Munkesten. Det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet, der samtidig fik Hvalvinger. Altertavle fra 18. Aarh., med et Maleri (Nadveren) af Trane fra 1751. Ved Alteret en Kridstenskvader, der har siddet i Alterbordet som Relikviegemme. Romansk Granitfont med Løvefigurer. Prædikestol fra 18. Aarh. I Vaabenhuset Ligsten over Præsten Jens Pedersen Welling, † 1655, og hans to Hustruer. Bag Alteret en Stol, delvis fra Aarhusbispen Niels Clausens Tid (1491-1520). Et Brudstykke af en anden gotisk Korstol, med Dyr- og Menneskefigur, sidder i Alterets Beklædning.

En af Gaardene i *Hillested* var 1661 en Avlsgd. (9 Td. H.) under Rugd.

Paa det sydvestl. Hjørne af Jærnhatten er fundet Spor af en gl. Teglovn med Munkestenbrokker.

I Hillested Bjerge ses et meget smukt, fritstaaende Dyssekammer, *Stenovnen* kaldet (fredl.), sat af 5 høje og svære Bæresten, hvorover en kolossal Dæksten. Under Hillested Skovgaard ses en Langdysse og en Runddysse, og desuden vides om et Par andre, men nu forsvundne Dysser i Sognet. Af de c. 12 Gravhøje, der kendes i Sognet, er de fleste nu forsvundne. Ved Foden af Jærnhatten er truffet en stor Stenalders Boplads.

Rosmos Sogn (*Hillested-R. Km.*), Anneks til Hillested, omgives af dette og Tirstrup Sogn, Lyngby og Hoed Sogne, fra hvilke det skilles ved Hoed Aa, samt Kattedagat. Kirken ligger c. 14 km NNØ. for Æbeltoft og ligesaa langt SSV. for Grenaa. Jorderne, der mod NV. er lerede, i øvrigt grusmuldede og rige paa Kalksten, er ujævne og ret højtliggende, med Skrænter ud til Havet (Hullerne; i Nærheden af Jægergaarden det højeste Punkt, 64 m) og ned mod Hoed Aa, langs hvilken der er store Moser (Attrup Kær, Rosmos Kær, Balle Mose). En Del Skov (Sønderskov, Dyrehave, Lunden). Nørresø er c. 44 ha; Søndersø er udtørret. Gennem Sognet gaar Æbeltoft-Trustrup Banen.

Befolkning i 1921: 1169 (1801: 360, 1850: 521, 1901: 1051), boende i 261 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 247 Td.; 46 Gde med 231 og 62 Hse med 15, forsk. Lodder med 1 Td. Hartk., samt 81 jordløse Hse. Ejdsk. (1924): 3024, deraf Jordv.: 1336. Areal: 2835 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 49 ha, Rug 156, Byg 216, Havre 363, Blands. til Modenhed 114, Kartofler 111, Foderroer 274; Brak udgjorde 100 ha, Grønfoeder og Græsning 801, Haver o. l. 31, Tørvemose 51, Skov 415, Heder og Lyngbakker 6, Klitarealer og Stenmarker 10, Vandar. 50. Kreaturhold (1923): 366 Heste, 1691 Stk. Hornkv. (deraf 850 Køer), 31 Geder, 198 Faar, 1489 Svin.

I Sognet Byerne: *Rosmos* (Rosmus; 1183 Roszemosze, Røzmose, 12. Aarh. Rezmose) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1895), Kbmshdl., Vandværk og Jærnbanest.; *Ørup* (1183 Øgethorp) med Andelsmejeri (opr. 1893, ombygg. 1899 og 1914); *Attrup* (1183 Attethorp) med Skole og Kbmshdl.; *Vester-Balle* (1492 Ballard; 1664 Balle) — $\frac{1}{2}$ 1921: 78 Gde og Hse med 306 Indb. — med Skole, Forskole (opf. 1906), Forsamlingshus (opf. 1895), 3 Kbmshdlr., Ml., Andelsmejeri (Solvang; indtil 1893 Fællesmejeri, ombygg. 1898 og 1911), Afholdsrestaurat. Vandværk, Jærnbanest. og Posteksp. Saml. af Gde og Hse: *Attrup Kær* med Købmshdl.; *Nygaarde*; *Enegaarde* (1183 Ening, 1664 Ennegaard); *Birket*, Hse; mellem Rosmos og Balle et Kalkværk med Skærvefabrik, anl. 1919, tilh. „Skanderborg-Balle Kalkværk“, c. 40 Arb., med en Saml. Arbejderboliger. I Sognet findes desuden flere Kalkbrud. Gaarde: Hovedgaarden *Rugaard* (c. 1300 nævnes Ruthæ skogh; 1480 Rugaard) har 45,7 Td. H., Ejdsk. 660, deraf Skoven 235, Jordv. 322, deraf Skoven 102; c. 654 ha, deraf Ager 210, Eng 39, Skov 342, Hede 28, Mose 11. *Frydensbjærg*: 13,5 Td. H., Ejdsk. 155, Jordv. 100; c. 152 ha, deraf Ager 110, Eng 28, Hede 5, Mose 3. *Ørupgd.*: 14,6 Td. H., Ejdsk. 150, Jordv. 104; c. 139 ha, deraf Ager 119, Eng 3, Skov 11, Mose 3. *Attrupgd.*: 13,5 Td. H., Ejdsk. 165, Jordv. 100; c. 125 ha, deraf Ager 100, Eng 8, Skov 4, Mose 8. SØ. for Rugaard er der Udskibningssted og Toldassistentbolig.

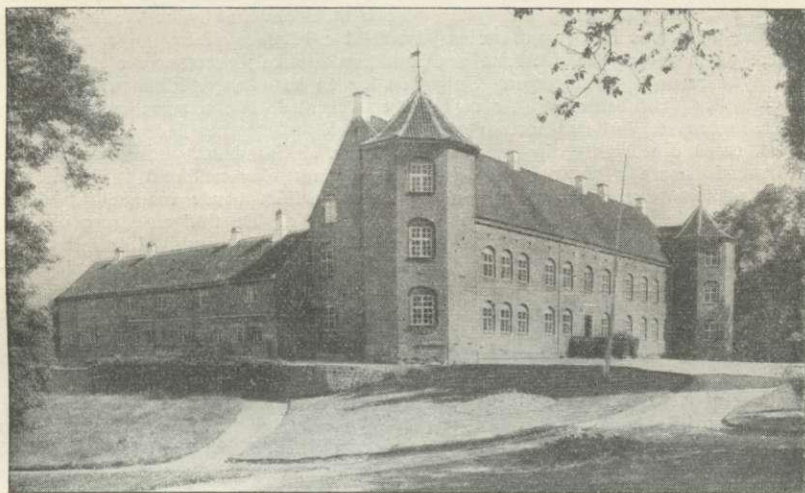
Rosmos S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 344. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1912).

Rosmos S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 4. Udskrivningskr. 344. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1912).

Kirken (1517: „Vor Frue Kirke“) består af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod N. Kor og Skib er oprindl. fra romansk Tid af Kridtstenskvadre, med Arkadeblindinger under Taget. Ved Slutn. af Middelalderen tilføjedes Taarnet, af raa Granit og Munkesten, med hvalvet Underrum og Spidsbue ind til Skibet. Samtidig indbyggedes Hvalvinger i Kor og Skib. Senere blev Skibets Ydermure Tid efter anden ommurede, saa at Kridtstenskvadrene for en Del borttoges (Sydmurens nederste Del består dog endnu hovedsagelig af Kridtsten), og Vaabehuset opførtes. Koret, med Apsis, blev nedbrudt 1864 og et nyt med lige Gavl opført, af røde Mursten; paa Gavlen blev anbragt en Rest af det oprindl. Arkadegalleri fra Skibets Mure. Altertavle fra Slutn. af 18. Aarh.,

med et Maleri (Nadveren). Romansk Granitfont med Løvefigurer. Prædikestol fra Slutn. af 17. Aarh. Under Koret har der været Begravelse for Ejere af Rugd. (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridstenskirker p. 8).

Rugaard. I sit Testamente af 1183 skænkede Bisp Svend i Aarhus Øm Kloster forskellige Ejendomme i denne Egn, navnlig i Rosmos Sogn (der nævnes saaledes Gaarde i Attethorp [Aittrup], Øgethorp [Ørup], Røzmose og Eninge [Enegaard]), som væsentlig kom til at tilhøre Klosteret; Rosmos Kirke har sikkert ogsaa tilhørt det og været bestyret af Munke, der udsendtes derfra. Derfor har der sikkert boet Munke i Rosmos. Som deres Opholdssted udpeger Traditionen en Gaard lige V. for Kirken; ved en Ombygning af Gaarden i 1880'erne fandt man et svært Fundament af raa Kamp som Rest af en ældre Bygning (Dske Atl. omtaler ogsaa her Rudera af en grundmuret Bygn., hvor man har fundet usædvanlig store Menneskeben). Sagnet tilføjer, at der fra Gaarden har gaet en Løngang hen til Kirken. N. for Koret, henimod den nordl. Kirkegaardsmur skal

Rugaard.

der endnu i Jordens Overflade spores en langagtig Hobning af raa Kamp, lagt i Kalk, der udpeges som Løngangen. Den sidste Abbed i Øm Kl., Hr. Jens Simensen, blev ved Klosterets Nedlæggelse 1560 aflagt med det under samme hørende Rosmos Sognekald og fik Præstegaarden og Rugaard samt en anden Gaard i Sognet (se videre ndfr.); 1545 havde allerede Chr. III oprettet Rosmos Sogn til et eget Birk (senere Rugaards Birk, ophævet 1803). Fr. II mageskiftede 1579 dette Birk, bestaaende af „Rovegaard“, „Rovegaard Lofthid“, hvor „Abbederne wdj Emcloster haffuer haftd theris Bøgning och Tillugt“, 1 Ml. og 45 Gde, samt 17 Gde udenfor Birket til Hans Axelsen Arenfeldt til Palsgd. († 1611), der afbrød „Rove“ By (16 Gde) og opførte Rugaards Hovedbygning. Gaarden (1638 72 Td. H.) gik over til Sønnen Oberstsvagtmeister Mogens A., † 1671 som Stiftamtmd., hvis Søn Kmjkr. Hans A. 1682 solgte Rugd. (72 Td. H. med to Tiender og meget Gods) til sin Fætter Etatsrd. Jørgen Arenfeldt, † 1717, der er bekendt for sine Hekseforfølgelser med Vandprøver (i Smededammen, uden for Gaarden), Pinebæk og Baal, ved hvilke han benyttede sig af Skarpretter Mester Herman Høkers Hjælp; han solgte 1707 ved Aukt. R. (57 Td. H., hvoraf 18 Skovsk.) med Tiender og Gods (65 og 458 Td. H.) til sin Søn Axel A., hvis Kreditorer 1737 solgte den (57, 49, Gods Jordskyld 421, Skov- og Møllesk. 31 Td. H.) ved Aukt. for 28,000 Rd. til Generalmajor Chr. Lerche til Lerkenfeld; han solgte den 1743 til Gehejmerd. Jak. Benzon († ugift 1775), som i sit Testam. af 1766 (kgf. Konf. 1782) bestemte, at der af R. og Cathrinebjerg (se II p. 317) skulde oprettes et Stamhus (1263 Td. H.), som han ved sin Død overlod til Brodersønnen Kmhr. Chr. Benzon tillige med 80,000 Rd., for hvilke denne 1779 tilkøbte Tirsbæk, hvorhen han flyttede; 1787 ombyttede han med kgf. Bevill. sit første Stamhus med Christiansdal (se

IV p. 401). R. solgte han 1788 ved Aukt. for 71,050 Rd. til Kapt. Jak. Hanson til Lyngsbækgd., der 1796 solgte den (66 Td. H., hvoraf 9 ufri) med Tiender og Gods (49 og 430 Td. H.) for 124,000 Rd. til Kammerrd. P. Bech til Kragerupgd., og han solgte den 1798 for 200,000 Rd. til Overkrigskommissær H. P. Ingerslev og Told- og Konsumtions-skriver H. A. Stochman († 1823). Sidstnævnte blev udakkorderet 1799 mod, at Ingerslev overtog alle paa Godset hvilende Hæftelser og leverede Stochman 4400 Fv. Bøgebrænde à 4 Rd. Ingerslev fik 1800 kgl. Bevill. paa uden Tab af Hovedgaardens Frihed at frasælge Godset og afhændede straks efter det meste. Han døde 1830, og s. A. købtes R. med Parcelgden Frydensbjerg (66, 32 og 32 Td. H.) paa Aukt. for 32,000 Rbd. Sølv skødede den til Svogeren M. J. B. Schjøtt († 1866), som 1857 afhændede den for 325,000 Rd. til Kmhr., Hofjægerm., Landstingsmd. P. P. C. F. Mourier-Petersen, † 1898, hvis Enke Alvida f. Dahl († 1911) besad den til 1904, da den gik over til Sønnen Hofjægerm. P. P. V. A. M.-P., den nuv. Ejer. — Hovedbygningen, som ligger smukt mellem Skov ved Nørresø ikke langt fra Kysten, bestaar af to Floje, af hvilke Vestfløjen er den ældste og anseeligste. Den er opf. af Hans Arenfeldt c. 1600, to Stokv. høj over hvalvede Kældere og med røde Murstensmure paa Granitkvadersokkel; øverst er der et Halvstokv. med skydeskaarsagtige Aabninger. Sydgavlen har en kassetteagtig Dekoration, nu uden Kamme. Paa Vesthjørnerne rejser sig et Par ottekantede Hjørnetaarne med teglhængte Hætter, medens et Porttaarn foran Fløjens Midtparti forlængst er nedbrudt. Sidefløjen, i Nord, er en uanselig Bygning med to lave Stokv. af Grundmur, vistnok fra 18. Aarh. En lignende uanselig søndre Sidefløj af Bindingsværk blev nedbrudt 1857. I søndre Taarn findes et Værelse „Hamborg“, som Jørgen Arenfeldt havde indrettet til sig, og hvor han skjulte sig, naar Kreditorerne kom til Gaarden. De tidligere Grave og Volde er udjævnede og til Dels benyttede til den store, smukke Have. Ladegaarden, der brændte ved Ildspaesættelse 1713 og delvis 1911, ligger V. for Hovedbygningen. — Mellem Søen og Kysten ligger 3 Ulvegruber (c. 3 m i Firkant, nu overgroede), anlagne til Udryddelse af Ulvene. Om R. se K. Hansen, D. Ridderborge, 1832, p. 147 flg., og S. Nygård, R., i Dske Hgde ved 1920 III.

Paa Rugd. er $\frac{1}{8}$ 1912 afsløret et Mindesmærke (2,5 m høj Granitsten med Portrætmedaillon af Billedhugger Rs. Andersen) for Kmhr. P. P. C. F. Mourier-Petersen, Medstifter af Hedeselskabet (se Hedeselsk. Tidsskr. 1912 p. 270).

Attrupgaard købte P. F. S. Mønsted († 1881) for 50,000 Kr. 1879. Hans Svigersøn H. F. Hansen, der overtog den 1894, solgte den (16 $\frac{1}{2}$ Td. H.) 1916 for 285,000 Kr. til L. A. la Cour. Fra 1920 tilhørte den et Konsortium, som 1921 solgte den til Propr. C. V. Prebensen for 407,700 Kr.

Der er i Sognet talt henv. en Snes Dysser og c. 35 Gravhøje, men meget heraf er nu forstyrret eller sløjft. Gravhøjene har næsten udelukkende deres Plads østligst i Sognet, paa det høje Land fra Frydensbjerg til V.-Balle; blandt disse den højtliggende *Bolsøj*. V. og NV. for V.-Balle er og har der været nogle Dysser, og af dem er to fredl. (en ganske smuk Runddysse med svære Randsten og et Dyssekammer med omgivende Rest af Jordhøjning). Ogsaa under Ørup kendes nogle Dysser; en Langdysse V. for Byen er fredl. I Rugaard Sønderskov ses en mindre Runddysse.

Da Rugd. bortmageskiftedes 1579, lod man for at holde Hr. Jens Simensen skadesløs Præsten i Lyngby-Albøge bytte Kald med ham, dog saaledes at denne Præst foruden at faa Rosmos Sogn beholdt Albøge Sogn og Lyngby Præstegaard, medens Fæveje (se p. 639) overlodes Hr. Jens († 1579) som Præstegd. Ved Kongebrev af 1581 blev Lyngby og Albøge atter forenede („som de altid tilforn have været“), Rosmos blev Anneks til Hillested og Hoed til Aalsø. (Se Kirkehist. Saml. 3. R. III p. 102 flg.).

Tirstrup Sogn (*T.-Fuglslev Km.*) omgives af Annekset Fuglslev, Hillested, Rosmos og Lyngby Sogne, Albøge Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Hallendrup Aa, samt Nødager Sogn og Feldballe Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Øksenmølle Aa, der løber gennem Sognet. Kirken ligger c. 12 km N. for Æbeltoft og c. 16 km SV. for Grenaa. De højtliggende, mod N. bakkede, mod S. noget flade Jorder (højeste Punkt Spillemandshøj, 48 m) er lerede og lermuldede mod N. og sandede mod S., med en Del Skov (Hestehave, Nørresk., Søndersk., Højbøge, Søholt Sk.) og Plantage (Skramsø Pl., anl. 1893, 88 ha, deraf tilpl. 54; Kipps Pl., anl. 1897, 46 ha; Graaskegaarde Pl., anl. 1901, 47 ha; Ingers Pl., anl. 1902, 37 ha;

Snedkerhus Pl., anl. 1923, 54 ha, deraf tilpl. 31). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Grenaa til Aarhus og Æbeltoft.

Befolkning i 1921: 832 (1801: 308, 1850: 634, 1901: 770), boende i 116 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 199 Td.; 38 Gde med 180 og 69 Hse med 19 Td. Hartk., samt 22 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1924): 2736, deraf **Jordv.:** 1436. **Areal:** 2750 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 33 ha, Rug 213, Byg 170, Havre 356, Blands. til Modenhed 80, Kartofler 76, Foderroer 249; Brak udgjorde 144 ha, Grønfoeder og Græsning 751, Haver o. l. 30, Tørvemoser 12, Skov 387, Heder og Lyngbakker 131, Klit-arealer og Stenmarker 10, Vandar. 9. **Kreaturhold** (1923): 264 Heste, 1186 Stk. Hornkv. (deraf 630 Køer), 40 Geder, 178 Faar, 1384 Svin.

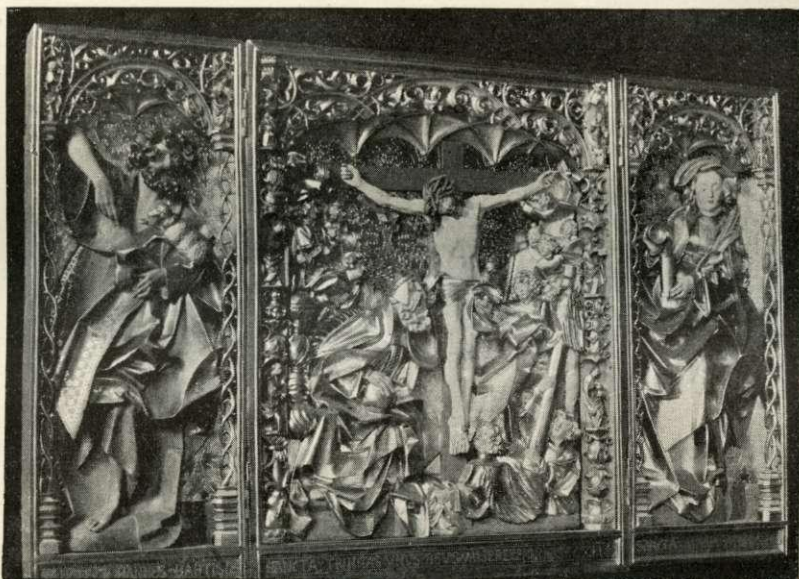
I Sognet Byerne: *Tirstrup* (1300 Tistorp, 14. Aarh. Tyristrup, 1414 Tyffistorp) med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1903), Tirstrup og Fuglslev Sognes Spare- og Laanekasse (opr. 1869; ^{21/12} 1923 var Indsk. 112,219, Reserver 8188 Kr.), Filial af Æbeltoft Bank, Ml., Savskæri, Kro, 3 Kbmshdr., Fællesmejeri (opr. 1904), Vandværk (priv., anl. 1908) og Teglværk; *Drammelstrup* (1203 Dragmolstorp) med Vandværk (priv.); *Øksnæmølle* (14. Aarh. Oxenmølle, 1444 Øxnæmøllæ) med Vandmølle; *Graaskegaard* (1299 Groskyæ, Groskæmark). Saml. af Gde og Hse: *Vesterkær, Nørup Huse*. Gaarde: Hovedgaarden *Høgholm* har 36,0 Td. H., Ejdsk. 380, deraf Skoven 66, Jordv. 235, deraf Skoven 28; c. 322 ha, deraf Ager 149, Eng 52, Skov 77, Mose 11 (9 Hse). Hovedgaarden *Bjørnholm* (c. 1300 Biørnholm, 1331 Biørnholm) har 24,9 Td. H., Ejdsk. 240, Jordv. 159; c. 204 ha, deraf Ager 143, Eng 17, Skov 25, Mose 12. *Drammelstrupgd.:* 13,0 Td. H., Ejdsk. 144, Jordv. 109; c. 104 ha, deraf Ager 89, Eng 8, Skov 3. *Nøruplund* (delvis i Nødager S.; 1336 Nythorp) er nu delvis udstykket; *Skramsø Mølle* (1287 nævnes Skramsholm; 1444 Schramsømølle) med Elektricitetsværk (i den gl. Vandmølle). *Raamosegaard*, Plejeanstalt for sindssyge (se ndfr.), med Vandværk. *Trondhjemsgd.* med Vandværk.

Tirstrup S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Æbeltoft og hører under Retskr. Æbeltoft Kbst. m. m., Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Sønder-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skattekr., Æbeltoft Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 5. Forligskr. og 4. Udskrivningskr.' 343. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1913).

Kirken bestaar af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V., Vaabenhus ved Taarnets Vestside, Sakristi mod N. og Gravkapel mod S. Kor og Skib var oprindl. opf. i romansk Tid af Granitkvadre, men blev nedbrudte i 2. Halvdel af 15. Aarh., hvorefter den nuv. Bygning opførtes 1465 („Hellig tre Kongers Kirke“, ifl. Præsteindberetn. fra 1623 dog indviet til Skt. Botulf) af Otte Nielsen Rosenkrantz, væsentlig af Munkesten, med 5 Hvalvingsfag og tresidet Afslutn. mod Ø. Fra omtr. 1535 hidrører Gravkapellet og Sakristiet (hvalvet), begge med Kamgavle, og ikke meget senere tilføjedes det mod V. aabne Taarn. Paa Kirkens Nordside laa et Vaabenhus, der i Slutn. af 18. Aarh. erstatte med det nuværende. Altertavlen er et ypperligt Snitværk fra 1522, med Gudfader og den korsfæstede m. m., udført af Claus Berg i Odense (Beckett, Altertavler p. 117 og Pl. 52; V. Th. Ussing, Billedsk. Claus Berg, p. 61). Døbefont af Kalksten, vistnok fra

omtr. 1500. Paa Døbefadet Juulers og Parsbergers Vaaben. Ejendommelig Prædikestol af Kalksten med Løvværk, fra Middelalderens Slutn., en af Landets ældste (se Tegn. af æ. n. Arkiv. 1. S. 1. R. Pl. 2). Ligsten 1) (med Portrætfigurer) over Hr. Niels Eriksen Rosenkrantz, † 1516, Hustru Fru Birgitte Thott og Datter Jmfr. Katerina, 2) (med Portrætfigurer) over Just Høg, † 1649, og Hustru Anne Rantzau, † 1656. Epitafium over Præsten Ole Christensen Nørup, † 1671, med Hustru og 5 Børn. Krucifiks fra 15. Aarh. Et mindre Krucifiks, beklædt med forgyldte Kopperplader, fra 1150-1200, opbevares nu i Nationalmuseet. Fem Egetræs Mindetavler fra 1535 over Medlemmer af Slægten Rosenkrantz, der tidligere hang i Gravkapellet, opbevares nu paa Rosenholm. I Kapellet en Kiste med Liget af Lovise Dorothea Sehested, f. Lengnick, † 1795. Under Kapellet en muret Begravelse med flere Kister, hvori bl. andre er begravet Christen Høg af Bjørn-

Gotisk Altertavle fra Tirstrup Kirke.

holm, † 1632, Fru Elisabeth Høg, † 1676, Hr. Iver Høg, † 1683, og hans Datter Jmfr. Hille Dorte Høg, † 1676; Indskriftpladerne fra deres Kister er nu ophængt i Kirken.

Høgholm tilhørte i 14. Aarh. Familien Hvide og kaldtes da *Bjørnholm*. 1331 ejedes den af Marsk Stig Andersen († 1369), der havde arvet Godset efter sine Forfædre og selv opførte Gaarden, hvorfra han ledede den jyske Adels Oprør og trodsede Kongen. 1362 bestemte han, at B. skulde tilfalde hans i Middelfart 1359 dræbte Søn Hr. Ove Stigsens 2 Sønner Jens og Hr. Anders Ovesen. Sidstnævnte døde omtr. 1420, og da hans Søn Ove Andersen døde ugift, bragte dennes Moder Fru Else Krognos sin Part i B. til sin 2. Ægtefælle Hofmester Otte Nielsen Rosenkrantz, † c. 1475, der udløste sine Medejere. 1441 købte han en Part af Ove Tagesen (Reventlow), og af Hr. Joachim Flemmings (g. m. Inger Andersdatter Hvide) Svigersønner Mogens Ebbesen (Galt) og Hr. Holger Munk købte han Parter 1444 og 1468. Anders Ebbesen (Galt) udkøbte han 1459, og af Kongen fik han 1445 den 1441 henrettede Henrik Tagesen (Reventlow's Andel i B.; Otte Nielsen skaffede Bjørnholm Birkeret 1459 (senere Høgholms Birk, ophævet 1812), og efterhaanden sammenkøbte han betydeligt Gods. Derefter fulgte Sønnen Hofmester Hr. Erik Ottesen R., † 1503, der ogsaa udkøbte flere Parthavere, Sønnen Hr. Niels Eriksen R., † 1516, hans Søn Hr. Henrik Nielsen R., † 1537 ugift, og dennes Broder Chrf. R., † ugift 1561; derefter deltes B. i flere Dele, der ejedes af Krabber, Thotter, Skramer o. fl., af hvilke Chrf. Rosenkrantz's Søster Annas Børn med Rigsmarsk Tyge Krabbe, nemlig Rigsrd. Erik Krabbe († 1564), Niels Krabbe til Hessel og Morten

K. til Bøgsted, fik den største Del. Erik Krabbes Søn Chr. Kr. arvede Faderens Del og sammenkøbte en stor Del af det øvrige. 1612 blev B. udlagt til hans talrige Kreditorer, og 1621 tilhørte den (1638 72 Td. H.) Just Høg, der samlede en Del af Godset (1627 solgte Fru Ellen Rostrup til Jfr. Abel Bryske en Andel i B., som hun selv havde købt af Hans og Iver Dyre, samt Jørgen Kruse) og døde 1649; dernæst fulgte hans Søn Erik H. († 1673), og dennes Søn Iver Juul H. († 1683), der af B., Fævejle og Lykkesholm under $\frac{20}{3}$ 1681 fik oprettet *Baroniet Høgholm*. Hans Enke Fru Hille Trolle (g. 2. 1689 m. Generalløjtn. Palle Krag til Katholm) beholdt efter sin ugifte Søn Baron Niels Trolle Høgs Død 1700 Baroniet til sin Død 1722, hvorefter det efter Erektionspatentet tilfaldt Grev Chr. Danneskiold-Samsøe, † 1728; Sønnen Grev Fr. Chr. D.-S. fik $\frac{10}{2}$ 1748 kgl. Bevill. paa at ophæve Baroniet, som dog skulde beholde friherrelige Rettigheder saa længe en Danneskiold-Samsøe levede, og skødede det 1753 til Grev Adam G. Moltke til Bregentved, der 1754 solgte det (H. 64, 108 og 324, Fævejle 40, og Lykkesholm 20, 63 og 275 Td. H.) til Gehejmerd. Volrath Aug. v. d. Lühe, † 1778, der 1760 solgte det til Oberstløjtn. Palle Krag v. Hoff til Ryumgd., som atter 1766 solgte Baroniet (124, 171 og 642 Td. H.) til Generalløjtn. Joh. Fr. Sehested († 1785), hvis Enke Pauline Fabricius Tengnagel 1801 fik kgl. Bevill. paa, at H. i 30 Aar maatte beholde friherreligt Privilegium, selv om Lykkesholm og Fævejle bortsolgtes, hvorefter hun afhændede disse og 1804 solgte H. med Afbyggergaarden Nygd. (64, 38 og 297 Td. H.) ved Aukt. til Overkrigskommisær H. P. Ingerslev til Rugd. for 285,200 Rd. 1805 solgte han (Skøde 1808) Gd. og Gods for 252,200 Rd. til Generalkrigskommisær Poul Marcussen († 1835), som bortsolgte Godset, 1806 fik Tilladelse til at udstykke Gden (64 Td. H., hvoraf 11 Skovsk.) og bortsolgte nogle Parceller, bl. a. Bjørnholm og Nygd. (sidste i Lyngby S.). Paa Aukt. i hans Opbudso 1822 købtes H. (39, 30 og 7 Td. H.) samt Skatterne af de 100 Td. Frihedshartkorn til 1832 for 29,000 Rbd. Sølvs af Oberstløjtn. J. E. Adler († 1842), som 1826 blev Baron. Han skødede 1836 H. for 1000 Rbd. r. S. og 46,000 Rbd. Sølv til Laur. S. Ingerslev († 1883), der s. A. solgte den for 41,000 Rbd. til Landvæsenkomm., Kammerrd. M. Kirketerp († 1864), hvis Enke Ida Elisab. f. Kirketerp († 1886) overdrog den 1874 for 125,000 Kr. til Sønnen C. C. S. Kirketerp, hvis Enke Mathilde Aug. f. Kryger († 1918) 1912 solgte den for 350,000 Kr. til den nuv. Ejer A. V. Schmidt. — Den nuv. Hovedbygning, ved Landevejen, er opf. 1850, enlænget, 1 Stokv. høj over Kælder, af Grundmur med takkede Gavle. Det gamle Bjørnholm laa paa samme Sted, men dets firsidede Voldsted er sløjet. 1763 hedder det, at Bygningen var af Bindingsværk, men at der tidligere inden for de tilgroede Grave havde ligget en stor, grundmuret Bygning med Spir og Runddele. Sandsynligvis hidrører Obdrup Voldsted fra et endnu ældre B. (se p. 640), skønt Traditionen udpeger O. og et Befæstningsanlæg ved Drammelstrup som blot Forværker for Hovedborgen Bjørnholm.

Det nuv. *Bjørnholm* er som nævnt en Parcel af Høgholm; den blev 1808 af Poul Marcussen til H. sammen med Fuglslev Kirke m. m. skødet for 49,500 Rd. og 100 danske Dukater til Carl Chr. Hanson († 1819) og 1822 paa Aukt. efter ham med Fuglslev Konge- og Kirketiende solgt for 8700 Rbd. Sølv og 6150 Rbd. Sedler til Kammerrd. J. M. Secher til Skaføgd.; 1842 kom den til hans Søn Landvæsenkomm., Kammerrd. P. N. S., † 1872, saa (27 Td. H.) til dennes Søn Landvæsenkomm., Justitsrd. H. S., † 1893, hvis Enke Margr. f. Neergaard 1897 solgte den for 160,000 Kr. til sin Søn P. N. S. 1912 købtes den af A. M. B. Ingwersen for 215,000 Kr.; han solgte den 1922 for 400,000 Kr. til A. Krause. — Hovedbygningen, opf. i Beg. af 19. Aarh., bestaar af en Hovedfløj af røde Mursten i 1 Stokv. med høj Kælder og to Sidefløje (før af Bindingsværk, 1874-75 ombyggede af røde Sten). Udbygningerne er opf. efter en Brand 1889.

Noruplund tilhørte 1806 Peder Bisp, som 1811 skødede den m. m. for 75,000 Rd. til Fr. Chr. Mygind († 1831), men 1820 kom den (16 Td. H.) ved Tvangsaukt. for 2100 Rbd. Sølv til Fuldm. Jens Truels Jensen († 1870), som 1828 skødede den for 5000 Rbd. Sølv til C. P. Munch til Søholt og Joh. C. Fønss († 1881), som 1833 udkøbte hin; hans Enke Dor. Cathr. f. Møller († 1910) solgte 1883 Gden for 220,000 Kr. til sin Søn J. S. F.; 1891 kom den til Poul H. Hee. 1918 blev den af et Konsortium solgt for 600,000 Kr. til J. C. Jensen, Glibinggd., som 1919 afhændede den for 620,000 Kr. til Fr. Legarth, som 1921 for 500,000 Kr. solgte den til Randers Amts Udstykningsforening, som 1921 har udskilt 23 Husmandsbrug; Hovedparc. udgør nu 113 ha og er 1922 solgt til Propr. Dichmann, 1923 til Propr. Frigaard. Hovedbyggn. er opf. 1863.

I *Drammelstrup* havde Aarhus Kapitel en Hovedgaard, hvortil 17 Fæstere gjorde

Hoveri (dertil 2 Møller 1203); et Stutteri smstds. blev 1203 skænket til Skt. Clemens Kirke i Aarhus af Bisp Peder Vognsen. Som ovenfor nævnt laa 1441 en befæstet Gd. her under Bjørnholm, og 1789 var D. 4 Gde à 8¹/₂ Td. H. under Høgholm. Den fra D. udflyttede *Drammelstrupgd.* tilhørte Bataillonskirurg Joh. H. Kassel, † 1837, hans Enke Lovise C. f. Gyldenfeldt, † 1862, og Søn P. H. K., som 1857 mageskiftede den (vurderet til 45,000 Rd.) til H. A. Kirketerp, † 1891, hvis Enke derefter ejede den (13 Td. H.). Sen. kom den til Chr. Hansen, hvis Dødsbo 1925 solgte den til G. Nordby for 275,000 Kr.

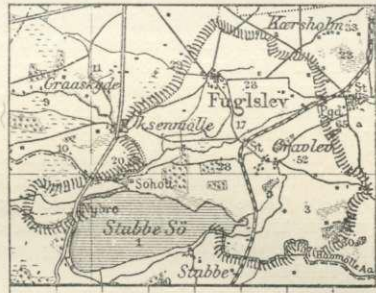
Væbner Nis Thomesen (Krag?) af *Tirstrup* nævnes 1485. — 1444 nævnes i Sognet „Olpedorp Møllæ“, 1664 „Nørshouff Gaade Huus“ (2 Hse) og 1688 Gaarden „Schouhuuset“ (i Dske Atl. nævnes 2 Skovhuse).

Skramse Mølle er 1919 af Bankdir. Kr. Fabricius, Kbh., ombygget til Sommervilla med Inspektørbl. og Avlsbygn., og den gl. Vandmølle er omdannet til Elektricitetsværk (med Turbine; Arkt. Alb. Oppenheim og Vigo Jacobsen). Til Ejend. hører c. 1400 ha Plantage og Hede i *Tirstrup* og *Feldballe* Sogne.

Den tidl. Fattiggd. *Raamosegd.*, der var opr. 1880 med Pl. for 67 Fattiglemmer og var fælles for *Tirstrup-Fuglslev*, *Hillested-Rosmos* og *Lyngby-Albøge* Kommuner, blev 1902 indrettet til at optage 40 kvindelige Sindssyge fra Aarhus Sindssygehospital; den blev 1912 overtaget af Staten og 1913 omdannet til Sindssygeanstalt (Arkt. M. C. Thoft, Grenaa), med Plads for 70 Patienter, og drives som Filial af Aarhus Sindssygehospital; Gaarden er endv. Central for 120 Patienter, der er udstationerede i de omliggende Egne.

Sognets henv. 30 Gravhøje (deribl. *Bavnhøj*, *Tvillinghøje* og *Bøgehøj*) samler sig næsten alle paa Markerne N. og NV. for *Drammelstrup*, tildels i Grupper; de fleste er dog nu overpløjede eller sløjfede. De faa Dysser, som kendes i Sognet, er nu sløjfede.

Fuglslev Sogn (*Tirstrup-F. Km.*), Annekts til *Tirstrup*, omgives af dette og *Hillested* Sogn, *Mols Hrd.* (*Draaby S.*), fra hvilket det skilles ved den c. 449 ha store *Stubbe Sø* (hvoraf en Del (206 ha) hører til Sognet) og dens Afløb *Havmølle Aa*, samt *Feldballe* Sogn. Kirken ligger c. 10,5 km. NNØ. for *Æbeltoft* og c. 17 km SSV. for *Grenaa*. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder (højeste Punkt *Brunhøj*, 61 m) er mod N. sandede og sandmuldede, mod V. og S. skarpsandede og mod SØ. sand- og lermuldede. *Jævshoved Skov* (*Jævsø* er udtørret) og *Søholt Plantage* (anl. 1908, 58 ha, deraf tilpl. 19). Gennem Sognet gaar Landevejen fra *Grenaa* til *Æbeltoft* samt *Æbeltoft-Trustrup Banen*.

Befolkning i 1921: 338 (1801: 259, 1850: 386, 1901: 327), boende i 65 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 87 Td.; 27 Gde med 80 og 28 Hse med 7 Td. **Hartk.**, samt 5 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1924): 866, deraf **Jordv.**: 499. **Areal:** 1797 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 2 ha, Rug 148, Byg 33, Havre 136, Blands. til Modenhed 86, Kartofler 47, Foderroer 111; Brak udgjorde 36 ha, Grønfoder og Græsning 604, Haver o. l. 29, Tørvemoser 20, Skov 166, Heder og Lyngbakker 77, Klitarealer og Stenmarker 24, Vandar. 208. **Kreaturhold** (1923): 177 Heste, 615 Stk. Hornkv. (deraf 328 Køer), 14 Geder, 323 Faar, 387 Svin.

I Sognet Byerne: *Fuglslev* (c. 1300 *Fuglsløf*) med Kirke, *Fattighus*; *Gravlev* (1586 *Grovsløf*) med *Skole* (opf. 1904), *Brugsforen.* (opf. 1901), *Vandmølle* (meget smukt beliggende) og *Jærnbane*st. *Søholt*, Gd.

Fuglslev S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. *Tingsted* og hører under de s. *Kredse* som dette, samt 4. *Udskrivningskr.* 345. *Lægd*. Kirken er selvejende (fra 1912).

Kirken (i kat. Tid: Vor Frue Kirke) bestaar af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Af den oprindelige Kirke, som var opført i romansk Tid, af raa og kløvet Granit med tilhugne Hjørnekvadere, er nu kun Skibets Nordmur og Rester af Vestmuren bevaret. I gotisk Tid opførtes et Taarn, der senere atter nedbrødes, samtidig med at Skibets Sydмур nedtoges og flyttedes omtr. 4 Al. længere mod S.; Koret nedreves, og Skibets Mure forlængedes mod Ø., hvor de fik en tresidet Afslutn. Kort efter indbyggedes Hvalvinger i Kirken. Et Kapel og et Vaabenhus, begge mod N., er blevet nedbrudt allerede i Middelalderen. Alle Tilbygninger er af Munkesten, hvormed ogsaa Skibets oprindelige Mure skalmuredes. Efter 1768 opførtes det nuv., mod V. aabne Taarn og Vaabenhuset. Tarvelig Altertavle fra 1833. Romansk Granitfont med glat Kumme. Prædikestol fra 18. Aarh. Præstestolen er et smukt sentgotisk Arbejde, fra c. 1500, med Aarhusbispen Niels Clausens Vaaben. I Skibet et lille Krucifiks. Partiet bag Alteret er 1704 indrettet til Begravelse for Etatsrd. Jørg. Arenfeldt til Rugd. (et ejendommeligt, malet Panel, ifl. Traditionen gengivende Riddersalen paa Rugd., som stod i Koret, er 1901 ført til Koldinghus; paa Panelet skal tidligere have været anbragt Brystbilleder af Jørg. Arenfeldt og hans Hustru). Begravelsen er nu sløftet, og Beslagene fra Kisterne, som stod under Gulvet, findes paa Koldinghus (foruden Jørg. Arenfeldt hans Hustru Ellen Christine Below, Jmfr. Nelle Margr. A. († 1717), Margr. Marie A. († 1716) og Jmfr. Sophia Below († 1709)).

Sømølle hørte tillige med Skærso til Hr. Mog. Gøyes († 1544) mødrene Gods og blev vist fra Jørg. Høg til Skærso c. 1679 udlagt til Handelsmd. i Aarhus Dines Pedersen Winds († 1700), der 1680 skødede *Sømølle* og *Søholt* (30 Td. H.) til Frans Rhode i Kbhvn. Siden ejedes den af Byfoged i Æbeltoft Jørg. Rasmussen, † 1699, hvis Enke Øllegaard Povlsdatter s. A. skødede „Sø Møllegaard, nu Søe Mølleholt kaldet“ (7 Td. H.) med Ml. (6½) m. m. for 940 Rd. Kroner til Herredsf. Styge Thømsen, † 1707 (begr. i Fuglslev Kirke), hvis Enke Cathr. Westerholtz 1710 ægtede Rided. paa Skærso Adrian Becher, † 1738, hvorefter hun 1739 skødede S. (9) med Skov og Møllesk. (7) og Gods (55 Td. H.) for 6000 Rd. til Konsumptionsforp. i Æbeltoft Jens Jensen Rohde, † 1769; dennes Enke Elisab. Poulsd. Helles døde 1775 efter 1772 ved Aukt. at have solgt S. (i alt 87 Td. H.) for 12,000 Rd. til Sønnen Poul Helles Rohde († 1787), der 1785 solgte S. med Gods (80) samt Skov- og Møllesk. (7) og 4 Gde i Skovsgde (19 Td. H.) for 14,630 Rd. til Kapt., Justitsrd. Georg Chrif. Styrup († 1816), som 1795 solgte S. Gd. og Ml. (21), 8 Hse m. m. ved Aukt. for 10,000 Rd. til Jac. Hanson til Lyngsbækgd. Derefter tilhørte S. Birkedommer Sør. Asch, † 1801, hvis Enke Soph. Am. Begtrup († 1805) solgte den 1803 for 11,000 Rd. til Mads Olesen, som 1805 afhændede den for 18,000 Rd. til J. Klitgaard (forhen til Bangsbo). Han skødede den (21 Td. H.) 1812 for 56,000 Rd. til Major J. L. Fischer-Benzon til Kokkedal; 1816 blev den af Kammerherreinde N. A. M. Fønss i. Ring solgt for 22,000 Rbd. S. V., 1000 Rbd. N. V. og 25 Dukater til Peter Fønss, men da denne gjorde Opbud, blev Købekontrakten 1821 ophævet, og s. A. solgtes S. (21 Td. H.) ved Tvangsaukt. for 315 Rbd. Sølv til Pastor Kaee, som 1822 skødede den til Chr. P. Munch, † 1838, hvorefter den kom til Holg. Mag. la Cour, som 1849 skødede den (15 Td. H.) m. m. for 24,000 Rbd. til Lensgrevinde Carol. Louise Holstein-Ledreborg, f. Komtesse Lefeubre de Marpalu. Fra 1851 tilhørte den Læge C. L. Schäffer, som 1890 solgte den (11 Td. H.) for 54,000 Kr. til Forv. Olsen paa Benzon. 1902 blev den af Redaktør Skjødsholm i Grenaa solgt til G. Fensmark; 1916 købtes den for 100,000 Kr. af Kommunelærer Kjartan Andersen i Kbh. til Feriekoloni for Kbh.s Kommuneskoler i den Hensigt, at den senere skulde blive en selvejende Institution. Udbygningerne brændte 1905.

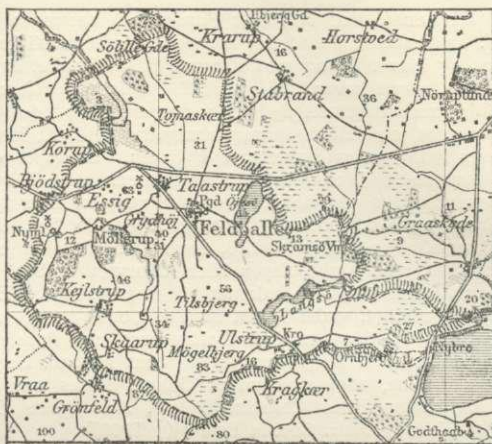
I *Gravlev* har utvivlsomt ligget en Hovedgd.; 1416 nævnes Ove Ovesen (Kaas) til „Gralodtgaard“, 1424 Lange Jens af „Groweloe“, 1430 Jes Ovesen, som lange Jens kaldes, af „Groæløt“, og 1464 Thomas Jensen (Kaas) til „Groæløthgaard“.

I Fuglslev By holdtes der før et Marked 3 Gange aarl.; 1552 henlagdes det til Æbeltoft.

Paa lavere Land Ø. for Gravlev ligger tæt sammen en Runddysse og en Langdysse, begge noget forstyrrede, og i Nærheden heraf kendes enkelte andre Stenalderes Stengrave. I Bakkedragene Ø. for Gravlev findes et Par halvødelagte Gravhøje (deribl. *Brunhøj*). Ligeledes under Gravlev, N. for Havmølle Aa, kendes en større Køkkenmødding fra den ældre Stenalder. Hele den øvrige Del af Sognet er uden jordfaste Oldtidsmindesmærker.

Feldballe Sogn omgives af Annekset Nødager Sogn, Tirstrup Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Øksenmølle Aa, Fuglslev Sogn, Mols Hrd. (Draaby, Agri

og Egens S.), fra hvilket det delvis skilles ved Ulstrup Aa og Kolaa, Ø-Lisbjerg Hrd. (Bregned og Torsager S.) samt Ebdrup Sogn. Kirken ligger c. 11 km NV. for Æbeltoft og c. 22 km SV. for Grenaa. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt Møgelbjerg, 83 m, Essig Bjærg, Gedbjærg, Vareshøj) er mod SV. lerblandede og muldede, i øvrigt sandede og skarpsandede. Nogen Skov (Vestersk., Stærkær, Abildhoved) og Plantage (Jørgensens Pl., anl. 1911; Dyrslands Pl., anl. 1921, 223 ha, deraf tilpl. 95). I Sognet Søerne Langsø (c. 44 ha), Øjesø (c. 36 ha) med Lillesø, fra hvilke Øksenmølle Aa danner Afløb, samt den 1872 udtørrede Korup Sø (c. 51 ha). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aarhus til Grenaa og Æbeltoft.

Befolkning i 1921: 941 (1801: 435, 1850: 713, 1901: 888), boende i 183 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 250 Td.; 56 Gde med 227 og 110 Hse med 23 Td. Hartk. Ejds. (1924): 3090, deraf Jordv.: 1632. Areal: 3484 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 28 ha, Rug 297, Byg 189, Havre 349, Blands. til Modenhed 67, Kartofler 130, Foderroer 305; Brak udgjorde 114 ha, Grønfoder og Græsning 1070, Haver o. l. 29, Tørvemoser 45, Skov 280, Heder og Lyngbakker 304, Vandar. 85. Kreaturhold (1923): 357 Heste, 1328 Stk. Hornkv. (deraf 691 Køer), 28 Geder, 628 Faar, 1429 Svin.

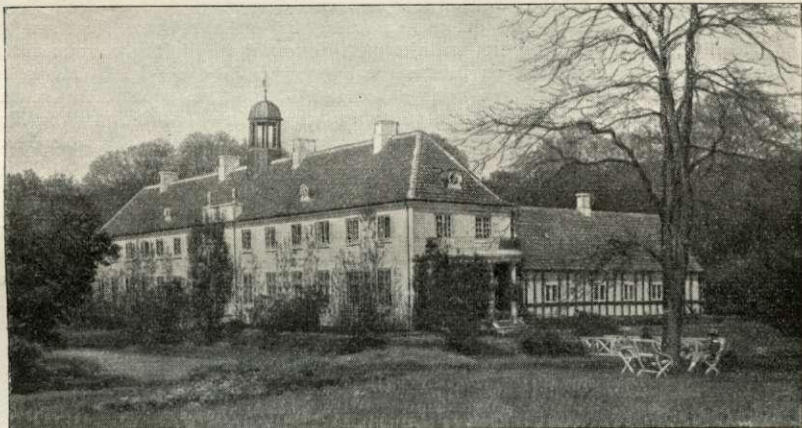
I Sognet Byerne: *Feldballe* (13. Aarh. Fellæbalg) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Brugsforen., 2 Kbmshdhr., Feldballe Sogns Spare- og Laanekasse (opr. 1905; $\frac{21}{100}$ 1923 var Indsk. 116,081, Reserver 7624 Kr.) og Politist.; *Taastrup* (13. Aarh. Tostorp) med Forsamlingshus (opf. 1898) og Kbmshdhl.; *Essig* (1606 Eysig, 1664 Eszig); *Skaarup* (1565 Skorup) med Andelsmejeri (opr. 1902); *Kejlstrup* (1560 Kielstrup) med Skole, Missionshus (opf. 1890) og Kbmshdhl.; *Ulstrup* (1610 Wlstrup) med Kro, Vandmølle (1581 Ulstrup Mølle) og Andelsmejeri (opr. 1909). Gaarde: Hovedgaarden *Møllerup* (14. Aarh. Mollorp) har 40,5 Td. H., Ejds. 650, deraf Skoven 130, Jordv. 354, deraf Skoven 52; c. 342 ha, deraf Ager 203, Eng 26, Skov 99, med *Nymølle* (1688 Nye Mølle), Vejr- og Vandmølle. *Eriksminde*. *Hedegaard* (1610 Hedegaardt).

Feldballe S., en egen Sognekommune, i gejstlig Henseende forenet med Nødager S., har Tingsted i Æbeltoft og hører under Retskr. Æbeltoft Kbst. m. m., Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Sønder-Dyrslund Lægekr., Grenaa Skattekr., Æbeltoft Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 5. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 346. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er fra Beg. af 13. Aarh. af Munkesten paa profileret Sokkel. Flere Vinduer og begge Døre (Nordreøren tilmuret) er bevarede. I Slutn. af Middelalderen opførtes Taarnet og Vaabehuset, begge af Munkesten, og Taarnets Underrum blev forbundet med Skibet ved en Rundbue. Kirken har fladt Loft. Alertavle fra 1607, bekostet af Hartvig Kaas til Møllerup og Hustru Anne Juul, omdannet i 1709, med Malerier fra denne Tid. Romansk

Granitfont. Prædikestolen er ligesom Altertavlen bekostet af Hartvig Kaas og Hustru. Mellem Kor og Skib et Tralværk fra sidste Halvdel af 17. Aarh., med udskaarne Figurer paa Gesimsen (i Midten Moses, ovenpaa hvis Hoved et Krucifiks er anbragt). I Koret Ligsten over Hartvig Kaas, † 1625, og Fru Anne Juul (med Portrætfigurer); de har tillige, i 1612, skænket en Alterstage (Indskrift). Rummet bag Alteret er lukket med Døre, hvorpaa Rosenkrantzernes, Gyldenstiernes og Schackernes Vaaben; de indeholder Epitafier over Knud Gyldenstjerne, † 1682, Amtmd. Joach. Schack, † 1700, og deres Hustru Elisabeth Rosenkrantz, † 1721, med en lang, af hende selv forf. Gravskr. Under Gulvet en Gravhvelving. En Del Indskrifter fra Kisterne er gengivet i Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn 1806, p. 430. En Klokke, uden Indskrift, er fra 1. Halvdel af 13. Aarh.

Møllerup kaldtes 1289 Mylnthorp og ejedes da af Marsken Hr. Stig Andersen († 1293), der skal have bygget den. Den tilhørte dernæst hans Søn Hr. Anders Stigsen, dennes Søn Hr. Stig Andersen den yngre († 1369), og dennes Sønnesøn Anders Ovesen († c. 1420), hvis Datter Inger bragte den til sin Mand Rigsrd. Hr. Jacob ell. Joachim Hermansen

Møllerup.

Flemming til Knudstrup, † 1457 (en Slægtning af hende Henrik Stigsen [Hvide] skrev sig dog endnu 1438 til M.). Dernæst fulgte deres Søn Anders Flemming til Gelskov (nævnt til M. 1462-81), dennes Datter Inger Flemming 1513 og 1525, g. m. Oluf Jensen (Skovgaard), hendes Søsterdatter Magdalene Emmiksen, g. m. Albert Maltesen Viffert til Gelskov 1541, og disses Søn Christen „Maltesen“ Viffert til Albæk († 1592), hvorefter M. arvedes af Herman Kaas († c. 1612) og Hartvig Kaas til Hessel, Sønner af Erik Kaas, en Svoger til ovenn. Albert Maltesen Viffert; da Hartvig K. døde barnløs 1625, arvedes hans Part af hans Broderbørn Iver Kaas til Ulstrup og Anna Nielsdatter Kaas († 1650), g. m. Hartvig Bille til Damsgd. († 1649); han, der 1621 havde afkøbt Iver Lykke en Part i M. (solgt til ham 1618 af Hermans Søn Eggert) og 1625 en Part af Eggerts Broder, nævnte Iver K., blev 1626 Eneejer af M. (1638 54 Td. H.), som hans Datter Hilleborg B. bragte til sin Mand Predbjørn Gyldenstjerne til Bogensholm, i hvis Tid (1662) M. havde 30 Td. H. (1650 skrives Laur. Skinkel til M.). Gden tilfaldt derefter Predbj. Gyldenstjernes Søn Knud († 1682), og tilhørte saa hans Enke Elisab. Rosenkrantz (2. g. 1695 m. Amtmd. Joach. Schack, † 1700), deres Datter Hilleborg Gyldenstjerne († 1734), g. m. Oberstløjtn. Chr. Trolle († 1710), og deres Søn Kmhr. Knud T. († 1760), hvis Enke Birgitte Restorff døde 1790; efter deres Testamente skulde M. og Bogensholm være inddragne under Stamhuset Rosenholm, men Gehejmerd. Fr. Chr. Rosenkrantz afslog Tilbudet og tilkøbte sig af de andre Arvinger (1790 af Birg. Restorffs Broderdatter Margr. Elisab. Restorff, g. m. Major Peder Lassen v. Post) M., som han 1796 solgte til Landvæsenskommissær Rasmus Müller, nemlig M. (40), Tiender (85) og Gods (243 Td. H.) for 70,500 Rd., for hvilken Sum Müller 1799 overdrog den (efter Fradrag af 11 Td. H. Bøndergods) til sin Medinteressent, Birkedommer, Landeværns-kapt. Erik Chr. Müller († 1827), der 1798 fik Bevill. paa at udstykke Gden og 1799 paa at

frasælge Godset uden Tab af Hovedgaardsfriheden. Paa Aukt. efter ham 1827 købtes M. (33 Td. H.) og Tiender (34) for 31,000 Rbd. Sølvs af Rasmus Schmidt († 1866), der 1863 solgte den for 160,000 Rd. til Hofjægerm. Grev Fr. Ahlefeldt-Laurvigen, † 1888, efter hvis Enkes, Louise f. Neergaards Død 1900 den overtoges af Sønnen, Cand. polit. Grev F. W. Ahlefeldt-Laurvigen, der 1915 solgte den (44 Td. H.) for 485,000 Kr. til Forp. Kr. Wester, som 1918 afhændede den for 1,300,000 Kr. til V. Müller, der 1920 solgte den til den nuv. Ejer Skibsrheder Poul Carl. — Hovedbygningen, der er omgivet af Grave (delvis naturligt Aaløb), bestaar af tre Fløje om en mod NØ. aaben Borgegaard. Hovedfløjen, to Stokv. høj over Kælder, opførtes 1681 af Bindingsværk, som 1751 skalmuredes med en Stens Mur, hvorom en Sandstenstavle med Knud Trolles og Hustrus Vaaben endnu minder. Samme Ægtepar tilbyggede 1743 Østfløjen i 1 Stokv. af Egebindingsværk, medens den vestre Sidefløj, der skal være opf. 1722, ligeledes i 1 Stokv. af Bindingsværk, er ombygget med Grundmur 1868, omtr. samtidig med, at et fremspringende Portparti fjøedes til Hovedfløjens Gaardside. En gennemgribende Istandsættelse er foretaget 1920-21; over Hovedfløjens Tag er rejst et Rytterspir, og Porten er tilmuret (Arkt. Høeg-Hansen). — Ved disse Istandsættelsesarbejder bekostede Ejeren en Udgravning, hvorved det lykkedes Arkt. C. M. Smidt at fastslaa, at det nuvær. Anlæg ligger paa samme Tomt som det middelalderlige, der ogsaa har været trefløjet med Hovedfløj i Syd (dog nærmere solret end den nuvær.). Østfløjen var en fritstaaende Bygning (9,7 × 8,3 m), af Munkestenene paa raa Syld. Paa Sydfløjens Vægge iagttages romansk Væguds, og Munkestenene svarer ganske til dem, der er brugt i Feldballe Kirke, saa at det kan fastslaaes, at disse Mure virkelig har hørt til Marsk Stigs Bygning. Ladegaarden blev afbrændt 1709 af en Mordbrænder, men straks genopf. af Elisab. Rosenkrantz; store Dele af Ladegaarden er opf. i 1860'erne. (Om M. se K. Hansen, D. Ridderborge, 1876, p. 203 flg., og Ejler Haugsted, M., i Dske Hgde ved 1920 III).

Skaarupgaard var en kort Tid en Hovedgd., hvortil Jmfr. Ide Hansdatter Arenfeldt († 1650) skrev sig. Hendes Broder Mog. A. til Rugd. udkøbte 1656 og 1660 sine Søstre Helvig, Ellen og Karen af Gden; 1662 var den (12 Td. H.) beboet af Bønder, senere af Skrivers paa Mariager Kl. Laurits Jensen Bay, † 1680. Dens Skov, der var til 24 Svins Olden, blev nedhugget „i Keiserens Tid“. Senere laa den (2 Gde à 6½ Td. H.) under Møllerup.

En stor Del af Feldballe Sogn laa i Middelalderen til Aarhus Bispestol, som der havde Birk. Dette er formodentlig blevet grundlagt ved, at Bisp Ebbe gav til Bispestolen bl. a. i „Fællæbalg“ og „Tostorp“ 6 Mark Guld med et Bol i sidstnævnte By; Birket blev 1564 forøget med Ebdrup By. Birket og Havreballegaards Len afstod Kronen 1661 til Gabriel Marselis som Vederlag for Leverancer. — Marsk Stig Andersen udstedte 1287 en Forsikring til Aarhus Kapitel om, at hans Folk eller Tilhængere ikke skulde tilføjede dets Besiddelser paa *Skramsholm* (formodentlig den høje Del af Sognet ved Øje- og Langsø) eller andetsteds nogen Overlast eller Ulempe. Anders Stigsen (Hvide) afstod 1304 sine Besiddelser i S. Mark til Aarhus Kapitel. — I *Ulstrup* holdtes Sønder og Mols Hrd.s Ting indtil 1756, da det henlagdes til Æbeltoft. *Skaarup* og *Kejlstrup* henregnedes i Mandtal af 1610 til Mols Hrd. — I Sognet nævnes 1626 Thue Mølle (1688 Tauf Mølle) og Røde Mølle. — *Hedegde* var 1688 4 Gde, derunder Troldhusmarken med 2 Gde, der forsvandt i Løbet af 18. og Beg. af 19. Aarh. (1828 var den sidste Troldhusgd. øde). De to Hedegde blev sammenlagt c. 1800 af Sandflugtskommissær Martens, som tilplantede en Del af Jorden, men den flg. Ejer fældede Plantagen og udstykkede Jorden. — I *Ulstrup* var et Marked, som 1757 henlagdes til Æbeltoft. — En i Feldballe 1867 oprettet Folkehøjskole nedlagdes 1870.

Paa en Parcel af Hedegaard og Troldhus har Nationalmuseet 1922 udgravet en Teglovn fra 13. Aarh., hvori Sten til Kirken og det ældste Møllerup synes at være brændt. — Paa Toruphøj i Skaarup er 1921 af en privat Mand rejst en Genforeningssten.

I Taastrup Plantage ligger en smuk, fredl. Runddyssse; en længere, stensat Gang med 5 Par Sidesten fører ind til Kamret, som er sat af 5 Bæresten, hvorover en kolossal Dæksten. En anden Runddyssse ses ikke langt NV. for Taastrup, og paa Højdedrag mellem Taastrup og Essig ligger *Vareshøj* og *Galgebakken*, begge dog nu overpløjede. I alt kendes i Sognet kun en Snes jordfaste Oldtidsmindesmærker, de fleste nu forstyrrede eller sløffede.

Feldballe S., der tidl. udgjorde een Sognekommune med Annekset Nødager, blev fra ¼ 1908 en egen Kommune.

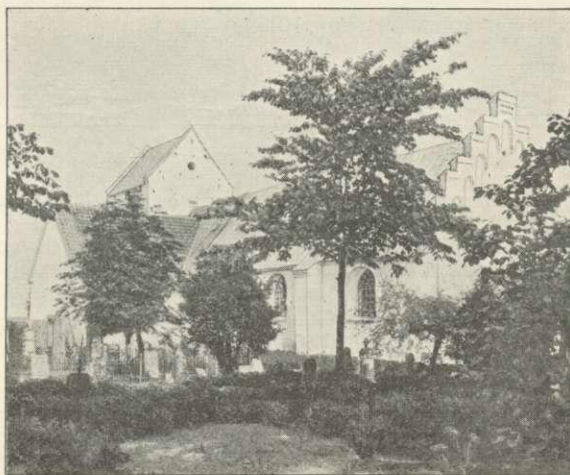
Litt.: P. M. Pedersen, Begivenheder i F.-Nødager Sogne i Krigsaarene 1848-50 og 1864, i Fra Randers Amt 1917. — S. Forf., Et Blad af Skolevæsenets Hist. i F.-Nødager Pastorat, sst. 1918. — S. Forf., F.-Nødager Pastorat, sst. 1922, 1923 og 1924.

Nødager Sogn, Anneks til Feldballe, omgives af dette, Ebdrup og Kolind Sogne, fra hvilke det skilles ved Buktrup Bæk og Maarup Aa, Nørre-Dyrs Hrd. (Tøstrup S.), hvorfra det skilles ved Kolindsunds Hovedkanal, Albøge S., hvorfra det delvis skilles ved Hallendrup Aa, samt Tirstrup Sogn. Kirken ligger c. 17 km NNV. for Æbeltoft og ligesaa langt SV. for Grenaa. De i den nordl. Del noget højtliggende og ujævne Jorder er gode mod N. og omkring Nødager, men mod S. sandede og skarpsandede og for en stor Del beplantede (Fruerslund Pl., anl. 1903, 211 ha, deraf tilpl. 159; Skramsø II. Pl., anl. 1913, 32 ha, deraf tilpl. 6). Horstved Skov. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aarhus til Grenaa samt Ryumgaard-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 1142 (1801: 541, 1850: 805, 1901: 1048), boende i 241 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 256 Td.; 64 Gde med 215 og 124 Hse med 41 Td. Hartk., samt 16 jordløse Hse. Ejds. (1924): 3228, deraf Jordv.: 1881. **Areal:** 4093 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 17 ha, Rug 443, Byg 190, Havre 449, Blands. til Modenhed 164, Kartofler 226, Foderroer 445; Brak udgjorde 91 ha, Grøn-foder og Græsning 1195, Haver o. l. 31, Tørvemoser 15, Skov 409, Heder og Lyngbakker 243, Klitrealer og Stenmarker 10, Vandar. 9. **Kreaturhold** (1923): 525 Heste, 1912 Stk. Hornkv. (deraf 999 Køer), 34 Geder, 420 Faar, 1797 Svin.

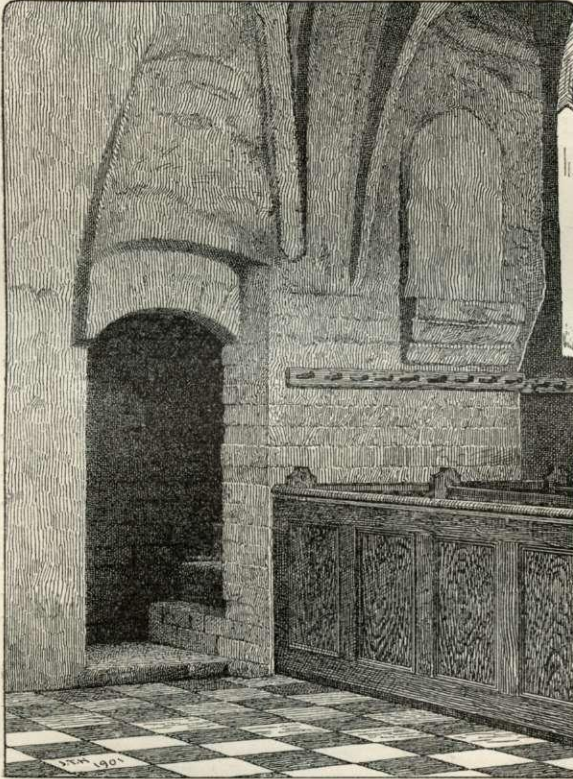
I Sognet Byerne: *Nødager* (1342 Nutakær, 1441 Nøtagher) med Kirke, Skole, Forskole, Missionshus (opf. 1891), Sparekassen i Nødager S. (opr. 1881; ^{31/8} 1923 var Indsk. 232,041, Reserver 32,467 Kr.), Brugsforen., Kbmshdl., Ml. og Vandværk; *Keldstrup* (1561 Kylstrup, 1610 Kielstrup) med Fattiggd. (opr. 1873; 30 Pl.); *Pederstrup* (1558 Pederstrup) med Forskole, Forsamlingshus (opført 1906), Kbmshdl., Andelsmejeri (opr. 1896) og Vandværk; *Horstved* (1441 Horsthwet); *Stabrand* (1387 Stabrand, 1416 Stabrun) med Forsamlingshus (opf. 1896), Brugsforen. og Kbmshdl.; *Krarup* (1580 Krarup) med Skole og Forskole; *Maarup* (1398 Morop)

Nødager Kirke.

med Kbmshdl. og Vandmølle. Saml. af Gde og Hse: *Valskov, Skeldrup* (1664 Schielderup), *Tarkær* (Tagkær). Gaarde: *Maarupvad, Ilbjærggd.* (1610 Ilberigh), *Skaarupgd.* (1610 Ska(a)rup).

Nødager S., en egen Sognekommune, i gejstlig Henseende Anneks til Feldballe S., har Tingsted i Æbeltoft og hører under Retskr. Æbeltoft Kbst. m. m., Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Sønder-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skattekr., Æbeltoft Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 5. Forligskr. og 4. Udskrivningskreds' 340. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Nødager Kirkes Messepult.

Kirken består af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibet er fra romansk Tid, af Kridtstenskvadre, med et fint udarbejdet Arkadegalleri langs Taget (se Løffler, Udsigt osv. p. 103). Eet Vindue og Norddøren, med Halvsøjler, er bevarede (tilmurede). Vistnok allerede i Slutn. af 12. Aarh. opførtes det 3 (oprindl. 4) Stokv. høje Taarn, af Granitkvadre, med Vestportal, i hvis Tympanon kæmpende Stridsmænd, adskilte af et Kors (se Løffler, Udsigt, p. 139). Ved Slutn. af gotisk Tid blev Koret nedbrudt, Skibets Mure forlængedes betydelig mod Ø. og afsluttedes med en flad, blindingspdydet Mur med Kamgavl. Samtidig indbyggedes Hvælvinger i Langhuset og i Taarnets Underrum, der aabnedes ind til Skibet med en Spidsbue. I det nye Kors Sydмур er i Mur-

tykkelsen indrettet en Trappe, der fører op til et lille Rum med en muret Pult, en middelalderlig Prædikestol eller Læsestol. Vistnok samtidig opførtes Vaabenhuset. Paa Taarnets Sydside Knud Trolle til Møllerup og Birgitte Restorffs Navneciire, 1789. 1869 blev Portalen i Taarnet, der da var tilmuret, atter aabnet, Syddøren lukkedes og Vaabenhuset blev Materialhus. Anselig Altertavle fra 1647; i Midtfeltet et nyere Maleri (Nadveren, efter Rubens); det oprindl. Alterbillede opbevares i Æbeltoft Museum. Romansk Granitfont med Tovsnoninger. Paa Døbefadet Urnernes og Arefieldternes Vaaben og Aarst. 1579. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. I Taarnrummet smukke Kalkmalerier fra Middelalderens Slutning (Christus og Apostlene), restaur. 1913 af E. Rothe. (Litt.: H. Storck m. fl., Grenaa Egnens Kridtstenskirker p. 7).

Borger i Grenaa Peder Jensen Klint skødede 1713 til Mag. Fr. Lyngbye til Vedø *Maarupgaard* (17 Td. H.), som hans Fader og han selv havde erhvervet ved Køb 1663, 1696 og 1706. — I Pederstrup nævnes 1688 „Ræffgaarden“ og et Hus kaldet „Slottet“.

Stabrand har tidl. været et Sogn og haft sin egen Kirke, der laa omtr. midt i Byen,

noget mod NV.; Tomten blev opbrudt for nogle Aar siden, den var af raa Kamp. Efter Sigende viste Tomten, at Kirken har bestaaet af Skib og Kor med lige Gavl, Taarn i V. og Vaabenhus i S. Kirkegaarden blev af og til benyttet senere, saaledes endnu i 17. Aarh.

Tæt ØSØ. fra Stabrand har ligget 2 *Tolstrupgaard*e (i Dske Atl. nævnes kun 1 Tolstrupgd.). Ved Pløjning her er man senere stødt paa Grundsten og Brolægninger, og Stedet kaldes endnu Tolstrup Toffer. I Peder Syvs Saml. findes en Vise om en Herremand paa T., som paa en Jagt kom i Strid med en anden Herremand; Sagnet er ogsaa knyttet til Tympanon'en paa Nødager Kirke og den nedenfor nævnte Runddysse ved Stabrand „Hunden og Haren“.

Ved Skaarupgd. er opgravet Rester af en større Gaard, der var forgaaet ved Brand. Ved Pederstrup er der en hellig Kilde (maaske den 1743 nævnte Skt. Helenæ Kilde) og ved Keldstrup en Kilde, *Højevand*.

I Stabrand er 1920 af en privat Mand paa en genrejst Gravhøj opsat en Genforeningssten.

I Pederstrup blev Maleren P. M. C. Zacho født 1843.

Sognet er det paa jordfaste Oldtidsmindesmærker rigeste i Hrd., idet der er talt c. 200; især samler de sig i Sognets store Midtparti, medens den nordl. og sydl. Ende kun har meget faa. I usædvanlig stort Antal, c. 50, kendes Stenalderens karakteristiske Stengrave; paa een (en Jættestue) nær er det Lang- og Runddysser, og henv. Halvdelen af disse er endnu ganske velbevarede. 14 Dysser er fredl., nemlig: ved Maarup en trekamret Langdysse og 3 Runddysser, den ene (med et anseligt, af en stor Overliggersten dækket Kammer) kaldet *Meje Kirke*; ved Ilbjærggd. en tokamret Langdysse omsat med mange og anselige Randsten; V. for Stabrand en Langdysse (*Stenmanden*) og en Runddysse (*Hunden og Haren*); Ø. for Skeldrup en Runddysse og 2 Langdysser liggende i tæt Gruppe (forhen omfattede denne Gruppe yderligere 3 Dysser) og S. for Skeldrup en stor, tokamret Langdysse (*Kramkisten*) og en Runddysse; ved Skaarupgd. en Runddysse og ved Pederstrup en Langdysse. NV. for Maarup nær Maarup Aa staar to smaa stensatte Gravkister (fredl.). Af Gravhøjene er nu Størstedelen sløjet eller mere eller mindre beskadiget; blandt de velbevarede er fredl.: 1 ved Nødager, 5 ved Maarup (den ene, c. 6 m høj, kaldet *Store-Sortehøj*, tre andre liggende paa Nordenden af et Bakkedrag ved Maarup Aa) og 3 ved Ilbjærggd. Ganske velbevarede, men ikke fredl. er bl. a. en Høj V. for Horstved (den har hørt til en lille Samling af Høje paa Toppen af en Banke), *Næstruphøj* S. for Pederstrup samt S. for Nødager *Hvidhøj* og de 2 *Stolshøje*.

Nødager S. var tidl. i kommunal Hens. forenet med Hovedsognet Feldballe, men blev fra 1/4 1908 en egen Kommune.

Litt.: se Feldballe S. K. Hansen (Forf. til D. Ridderborge, Præst i F.-Nødager 1847—60) har i *Liber daticus* skrevet en Beretning om Nødager Sogn.

Kolind Sogn (*K.-Ebdrup-Skarresø Km.*) omgives af Annekset Ebdrup, Ø.-Lisbjerg Hrd. (det andet Anneks Skarresø S.), fra hvilket det skilles ved Korup Aa, Sønderhald Hrd. (Koved S.), fra hvilket det skilles ved Ryum Aa og Kolindsunds Hovedkanal, samt Nødager Sogn. Kirken ligger c. 19 km VSV. for Grenaa og ligesaa langt NNV. for Æbeltoft. De især mod S. noget højliggende, ujævne Jorder (højeste Punkt Tornhøj, 38 m) er overvejende lette, sandmuldede med Lerunderlag, med gode Enge og Kærjorder (Kolind Kær) langs Aaerne. Gennem Sognet gaar Ryumgaard-Grenaa Banen.

Befolkning i 1921: 851 (1801: 155, 1850: 212, 1901: 632), boende i 200 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 91 Td.; 24 Gde med 84 og 54 Hse med 7 Td. Hartk., samt 1 jordløst Hus. Ejdsk. (1924): 2305, deraf Jordv.: 766. Areal: 947 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 87, Byg 84, Havre 158, Blands. til Modenhed 37, Kartofler 61, Foderroer 110; Brak udgjorde 37 ha, Grønfoder og Græsning 272, Haver o. l. 23, Tørvemoser 4, Skov 27, Vandar. 5. **Kreaturhold** (1923): 179 Heste, 620 Stk. Hornkv. (deraf 331 Køer), 5 Geder, 108 Faar, 530 Svin.

I Sognet Byerne: *Kolind* (1416 Kollingh) med *Ny-Kolind* omkring Jærnbane-stationen — $\frac{1}{2}$ 1921: 117 Gde og Hse og 480 Indb. (1911: 435 med bl. a. flg. Erhverv: Landbr. 19, Haandv. og Ind. 180, Handel 122, Transp. 40) — med Kirke, Præstegd., Skole (opf. 1897), Teknisk Skole (opf. 1908), Missionshus (opf. 1904), Brugsforen. (opr. 1900), flere Kbmndshdr. m. m., 2 Hoteller, begge med Teatersal, Afholdshotel (den tidl. Kro), Bryggeri, Banken for Kolind og Omegn A/S (opr. 1918; $\frac{21}{12}$ 1923 var Aktiekap. 150,000, Reserver 40,000, Indsk. 1,397,052 Kr.), Filial af Landmandsbanken (opr. 1905), Cementtagstensfabr., Andelsmejeri (Kolindsund; opr. 1888, flyttet 1912, Arkt. Lind, Skive), Andelselektricitetsværk (anl. 1913), Vandværk, Markedsplads (Marked 1 G. hver Maaned med Heste og Kreat.), Bogtrykkeri, Udgivelsessted for Kolind Avis, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Buktrup* (Bugtrup; 1416 Buckedrop gaard; 1441 Bukthrup) med Ml. *Lægens*, Gde.

Kolind S., een Sognekommune med Annekserne Ebdrup og Skarresø, har Tingsted i Æbeltoft og hører under Retskr. Æbeltoft Kbst. m. m., Politikr. Grenaa Kbst. m. m., Æbeltoft Amtstuedistr., Sønder-Dyrsland Lægekr., Grenaa Skattekr., Æbeltoft Vurderingskr., Amtets 6. Folketingskr., 5. Forligskr. og 4. Udskrivningskr. 347. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er opført i 1918 efter Tegn. af Arkt. M. B. Fritz, Aarhus, som Afløsning for en brøstfældig, romansk Bygning af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, der tildels i det 16. Aarh. var blevet ommuret og forsynet med Taarn og Vaabenhus. Den nye Kirke, der er opf. i samme Stil som den nedbrudte, men betydelig større (c. 300 Siddepl.), bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S., alt af Munkesten med Granitkvadre og Sokkel med Skraakant; Murene er hvidkalkede, og Taget er af røde Tegl. I det indre er Koret, med Granitkorbue, overhvælvet, medens Skib og Taarn, som danner eet Rum, har Bjælkeloef. Til Kirken anvendtes det meste af Inventaret fra den gl. Kirke. Altertavle fra første Halvdel af 17. Aarh. Alterstager fra 1680. Romansk Granitfont. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. Mindetavle, opsat 1617 over Provst Johs. Gregersen, † 1593, og over Præsten Christen Lucassen Mariager, † 1681, og Hustru (Portrætter). Ligsten over Præsten Søren M. Munk, † 1770, og Hustru. Klokken, uden Indskrift, fra den tidligere Middelalder, er omstøbt 1923. Nye Lysekroner og en ny syvarmet Alterstage. Ved Kirken en Runesten fra c. 1000 (opdaget 1868 som Tærskel mellem Vaabenhus og Kirke) med Indskr.: „Toste, Asveds Smed, rejste denne Sten efter Tove sin Broder, som døde østpaa“ (se Wimmer, D. Runemindesml. I Nr. 15).

I *Buktrup* var 1416 en Adelsgaard, der tilhørte Fru Marine Pallesdatter. — I Buktrup nævnes i 15.-16. Aarh. Øm Klosters Gd. Trøstrup (1463 Trøstrup Marck). — I Sognet nævnes 1688 „Hougaardsz øde Jord“.

Kolindsund, der nu er en frugtbar med Agre og Enge opfyldt Strækning paa Grænsen af Nørre- og Sønder-Dyrs Hrd., ligger i den største af de Lavninger, der gennemskærer Dyrsland. Kolindsund har i ældre Tid været et Sund, som trængte ind fra Kattegat mod V. og gennem Lavningen, hvori Ryum og Pindstrup Mose ligger, og gennem Lavningerne ved Ringsø og om Alling Aa har staaet i Forbindelse med Grund Fjord og saaledes afskaaret den nordlige Del af Dyrsland som en Ø. Senere har den nordvestl. Del lukket sig, og Kolindsund blev en Sø (Dyrsø, Djursø), der var omtr. 2200 ha, 17 km lang, kun 1 à 2 km bred, og som havde Aflob til Kattegat gennem den lille Aa Grenaa. Aar 1872 dannedes Aktieselskabet K. (Aktiekapital: 1,350,000 Kr.), der af de omtr. 150 Lodsejere fik Tilladelse til Søens Tørlægning mod at afstaa til dem gratis et Stykke Søbund, i Forhold til de forskellige Ejendommes Søgrænse, hvad der har givet disse Landbrug et mægtigt Opsving. Selskabet købte Fannerupgaard (se p. 620), hvor der er Pumpestation, og 1873 Vedø, hvilken sidste den dog atter 1884 solgte (se p. 575). Det egentlige Udpumpningsarbejde begyndte Foraaret 1874, men Tørlægningen var først fuldendt i Beg. af 1880'erne, efter at Selskabet havde haft flere Uheld, saaledes 1875, da en vestl. Dæmning gennembrødes. Søbunden ligger flere Steder indtil 2 m under dagl. Vande i Kattegat. Jorden er gennemgaaende af fortrinlig Beskaffenhed, idet Søbunden var dækket af et Dyndlag, der ved Boring flere Steder fandtes at være over 16 m tykt, dels blaalerliggende Dynd fra Saltvandstiden, dels mudret Dynd fra Forstrandsperioden, det sidste til Dels som Overlag, dog er det første paa store Strækninger paa Overfladen. Af Arealet fik Selskabet omtr. 1637 ha, medens Lodsejerne fik omtr. 550 ha. (Om Tørlægningen se H. Lunøe, Tekn.

Forenings Tidsskr. 1880-81, p. 149 flg.). Selskabet har ejet og drevet for egen Regning Gaardene Fannerupgd., Næsgd., Sivedst Odde og Bentzonshøj, Egevang, Ellegd., Søholm, Skarnæs, Pognæs og Kovstruplund samt haft bortforpagtet Gl.-Dæmning og Kratholm; omkr. 1920 er samtlige Arealer bortsolgte, og Selskabet, der bestaar endnu, har 1922 udbetalt 80 % af Aktiernes Paalydende til Aktionærerne.

I Kolind er 1920 rejst en Genforeningssten.

I Banken umiddelbart S. for Kolind Jærnbane-station har været en større, nu bortgravet Køkkenmødding fra ældre Stenalder, og Rester af en anden, oprindelig meget betydelig ses tæt Ø. for Kirken, i den yderste Ende af nævnte Banke; sidstnævnte er mærkelig ved, at der over dens inderste Del har været aflejret enkelte andre, men tynde Køkkenmøddinglag, ligeledes fra ældre Stenalder. Af Gravhøje og Stengrave kendes kun faa; smukkeste og anseeligst er det frendl. Dyssekammer *Romle Stenovn* ved Kolind, der hører til en nu stærkt forstyrret Langdysse.

Litt.: C. P. Christensen, Kolind, i Jyske Byer og deres Mænd XI, Kbh. 1918. — G. M. Theilgaard, Præsterne i K. siden Reformationen, i Fra Randers Amt 1911.

Ebdrup Sogn (*Kolind-E.-Skarresø Km.*), det mindste i Herredet og Anneks til Kolind, omgives af dette, Nødager Sogn, hvorfra det delvis skilles ved Buktrup Bæk, Feldballe Sogn, samt Ø.-Lisbjærg Hrd. (Torsager og Skarresø S.), fra hvilket det skilles ved Korup Aa. Kirken ligger c. 18 km NV. for Æbeltoft og c. 22 km VSV. for Grenaa. De for en Del noget højtliggende, ujævne Jorder (højeste Punkt Højskov Bakke, 32 m) er overvejende sandede og skarpsandede. Langs Korup Aa gode Eng- og Kærjorder.

Befolkning i 1921: 201 (1801: 106, 1850: 165, 1901: 228), boende i 43 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 56 Td.; 19 Gde med 50 og 26 Hse med 6 Td. Hartk. Ejds. (1924): 782, deraf Jordv.: 419. Areal: 880 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 117 ha, Byg 27, Havre 89, Blands. til Modenhed 56, Kartoffler 35, Foderroer 47; Brak udgjorde 14 ha, Grønfoder og Græsning 315, Haver o. l. 14, Tørvemoser 12, Skov 46, Heder og Lyngbakker 30, Vandar. 3. Kreaturhold (1923): 132 Heste, 484 Stk. Hornkv. (deraf 254 Køer), 5 Geder, 216 Faar, 302 Svin.

I Sognet Byen *Ebdrup* (1354 Ebdorp, 1421 Ebdrup) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1899), Kolind-Ebdrup-Skarresø Sognes Spare- og Laanekasse (opr. 1882; ¹/₃ 1923 var Indsk. 319,985, Reserver 28,537 Kr.) og Brugsforen. Saml. af Gde og Hse: *Sølle, Tuelbrohuse*. Gaarde: *Frellinggd., Oldmosegd.* (Olmosegd.), *Gaardsenskærgd.*

Ebdrup S., een Sognekommune med Hovedsognet Kolind og Skarresø S., har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som Hovedsognet, samt 4. Udskrivningskr.' 341. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib, Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Kor og Skib er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren er tilmuret; Syddøren anvendes endnu. I 16. Aarh. tilføjedes det smalle Taarn, af raa Granit og Munkesten, med aaben Bue mod V. (restaur. 1786). Vistnok ved Slutn. af 18. Aarh. tilføjedes Vaabehuset. Altartavle i Renæssancestil med et Maleri (Christus paa Korset). Romansk Granitfont med glat Kumme. Prædikestol fra s. Tid som Altartavlen. En romansk Ligsten med Kors er indsat i Vaabehusets Østsvæg.

Jep Bugge af *Ebdrup* nævnes 1457 og hans Søn Erik B. af E. 1471. Muligvis er det dog Ebdrup i Farsø Sogn, Gislum Hrd. (se V p. 764). — Ebdrup Sogn blev 1564 henlagt til Feldballe Birk.

I en Plantage paa Ebdrup Mark er 1900 af Kolind Landboforening rejst en Minde-sten for Lærer C. C. Yde i Ebdrup.

I Sognet kendes ikke mange jordfaste Oldtidsmindesmærker: en halv Snes Dysser og enkelte Gravhøje, deribl. et Par Langhøje, men næsten alt er nu forstyrret eller sløjet.